

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА

РОБОТА

031. КМР 242/1-С. 2022. 10. 22. 012. ПЗ

БРИДУНА АНДРІЯ ОЛЕГОВИЧА

2023

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
«БЕРЕЖАНСЬКИЙ АГРОТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Факультет «Економіки і природокористування»

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету
економіки і природокористування

_____ Л.В. Ярема
«_____» _____ 2023 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
економіки і менеджменту

_____ І.С. Гурська
«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему «Фінансово-економічні результати діяльності
сільськогосподарських підприємств і напрями їх
покращення»**

Спеціальність 051 «Економіка»

Керівник кваліфікаційної магістерської роботи

к.е.н., доцент _____ **Г.М. Христенко**

Виконав _____ **А. О. Бридун**

Бережани – 2023 року

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
«БЕРЕЖАНСЬКИЙ АГРОТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Факультет «Економіки і природокористування»
Кафедра економіки і менеджменту
Ступінь вищої освіти «Магістр»
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

«Затверджую»
Завідувач кафедри
економіки і менеджменту
_____ І.С. Гурська
«___» _____ 2022 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ**

Бридуну Андрію Олеговичу

Тема роботи: Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств і напрями їх покращення
Керівник роботи Христенко Галина Михайлівна, к.е.н., доцент
Затверджена наказом директора ВП НУБіП України «БАТІ» від 22.10.2022 р. №242/1-С
Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до кваліфікаційної магістерської роботи

1. Законодавчі та нормативні акти України.
2. Статистичні щорічники.
3. Праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Зміст пояснювальної записки

Вступ

Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

- 1.1. Теоретична сутність та специфіка фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств
- 1.2. Методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Розділ 2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

2.1. Макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області

2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

2.3. Управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Розділ 2. Напрями покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

3.1. Стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

3.2. Інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств

3.3. Засоби підвищення ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств

Висновки

Список використаних джерел

Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Христенко Г.М., доцент кафедри		
2	Христенко Г.М., доцент кафедри		
3	Христенко Г.М., доцент кафедри		

Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи
1	Підготовка вступу	листопад
2	Написання першого розділу	лютий-березень
3	Написання другого розділу	квітень-червень
4	Написання третього розділу	вересень-жовтень
5	Підготовка висновків	листопад
6	Відгук керівника	листопад
7	Отримання рецензії та попередній захист	листопад
8	Захист перед ЕК	грудень

Керівник кваліфікаційної магістерської роботи _____ Христенко Г.М.
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Бридун А.О.
(підпис)

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну магістерську роботу здобувача вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» за темою «Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств і напрями їх покращення»

Кваліфікаційна магістерська робота викладена на 106 сторінках комп'ютерного тексту, містить 14 таблиць, 17 рисунків. Робота складається із вступу, 3-х розділів і висновків.

Для написання магістерської роботи було використано 72 літературних джерела.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних засад, інструментів і засобів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Інформаційною базою магістерської роботи є законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, матеріали аналітичних досліджень, результати експертних опитувань, наукові праці провідних вчених у вітчизняних і зарубіжних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

В першому розділі магістерської роботи висвітлено теоретико-методичні засади дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

В другому розділі магістерської роботи проведено аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

В третьому розділі магістерської роботи обґрунтовано напрями покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, фінансово-економічні результати, доходи, витрати, прибуток, рентабельність, фінансово-економічний стан, управління.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1. Теоретична сутність та специфіка фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	7
1.2. Методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	27
2.1. Макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області	27
2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	39
2.3. Управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	52
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	63
3.1. Стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	63
3.2. Інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств	74
3.3. Засоби підвищення ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств	84
ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На довоєнному етапі розвитку економіки України в аграрному секторі та безпосередньо в сільському господарстві намітилися значні позитивні зрушення, які головно забезпечені нарощуванням обсягів господарської діяльності та покращенням фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств. Сільське господарство України забезпечує значні обсяги ВВП, валової доданої вартості, експорту та зовнішньоторговельного обороту, капітальних інвестицій та зайнятості населення країни.

Водночас, функціонування низки сільськогосподарських підприємств, особливо малих та середніх, не стабільне; для них характерне то нарощування обсягів виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, покращення ресурсної забезпеченості (посівні площі, поголів'я ВРХ, сільськогосподарська техніка, найманий персонал), то навпаки – погіршення ключових параметрів обсягів і ефективності господарювання, що безпосередньо позначається на зниженні фінансово-економічних результатів, а, відтак, конкурентоспроможності, економічній безпеці, спроможності до сталого стабільного функціонування й розвитку, кращій реалізації економіко-ресурсного потенціалу задля поступу сільських територій, розвитку громад та регіональних економічних комплексів.

Сучасні умови ще в більшій мірі ускладнили завдання збільшення обсягів господарської діяльності та покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств з огляду на існування постійного ризику втрати сільськогосподарської техніки та майна, врожаю, якості ґрунтів через прямі обстріли, ускладнення логістики та можливостей для експорту продукції, зниження внутрішнього попиту через рецесію національної економіки, втрату великої кількості підприємств, включно з промисловою переробкою аграрної продукції, зростання витратомісткості виробництва через інфляційні процеси та здорожчання вартості паливо-мастильних матеріалів. Також підприємства втратили частину кадрового ресурсу заради мобілізації і в підсумку великої чисельності біженців за кордон і т. п. Всі ці та інші тренди закономірно

дестабілізують фінансово-економічні результати діяльності підприємств сільського господарства.

Зазначене актуалізує завдання удосконалення теоретико-методичних засад дослідження фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, подальшого розвитку методів аналізу та ідентифікації проблемних аспектів в частині формування доходів, управління витратами та забезпечення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств, покращення їх фінансового стану, ділової активності та платоспроможності, обґрунтування механізму (з відповідними інструментами, засобами та заходами) покращення фінансово-економічного стану підприємств галузі.

Теоретичні, методичні та прикладні аспекти управління функціонуванням та розвитком, а також формуванням фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Абрамова, В. Андрійчук, О. Ареф'єва, Н. Бакаренко, О. Біттер, І. Бланк, О. Гудзь, Ю. Губені, О. Скидан, І. Костирко, О. Кривицька, С. Лондар, Ю. Лузан, С. Онисько, Ф. Найт, М. Пархомець, Дж. Пфедфер, П. Саблук, Г. Черевко, О. Шпикуляк, О. Шпичак, В. Юрчишин, І. Яців та ін.

Проте, динамізм зовнішнього середовища функціонування підприємств й поява нових викликів, чинників впливу на їх діяльність і розвиток обумовлюють потребу в постійному удосконаленні систем управління фінансово-економічними результатами господарювання сільськогосподарських підприємств. Крім того, по мірі розвитку і реалізації економіко-ресурсного потенціалу галузі змінюються структурні та системні чинники, які позначаються на результатах господарювання, у ключовій мірі визначаючи їх, а ситуація війни накладає істотні обмеження, більш критичні виклики та загрози не лише ефективного функціонування і розвитку, але й життєздатності та економічної безпеки сільськогосподарських підприємств навіть на умовно безпечних територіях. Всі ці та інші обставини обумовлюють актуальність даної теми.

Мета та завдання кваліфікаційної магістерської роботи. *Метою кваліфікаційної магістерської роботи є обґрунтування теоретико-методичних*

засад та розробка практичних рекомендацій щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

З урахуванням визначеної мети у роботі поставлено і виконано такі завдання:

- уточнити теоретичну сутність та виявити специфіку фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- узагальнити методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- здійснити аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області;
- охарактеризувати якість управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати механізм управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- сформувати інструменти збільшення доходів аграрних підприємств;
- визначити напрями підвищення рівня ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних засад, інструментів і засобів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичного узагальнення – з метою обґрунтування теоретико-методичних положень формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; систематизації – для узагальнення методики аналізу фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; статистичного аналізу і групування – під час аналізу макроекономічних передумов та оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських

підприємств; експертного опитування – з метою надання характеристики елементів механізму формування фінансово-економічних результатів на сільськогосподарських підприємствах; структурного аналізу – для формування інструментарію збільшення доходів підприємств сільського господарства; абстрактно-логічний – у процесі виявлення засобів підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Інформаційною базою магістерської роботи є законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, матеріали аналітичних досліджень, результати експертних опитувань, наукові праці провідних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дослідження містять рекомендації зі збільшення обсягів доходу, оптимізації витрат та підвищення рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження за темою магістерської роботи були оприлюднені у доповідях на Всеукраїнській науково-практичній конференції присвяченій пам'яті проф. Войнаренка М.П. (м. Хмельницький, 28 жовтня 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні та національні тенденції у галузі наук про життя» (м. Ніжин, 6 квітня 2023 р.), VIII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції науковців та здобувачів вищої освіти (м. Кам'янець-Подільський, 4 травня 2023 р.).

Публікації. Основні результати кваліфікаційної магістерської роботи опубліковано в збірниках наукових праць.

Обсяг і структура кваліфікаційної магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 105 сторінок основного тексту. Робота містить 14 таблиць, 17 рисунків. Список використаних джерел налічує 72 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретична сутність та специфіка фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Безперервні трансформаційні процеси, лібералізація економічних відносин і наростаюча конкуренція, як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках, вимагають від господарюючих суб'єктів використання якісно нових підходів до організації їх стратегічних бізнес-процесів, забезпечення динамічної конкурентоспроможності [70] та формування в кінцевому підсумку остаточних фінансово-економічних результатів діяльності, які, своєю чергою, є фундаментальним базисом здійснення поступального розвитку підприємств та забезпечення ресурсної підтримки процесів їх розширеного відтворення. Вдосконалення процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства є значним незадіяним резервом для підвищення ефективності його функціонування, диверсифікації стратегічних й тактичних ризиків господарювання, нарощування виробничо-господарського потенціалу діяльності, зміцнення конкурентних позицій на цільових сегментах ринку, що в сукупності трансформується в становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства.

Кінцева результативність виробничо-господарської діяльності підприємств характеризує їх стратегічні бізнес-процеси з позицій здатності забезпечувати адекватну організаційно-економічну підтримку поступального розвитку в умовах наростаючої конкурентної боротьби, як на ресурсних, так і споживчих ринках. В. Козак та Г. Христич виділяють три системні підходи до дослідження кінцевого результату діяльності підприємства, які орієнтуються на таке:

- 1) фінансово-економічні результати, що відзначаються загальною

оцінкою діяльності підприємства та передбачають ідентифікацію прибутку, як частини сформованої доданої вартості через виробництво та реалізацію продукції, товарів, робіт, послуг;

2) результативність діяльності підприємства, що орієнтована на формування ефекту, який визначається, як різниця між обсягом умовного економічного результату та загальним розміром витрат, що були понесені в процесі господарювання. За такого підходу поняття «ефект» набуває змісту результату зміни стану об'єкту (соціально-економічної системи), що скоригована через підсистему взаємодії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища;

3) ефективність, що визначається співвідношенням між кінцевими результатами діяльності підприємства та залученими безпосереднього в господарський процес обсягами ресурсів. Ефективність підприємства надає комплексну характеристику кінцевих результатів використання його активів за конкретний період часу [28, с.10].

Таким чином, поняття «результативності» та «ефективності» є взаємообумовленими. З однієї сторони, «результативність» є стратегічним цільовим орієнтиром раціонального використання виробничо-ресурсного потенціалу підприємства, що трансформується в кінцевий ефект розвитку його базових бізнес-процесів, а з іншої – параметри «ефективності» формують цілісну сукупність показників фактичних результатів виробничо-господарської діяльності підприємства в умовах ринку. У зв'язку з цим, слушною є думка Л. Лігоненко, що використання комплексної системи показників результативності вирішує проблему ідентифікації сукупних витрат у розрізі цільових сегментів управління підприємством [44, с. 216], що дозволяє диференціювати ефективність стратегічних структурних компонентів системи менеджменту та мобілізувати незадіяні ресурсні резерви в напрямі її вдосконалення.

Фінансово-економічні результати відіграють стратегічно важливу роль у процесі формування кінцевих підсумків виробничо-господарської діяльності підприємств. Власне, фінансово-економічні результати діяльності є безпосереднім ресурсним базисом підвищення ефективності господарювання

підприємства в розрізі всіх основних структурних компонент його функціонування. Як зазначає, І. Бланк фінансово-економічні результати діяльності підприємства залежать від впливу цілісного комплексу чинників, серед яких рівень його конкурентоспроможності на ринку, наявний попит на продукцію, рівень ділової активності, рейтингу та іміджевої репутації серед контрагентів, сформовані на підприємстві засади імплементації економічних методів управління та спеціальних організаційно-управлінських регуляторів [2].

Незважаючи на наявність численних наукових розвідок у сегменті дослідження сутнісно-змістовних характеристик поняття «фінансово-економічні результати» діяльності підприємства, все ж, підходи авторів до визначення теоретичної сутності цієї категорії суттєво диференціюються (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Наукові погляди до визначення сутнісно-змістовних характеристик поняття «фінансово-економічні результати»

Автори	Теоретична сутність поняття
Ф. Бутинець	Під фінансово-економічними результатами діяльності підприємства тлумачить підсумкове співставлення доходів і витрат підприємства, що відображене у звітах.
А. Загородній, Г. Вознюк	Фінансово-економічні результати – це різниця між сукупними доходами та витратами підприємства протягом чітко визначеного періоду часу, що впливає на збільшення чи зменшення вартості власного капіталу підприємства.
С. Лондар, О. Тимошенко	Фінансово-економічні результати – це приріст чи зменшення вартості власного капіталу підприємства, що формується в процесі здійснення підприємницької діяльності за звітний період.
С. Мочерний	Фінансово-економічні результати – це грошова форма загального підсумку господарської діяльності організації або її підрозділу, яка виражається в прибутку або збитку.
В. Пантелєв, О. Сніжко	Фінансово-економічні результати формалізується в прибутку (збитку) від конкретного виду діяльності (виробничої, надання послуг чи торговельної) та визначається, як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.
Б. Райзберг	Фінансово-економічні результати – це підсумки господарської діяльності компанії та її підрозділів, що виражені у вигляді таких показників, як прибуток (збиток), зміна вартості власного капіталу, дебіторська та кредиторська заборгованість, дохід.
Р. Скалюк	Фінансово-економічні результати є сумою валового доходу від звичайної та надзвичайної діяльності підприємства, що зменшений на суму витрат, пов'язаних із виконанням господарської діяльності на підприємстві, непрямих податків та податку на прибуток за звітний період часу.

Джерело: узагальнено на основі джерел [1; 2; 3; 6; 23; 42; 57]

Систематизуючи опрацьовані наукові погляди серед авторів щодо дослідження теоретичного змісту сутності поняття «фінансово-економічні результати», можемо виділити такі три концептуальні підходи:

1) бухгалтерсько-обліковий (формалізує фінансово-економічні результати діяльності підприємства через підсистему взаємозв'язків бухгалтерського обліку як інформаційно-статистичні дані за звітний період господарювання);

2) структурно-динамічний (базується на тлумаченні фінансово-економічних результатів діяльності як факторної передумови зміни обсягу капіталу підприємства в часовому вимірі);

3) ресурсно-підсумковий (визначає фінансово-економічні результати діяльності підприємства як виражені в еквівалентній грошовій формі кінцеві показники господарювання).

Таким чином, під фінансово-економічними результатами діяльності слід розуміти кінцеві підсумки господарювання підприємства, які характеризують ефективність його стратегічних бізнес-процесів і формалізуються в цільових показниках (серед яких дохід, прибуток, вартість власного капіталу, кредиторська та дебіторська заборгованість тощо) на конкретно визначений період часу, що в сукупності формує ресурсний базис для відтворення та накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку.

Н. Кругла дотримується такого ієрархічного підходу в процесі класифікації фінансово-економічних результатів діяльності підприємства:

1. виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
2. собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
3. економічний ефект:
 - 3.1. приріст власного капіталу;
 - 3.2. запас економічної міцності;
 - 3.3. прибуток;

- 3.3.1. фінансові результати;
- 3.3.2. валовий прибуток;
- 3.3.3. маржинальний прибуток;
- 3.3.4. інші види прибутку [34].

Основними фінансово-економічними результатами господарської діяльності є дохід і прибуток підприємств. Вони є базовими в системі формування фінансово-економічних результатів господарювання. Водночас, розмір прибутку підприємства, головним чином, визначається його доходами, котрі, своєю чергою, залежать від результатів, яким притаманне натуральне фізичне вираження (обсяг виробництва, масштаби збуту продукції, товарів, робіт, послуг тощо) [2, с. 16]. Ми погоджуємось з твердженням, що дохід і прибуток є базисними показниками діяльності підприємства, що визначають параметри формування решти фінансово-економічних результатів. Зокрема, дохід визначає масштаби господарювання, тоді як прибуток – формалізує ефективність функціонування стратегічних бізнес-процесів підприємств, що визначає його основним детермінантом формування фінансово-економічних результатів підприємства.

А. Сміт у своїй фундаментальній науковій праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776 р.) першоджерелом формування прибутку вважав виробничі процеси. На думку класика економічної теорії, прибуток є продуктом праці, що привласнюється безпосереднім власником засобів виробництва. При цьому, новостворена вартість у процесі виробництва агрегується з двох частин: перша, оплачує винагороду працівників (заробітна плата), а друга – становить прибуток їхнього наймача на весь капітал, авансований ним у вигляді матеріалів і заробітної плати [9]. Своєю чергою, Ф. Найт в процесі тлумачення змістовно-сутнісних характеристик прибутку нерозривно пов'язує його з підприємницьким ризиком й вважає, що прибуток є винагородою підприємця за прийняття конкретних управлінських рішень в умовах невизначеності [9]. Фундатор теорії інновацій та інноваційного розвитку економіки Й. Шумпетер сформував теорію прибутку, як результату впровадження нововведень у господарську діяльність. На думку вченого, прибуток є

винагородою за підприємницьку діяльність, тобто – це вартісний вираз того, що створює або впроваджує підприємець [69]

Стаття 42 Господарського кодексу України визначає, що одержання прибутку, поряд з отриманням економічних і соціальних результатів, є основною метою здійснення підприємництва. Тоді як, 142 стаття відзначає, що «прибуток (дохід) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань» [15]. Своєю чергою, стаття 1 Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» дає наступні тлумачення поняттям «доходи» та «витрати»: 1) «...доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)...»; 2) «...витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками)...» [65].

Н. Наконечна, позиціонує прибуток, як головний мотив і джерело накопичення, що найбільш адекватно характеризує підприємницьку діяльність. Одержання прибутку створює передумови для фінансування розширеного виробництва, стимулює соціально-економічний розвиток підприємства, формує доходи державного бюджету, а також через ринковий механізм розподілу узгоджує інтереси держави та підприємницьких структур [50, с. 287]. Як зазначає П. Друкер, допоки бізнес не приносить такого обсягу прибутку, за якого покривається вартість вкладеного капіталу, доти він збитковим й компанія є ресурсно неспроможною ефективно функціонувати без врахування витрат на залучений капітал [22]. Таким чином, прибуток є основною створення доданої вартості на підприємстві, ресурсним базисом нарощування його масштабів господарювання та джерелом інноваційної модернізації виробничо-господарських комплексів.

В. Білик і П. Саблук підходять до тлумачення прибутку в розрізі таких основних позицій: 1) результат використання капіталу як обов'язкового чинника виробничо-господарської діяльності; 2) винагорода власника капіталу та засобів виробництва за відстрочку особистого споживання й ризик в очікуванні ефекту від вкладених у виробництво засобів; 3) як трудовий дохід від здійснення підприємницької діяльності у всіх його видах [56]. С. Онисько та П. Марич під прибутком підприємства розуміють отримання певного фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідну та іншу діяльність [55, с. 103]. Своєю чергою, Г. Тарасюк і Л. Шваб позиціонують прибуток як частину виручки, що залишається в підприємства після відшкодування витрат на виробничу та комерційну діяльність [56]. Прибуток є формою доходу підприємця, що інвестував власний капітал з метою отримання комерційного ефекту. З огляду на це, категорії «прибутку» та «капіталу» є нерозривно пов'язані між собою [57, с. 29].

На рис. 1.1 представлено трансформацію прибутку у формування соціально-економічного ефекту.

Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексним процесом, який в багато чому обумовлюється галузевою специфікою функціонування аграрної сфери та особливостями виробництва сільськогосподарської продукції у вітчизняних умовах господарювання.

Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств формуються як підсумкові характеристики господарювання в розрізі всіх базових напрямів їх функціонування (інноваційно-інвестиційної, виробничої, збутової, фінансової, сервісної тощо). Ці результати агрегуються під впливом комплексної дії чинників природно-кліматичного, соціально-економічного, техніко-технологічного, суспільно-політичного та екологічного характеру. Очевидно, що підсумкові фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств визначають ефективність використання доступного природно-ресурсного базису, капіталу, наявних засобів й предметів

праці безпосередніх власників цих підприємств [58].

Рис. 1.1. Трансформація прибутку підприємств в сегмент формування соціально-економічного ефекту.

Джерело: сформовано автором на основі [55; 71].

Цілком закономірно, що процес формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається під впливом низки чинників, що обумовлені безпосередньою галузевою специфікою організації виробничо-господарської діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Серед основних специфічних особливостей виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах, які потрібно враховувати в процесі дослідження формування їх фінансово-економічних результатів діяльності, доцільно виділити такі:

1) залежність рівня ефективності виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства від його наявного природно-

ресурсного потенціалу, природно-кліматичних і погодних умов господарювання, що можуть мати суттєвий ситуативний вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства в межах конкретного звітного періоду;

2) головним засобом виробництва продукції в сільському господарстві є земля (сільськогосподарські угіддя), що обумовлює дотримання засад раціонального використання її виробничо-ресурсних потужностей й збереження природної родючості верхнього шару ґрунту – гумусу, що, зокрема, передбачає дотримання науково обґрунтованих сівозмін вирощування сільськогосподарських культур, здійснення цільових витрат на відтворення природної родючості угідь, балансування підходів до внесення мінеральних та органічних добрив тощо, оптимального поєднання виробничо-господарської структури рослинницької й тваринницької галузей; чітко виражена сезонність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (насамперед, у рослинницькій галузі), що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року та обумовлює доцільність диверсифікації джерел надходження грошових коштів (у тому числі, від несільськогосподарських видів діяльності) для забезпечення належного рівня поточної ліквідності та платоспроможності підприємства за своїми зобов'язаннями в процесі господарювання;

3) техніко-технологічна специфіка організації виробництва сільськогосподарської продукції, що передбачає необхідність наявності адекватного матеріально-технічного забезпечення, залучення спеціалізованої сільськогосподарської техніки (придбання якої потребує здійснення масштабних інвестицій, тоді, як період її використання протягом календарного року обмежується відносно нетривалим терміном експлуатації), організації складних технологічних виробничо-господарських циклів із тривалим періодом оборотності фінансово-економічних ресурсів, що обмежує мобільність та гнучкість використання останніх в умовах недостатнього рівня ліквідності функціонування аграрного сектору економіки;

4) специфічна просторово-територіальна розміщеність виробничо-господарських об'єктів, будівель, споруд та обладнання сільськогосподарських підприємств, що доволі часто можуть бути розташовані не лише в різних адміністративних районах, але й областях держави обумовлюють доцільність формування адекватного логістичного забезпечення управління матеріальними та нематеріальними потоками (фінансово-економічними, матеріально-технічними, інформаційно-комунікаційними тощо) з метою реалізації ефективних координаційних впливів на процеси формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств;

5) формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від рівня державної підтримки аграрного сектору економіки (надання дотацій, субсидування аграрної сфери, державна фінансова підтримка реалізації масштабних інфраструктурних проєктів на сільських територіях, використання інструментів пільгового оподаткування, компенсація відсоткових ставок за кредитами на покращення матеріально-технічного забезпечення тощо);

б) виробництво сільськогосподарської продукції тісно пов'язане з соціальною складовою розвитку сільських територій (формування зайнятості в сільській місцевості, розбудова мережі об'єктів соціально-економічної інфраструктури, збереження культурної та етнічної спадщини українського села), що вимагає формування належного рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств в процесі використання об'єктів дорожньо-транспортної та соціально-економічної інфраструктури сільських територій через імплементацію механізмів здійснення компенсаційних інфраструктурних втрат, що зумовлені виробничо-господарським навантаженням з боку господарюючих суб'єктів (насамперед, це стосується потужних агрохолдингових структур, які володіють значними фінансово-економічними ресурсами та завдають суттєвого деструктивного впливу на функціонування соціальної сфери в сільській місцевості), утвердження практики фінансування реалізації соціальних проєктів на селі, реалізацію комплексу заходів зменшення рівня соціальної напруженості в

середовищі сільського розвитку;

7) організація та розвиток виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств неможливі без використання ресурсного потенціалу природних екосистем сільських територій, що вимагає не лише дотримання раціональних науково обґрунтованих засад природокористування в процесі господарювання з метою відтворення й збереження природно-ресурсного потенціалу сільських територій для прийдешніх поколінь, але й понесення грошових витрат на здійснення природоохоронних заходів, що структурує формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарського підприємства й в короткостроковій перспективі дещо обмежує нарощування масштабів останніх. Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексом процесом, що відбувається під впливом системної взаємодії чинників, як внутрішнього (наявний природно-ресурсний потенціал, кадрове забезпечення, рівень менеджменту, матеріально-технічна база), так і зовнішнього економічного середовища (доступ до сировини та енергоносіїв, наявність надійних постачальників, посередників і споживачів, інституційне забезпечення розвитку підприємств, розмір трансакційних витрат підприємств, обумовлений недосконалістю цього забезпечення тощо) [51]. Своєю чергою, ефективна структуризація вище згаданих чинників економічного середовища забезпечує формування передумов для збільшення рівня ефективності виробничо-господарських процесів сільськогосподарських підприємств та підвищення фінансово-економічних результатів їх діяльності.

1.2. Методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Проведення об'єктивного дослідження та отримання достовірних результатів потребує формування його адекватного методичного базису здобуття, систематизації та опрацювання експериментально-інформаційних даних. Цей

базис, з однієї сторони, визначається стратегічними цілями та доступністю ресурсної підтримки організації дослідницького процесу (наявний бюджет, програмне забезпечення, інтелектуально-кадровий потенціал тощо), а з іншої – особливостями та галузевою специфікою безпосереднього об'єкту дослідження.

На формування методичних засад дослідження механізму фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств мають вплив такі передумови: 1) фінансово-економічні результати діяльності підприємств представлені в офіційних формах статистичної звітності, що потребує обґрунтування методичного інструментарію оцінювання їх динаміки в межах загальноприйнятих показників; 2) кількісні параметри фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств залежать не лише від виробничих чинників господарювання, але й ринкових детермінант, що потребує врахування останніх у процесі побудови методики дослідження; 3) диверсифікована галузева структура виробництва сільськогосподарської продукції потребує розуміння та знань у сфері розвитку технологічних процесів в аграрному секторі економіки, що мають вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств; 4) формування кінцевих результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств здійснюється в процесі розвитку людських відносин, що потребує врахування відповідних соціально-психологічних мотивів і стимулів кадрового персоналу та контрагентів підприємства при побудові науково-методичних положень організації цільового дослідження; 5) доцільність формалізації адекватного методичного інструментарію верифікації достовірності інформаційно-аналітичного базису дослідження процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті мінімізації ризиків формулювання помилкових висновків і розробки ірраціональних пропозицій [24].

Методика дослідження формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має відзначатися логічністю побудови її структурно-функціональних компонент, збалансованістю

використання теоретичних та емпіричних методів наукового пізнання, взаємоузгодженістю сформованого інструментарію дослідження. Організація дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним процесом, що вимагає дотримання чіткої етапності дій (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Послідовність організації дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств.

Джерело: сформовано автором на основі [34; 38].

Методика дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств агрегується з цілісної сукупності методів наукового пізнання, що використовуються в процесі розв'язання цільової проблеми. Для визначення змістовних характеристик, пов'язаних із розумінням теоретичної сутності поняття «фінансово-економічних результатів» діяльності сільськогосподарського підприємства, було використано такі наукові методи, як індукції (передбачає дослідження цільового об'єкта у розрізі його окремих структурних компонентів, за результатами чого формуються кінцеві висновки про об'єкт в цілому) та дедукції (полягає в опрацюванні цілісного об'єкта, на підставі чого відбувається його поділ на окремі складові частини та формулювання їх змістовно-функціональних характеристик) [48]. Використання індуктивного та дедуктивного методів наукового пізнання дозволило опрацювати існуючі науково-методичні підходи до тлумачення змістовних характеристик фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

З метою ідентифікації специфічних особливостей розвитку сільськогосподарських підприємств, що мають стратегічний вплив на формування їх фінансово-економічних результатів діяльності було застосовано структурно-галузевий метод наукового пізнання. Це дозволило визначити найбільш істотні впливи на розвиток виробничо-господарської та фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, що обумовлені безпосередньо галузевою специфікою організації виробництва аграрної продукції в АПК.

В процесі дослідження важливим є використання методу наукової абстракції. Поняття абстрактності передбачає однобічне, неповне знання, що не розкриває змістовних характеристик об'єкта в цілому. Своєю чергою, абстрагування – це виділення окремої істотної сторони об'єкта дослідження з метою визначення його структурно-функціональних характеристик [42].

Метод абстрагування було використано в процесі ідентифікації властивостей та базисних функцій механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

У процесі дослідження теоретико-змістовних характеристик і структурної

будови механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств було застосовано метод систематизації. Такий підхід дозволив ідентифікувати структурно-функціональні компоненти цільового механізму (інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінську підсистему, аналітично-моніторинговий апарат і виробничо-технологічний блок), визначити їх елементи та встановити стратегічну роль у процесах формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Також це забезпечило можливість визначення недоліків й прогалин у процесі функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, що сформувало базис для обґрунтування практичних рекомендацій й пропозицій у сегменті його вдосконалення [16].

Для проведення динамічного оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств і передумов, що забезпечують їх формування було застосовано метод трендового аналізу. Його суть зводилася до співставлення часових рядів динаміки пріоритетних показників розвитку сільськогосподарських підприємств з метою встановлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними в часовому вимірі, а також для чіткої ідентифікації чинників у розрізі внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств, які визначають перспективні напрями формування фінансово-економічних результатів діяльності. Своєю чергою, для розуміння процесів та явищ пов'язаних із формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у просторовому вимірі було використано метод порівняльного аналізу. Це дозволило диференціювати ключові впливи та мотиви, які визначають кінцеві фінансово-економічні результати діяльності залежно від галузевої специфіки, природно-кліматичного розміщення, розміру, організаційно-правової форми та типу господарювання сільськогосподарських підприємств. З метою розуміння базових процесів та явищ, що мають вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств було застосовано інструментарій монографічного методу

дослідження. Його використання передбачало опрацювання фінансово-економічних бізнес-процесів на рівні конкретних сільськогосподарських підприємств, що з однієї сторони, дозволило встановити взаємозв'язки між виробничо-господарською та фінансово-економічною діяльністю на прикладі науково обґрунтованої сукупності підприємств, а з іншої – забезпечило нівелювання впливу середніх величин на визначення конкретних детермінант формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств [24].

Обґрунтування достовірності робочої гіпотези та висновків дослідження потребує свого підтвердження на основі використання інструментів економіко-математичного апарату, що обумовило доцільність застосування методу кореляційно-регресійного аналізу [16]. З цією метою було побудовано економетричну модель залежності розміру прибутку в розрахунку на один гектар у сільськогосподарських підприємствах від структурованих детермінант виробничо-господарської діяльності в аграрній сфері. Своєю чергою, перевірка економетричної моделі на адекватність за допомогою загальноприйнятих статистичних критеріїв засвідчила достовірність отриманих результатів, що дозволило сформулювати комплекс ефективних заходів у сегменті управління цільовими детермінантами формування прибутку підприємств та ефективності використання сільськогосподарських угідь.

З метою обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств було використано метод стратегічного моделювання, що забезпечило можливість розробки комплексу заходів, які спрямовані на підвищення рівня ефективності функціонування цільового механізму. Своєю чергою, метод системного проектування дозволив сформулювати пріоритетний набір інструментів і засобів структурної модернізації процесу формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, що спроможна забезпечити реалізацію передумов для підвищення рівня конкурентоспроможності цих підприємств на аграрному ринку та становлення процесів їх розширеного

відтворення на засадах сталого розвитку.

А. Ткаченко та О. Єлець для дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства пропонують використовувати, так звані, дескриптивні моделі, що передбачають побудову системи звітних балансів і опрацювання абсолютних показників у розрізі горизонтально-вертикального вектору функціонування підприємства, формування аналітичної сукупності фінансово-економічних коефіцієнтів, визначення динаміки зміни показників у відносному вимірі. У зв'язку з цим, система показників оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності включає такі п'ять основних груп: аналіз ліквідності балансу й динаміки його складових, розрахунок показників ліквідності та платоспроможності підприємства, показники фінансово-економічної стабільності підприємства в умовах динамічних змін економічного середовища функціонування, аналіз показників рентабельності підприємства, оцінювання рівня ділової активності (характеристика взаємодії підприємства з контрагентами й суб'єктами зовнішнього бізнес середовища) [64, с. 149-150].

Своєю чергою, К. Ізмайлова вважає, що дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємств має передбачати дотримання стратегічної орієнтації на такі напрями: 1) аналізування показників фінансово-економічної діяльності (аналіз обсягу, структури й динаміки прибутку підприємства, як ключового критерію, що визначає ефективність його функціонування на ринку); 2) аналізування потоків грошових коштів (аналіз джерел і напрямів використання грошових ресурсів, оцінювання рівня достатності наявних коштів для гарантування ведення інвестиційно-інноваційної діяльності); 3) аналізування фінансово-економічного стану підприємства (аналіз економічної стійкості, ліквідності балансу, ділової активності та платоспроможності, дебіторської та кредиторської заборгованостей, аналіз рівня оборотності запасів підприємства); 4) аналізування ефективності господарювання підприємства (аналіз показників прибутку, рентабельності та ділової активності в розрізі стратегічних господарських портфелів підприємства); 5) аналізування ефективності інвестиційних проектів (оцінювання ефективності реалізації та

освоєння інвестиційних капіталовкладень підприємства) [4, с. 101].

Р. Костирко для дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства пропонує використовувати модель стратегічного аналізу потенціалу його фінансово-економічної стійкості. Ця модель агрегується з таких структурно-функціональних блоків: 1) перший блок передбачає обґрунтування цільової функції стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства; 2) другий блок має на меті проведення аналітичного оцінювання стратегічної позиції підприємства у розрізі здійснення його експрес-аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, за результатами чого важливим є ідентифікація, так званих, «вузьких місць» підприємства, оцінювання його стратегічної позиції на ринку та обґрунтування стратегічних орієнтирів сталого розвитку підприємства на перспективу; 3) третій блок передбачає побудову організаційно-методичного забезпечення стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства на засадах комплексного оцінювання потенціалу ефективності його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; 4) четвертий блок моделі спрямований на модифікацію результатів стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства в контексті обґрунтування стратегії його сталого розвитку, що передбачає параметризацію результатів стратегічного аналізу з метою визначення цільових векторів стратегії сталого розвитку, вибір оптимальної альтернативи стратегії, розробку фінансових прогнозів сталого розвитку та аудит цих фінансових прогнозів [32, с. 143].

В. Желіховська вважає, що методику дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства доцільно агрегувати з таких методів як: метод фінансово-економічного аналізу (орієнтований на виявлення сильних і слабких сторін підприємства через використання підсистеми цільових показників та інтегрального його рейтингування на ринку по відношенню до основних конкурентів); метод прогнозування фінансово-економічного стану (дозволяє провести аналіз відповідності прогнозних показників розвитку підприємства його обраним стратегічним цілям з урахуванням допустимих змін внутрішнього та

зовнішнього середовища функціонування); метод екстраполяції (спрямований на визначення потреби в чистому оборотному капіталі підприємства); метод термінів оборотності (орієнтований на прогнозування обсягів чистого оборотного капіталу); метод бюджетування (дозволяє встановити обсяги надлишку чи дефіциту грошових ресурсів в межах одного виробничо-технологічного циклу підприємства) [22, с. 12].

Побудова методики оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає забезпечення стратегічної орієнтації на аналізування ефективності використання ресурсного базису в розрізі таких основних сегментів: 1) дослідження ефективності використання сільськогосподарських угідь, як головного засобу виробництва продукції в аграрних підприємствах; 2) оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів (основних фондів, матеріально-технічної бази, техніко-технологічних ресурсів та капіталу сільськогосподарського підприємства); 3) аналізування продуктивності праці трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств, у тому числі в розрізі рослинницької та тваринницької галузей; 4) дослідження ефективності реалізації структурно-організаційних аспектів сільськогосподарського підприємства (організаційна структура, структура управління, організаційно-правова форма господарювання); 5) оцінювання ефективності налагодження взаємодії сільськогосподарського підприємства з суб'єктами аграрного ринку та економічного середовища (постачальники, споживачі, партнери, посередники тощо). На рис. 1.3 представлено структурно-функціональні елементи комплексного оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Кінцеві процедури оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств орієнтовані на формування адекватного інформаційно-аналітичного базису прийняття управлінських рішень в сегменті підвищення ефективності реалізації їх виробничо-господарського та фінансово-економічного потенціалу на засадах раціонального природокористування, що, з однієї сторони, передбачає ідентифікацію

структурних недоліків у процесі господарювання, а з іншої – проектування незадіяних ресурсних резервів для росту й розвитку в умовах загострення конкурентної боротьби між сільськогосподарськими підприємствами, як на сировинних, так і споживчих аграрних ринках.

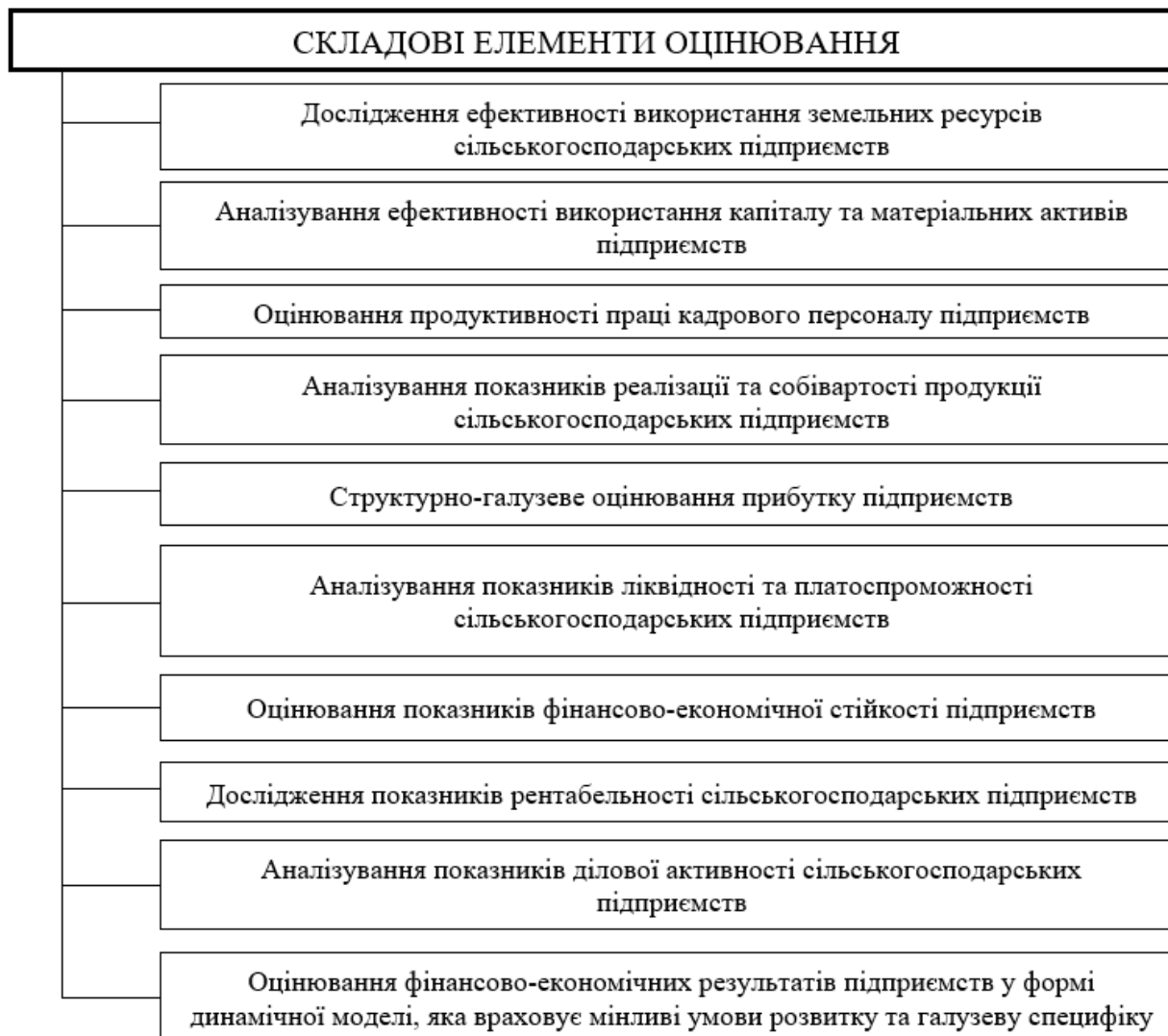

Рис. 1.3. Складові елементи оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Джерело: сформовано автором на основі [9; 11; 18].

Агреговані елементи оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяють сформувати відповідну збалансовану методику своєчасного виявлення структурних проблем у сфері розвитку фінансово-економічної діяльності підприємств та обґрунтувати стратегічні вектори їх подолання в умовах невизначеності економічного середовища функціонування аграрного ринку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області

З 24 лютого 2022 р. Україна перебуває в стані повномасштабної війни, що безпосереднім чином позначається на функціонуванні всієї економіки та в різній мірі, але кожного суб'єкта господарювання. Підприємства сільського господарства, у т. ч. Львівської області (регіону, який перебуває в тилу), не є виключенням, оскільки існує постійний ризик втрати сільськогосподарської техніки та іншого майна, врожаю, ґрунтів через прямі обстріли, ускладнилася логістика та можливості експорту продукції, знизився внутрішній попит через рецесію національної економіки, втрату великої кількості підприємств, включно з промисловою переробкою аграрної продукції, зросла витратомісткість виробництва через інфляційні процеси та здорожчання вартості паливо-мастильних матеріалів, підприємства втратили частину кадрового ресурсу заради мобілізації і в підсумку великої чисельності біженців за кордон і т. п. Всі ці та інші тренди закономірно дестабілізують фінансово-економічні результати діяльності підприємств сільського господарства.

На довоєнному етапі розвитку економіки України в аграрному секторі намітилися значні позитивні зрушення, які головно забезпечені нарощуванням обсягів господарської діяльності та покращенням фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств. Так, у 2020 р. сільське, лісове та рибне господарство України забезпечило 388,4 млрд грн валової доданої вартості, що в структурі видів економічної діяльності склало 10,8% поступаючись лише промисловості (21,0%) та оптовій і роздрібній торгівлі (16,3%). У 2021 р. частка продукції аграрного сектору у вітчизняному експорті сягнула 41%; її

зовнішньоторговельний обіг зріс на 24% до 2020 р., досягши 35,4 млрд дол. США та склавши 25,1% у загальній структурі зовнішньої торгівлі товарами, темпи приросту виробництва в галузі склали 14,4%, а безпосередньо сільськогосподарських підприємств – 19,2%. Протягом останніх п'яти років галузь стабільно забезпечувала зайнятістю 17-18% від зайнятого населення, обіймала 8-9% в структурі найманих працівників та 9-11% – капітальних інвестицій.

Нарощування обсягів і покращення низки провідних характеристик ефективності спостерігається й у сільському господарстві Львівської області, що також в істотній мірі обумовлене покращенням фінансово-економічних результатів підприємств цієї галузі регіональної економіки. Так, валова додана вартість у 2020 р. зросла до 17,3 млрд грн, що складало 8,4% в цілому в економіці регіону. За виключенням 2010 р. та 2015 р. галузь мала позитивний щорічний приріст сільськогосподарської продукції у періоді 2010-2021 рр. У 2021 р. обсяги продукції сільського господарства були найбільшими за аналізований період – 25,8 млрд грн [131,с.10], що на 7,6% більше, ніж у 2020 р. та на 55,4% більше, ніж у 2010 р. Аналогічні показники по підприємствах галузі становили 13,7 млрд грн та 7,3% і 2,3 рази відповідно.

Позитивна динаміка спостерігалася й за продукцією рослинництва та за продукцією тваринництва у секторі сільськогосподарських підприємств. Однак, тваринницька галузь у секторі підприємств сільського господарства мала гірші обсяги та динаміку розвитку. До прикладу, в загальній структурі сільськогосподарської продукції у 2021 р. на тваринництво припадало лише 28,2%, а темпи зростання продукції за 2010-2020 склали лише 101,1%.

Натомість, сільське господарство Львівської області не займає провідних позицій в системі сільського господарства України. Так, у 2021 р. регіон обіймав 17 місце за обсягами продукції сільського господарства, 17 місце – продукції рослинництва, 5 місце – продукції тваринництва.

Аналогічні показники в секторі підприємств галузі становили: 17 місце за сільськогосподарською продукцією загалом; 18 місце – за продукцією

рослинництва; 6 місце – за продукцією тваринництва [63].

Не високими були й регіональні показники забезпеченості сільського господарства регіону посівними площами. Так, у 2020 р. загальні посівні площі сільськогосподарських культур області склали 717,6 тис. га (19 місце), що становило 2,5% від загальнодержавного показника. Відповідні показники в структурі сільськогосподарських культур становили: культури зернові та зернобобові (318,5 тис. га; 19 місце; 2,0%); технічні культури (193,8 тис. га; 19 місце; 2,1%); картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі (137,8 тис. га; 1 місце; 7,4%); культури кормові (67,4 тис. га; 8 місце; 4,7%) [62].

На нашу думку, ці дані у певній мірі підтверджують наявність ресурсних та конкурентних обмеженнями відносно активного нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції сільськогосподарських підприємств регіону на внутрішньому ринку як ключової передумови отримання доходу – одного з базових кількісних показників фінансово-економічних результатів господарювання. Однак, з іншого боку, визначальними чинниками зростання ефективності можуть стати: підвищення рівня родючості ґрунтів, більш якісне використання земель та посівних площ, зростання доданої вартості продукції, зниження ресурсомісткості сільськогосподарського виробництва.

У найбільш узагальненому вигляді фінансово-економічні результати характеризують показники виробництва продукції, які відображають яких обсягів господарювання вдалося досягти підприємствам в частині виробничо-господарської діяльності. Відповідно, значні масштаби (13,7 млрд грн за продукцією сільського господарства, у т. ч. 10,4 млрд грн за продукцією рослинництва та 3,3 млрд грн за продукцією тваринництва (табл. 2.1)) та їх нарощування, підвищення темпів зростання виробництва продукції підприємствами сільського господарства Львівської області варто вважати позитивною передумовою і водночас характеристикою формування їх фінансово-економічних результатів. Так, за 2011-2021 рр. обсяги продукції підприємств цього виду економічної діяльності зросли у 2,2 рази, у т. ч. за продукцією рослинництва – у 2,4 р., а за продукцією тваринництва – на 80,1%.

Таблиця 2.1

**Продукція сільськогосподарських підприємств Львівської області
(у постійних цінах 2016 р., млн грн)**

Роки	Показники				
	Продукція сільського господарства	Продукція рослинництва	Частка продукції рослинництва, %	Продукція тваринництва	Частка продукції тваринництва, %
2011	6183,7	4360,4	70,5	1823,3	29,5
2013	7844,4	5647,9	72,0	2196,5	28,0
2014	8694,8	6608,4	76,0	2086,4	24,0
2015	8269,2	6232,5	75,4	2036,7	24,6
2016	8967,9	6859,4	76,5	2108,5	23,5
2017	10200,5	7800,0	76,5	2400,5	23,5
2018	11103,0	8405,4	75,7	2697,6	24,2
2019	11063,3	8480,6	76,7	2582,7	23,3
2020	11872,0	9115,4	76,8	2756,6	23,2
2021	13662,5	10378,8	76,0	3283,7	24,0
Темпи зростання, %, рази / в.п.					
2021/2011	2,2 р.	2,4 р.	+5,6	180,1	-5,6
2021/2020	115,1	113,9	-0,8	119,1	+0,8

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

При тому вищим потенціалом до подальшого покращення фінансово-економічних результатів характеризуються підприємства, які спеціалізуються на продукції рослинництва, коли частка цієї продукції у 2021 р. досягла рівня 76,0%; відповідно, продукції тваринництва скоротилася до 24,0%. Ще у 2011 р. співвідношення також було на користь продукції рослинництва, однак становило 29,5% до 70,5%.

Власним беззаперечним потенціалом, як і обмеженнями та перешкодами до розвитку, характеризується й тваринницька галузь регіону, однак на разі загальні макроекономічні характеристики є свідченням більш хороших передумов для формування кращих фінансово-економічних результатів підприємств саме галузі рослинництва.

Збільшення обсягів виробництва закономірно стало чинником, який посприяв нарощенню обсягів реалізації продукції сільськогосподарських підприємств Львівської області, що потрібно вважати позитивною макроекономічною передумовою в частині формування фінансово-економічних результатів їх господарювання. Так, у 2021 р. до 2010 р. зросли обсяги реалізації більшості ключових видів продукції сільського господарства, у т. ч. культур

зернових та зернобобових у 3,1 разу, кукурудзи та зерна – у 4,9 рази, ячменю – у 3,3 рази, культур олійних – у 3,2 разу, пшениці – у 2,3 рази, буряка цукрового фабричного – у 2,3 рази, сільськогосподарських тварин – на 93,6%, молока – на 10,6% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Обсяги та динаміка реалізації продукції сільського господарства підприємствами Львівської області, тис. т

Продукція	Роки									2021р. до 2010р., %, рази
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Культури зернові та зернобобові: обсяги	244,4	741,1	959,1	518,4	589,9	724,6	959,1	768,7	753,5	3,1 р.
- темпи зростання, %	-	119,8	129,4	54,1	113,8	122,8	132,4	80,6	98,0	х
у т. ч. пшениця: обсяги	131,1	339,5	481,2	299,1	291,8	326,8	461,5	363,6	306,3	2,3 р.
- темпи зростання, %	-	126,6	141,7	62,2	97,6	111,9	141,2	78,8	84,2	х
жито: обсяги	6,9	2,8	1,8	14,5	2,2	9,9	4,6	6,1	7,7	111,6
- темпи зростання, %	-	51,9	64,3	8,1 р.	15,2	4,5 р.	46,5	132,6	126,2	х
кукурудза та зерно: обсяги	68,4	283,5	327,7	79,8	127,3	225,6	336,5	277,8	340,7	4,9 р.
- темпи зростання, %	-	103,4	115,6	24,4	159,5	177,2	149,2	82,6	122,6	х
ячмінь: обсяги	29,6	104,2	136,8	124,4	147,5	143,9	150,2	117,7	96,2	3,3 р.
- темпи зростання, %	-	174,5	131,3	90,9	118,6	97,6	104,4	78,4	81,7	х
Культури олійні: обсяги	98,7	212,9	213,9	189,7	261,7	333,5	354,1	312,3	315,2	3,2 р.
- темпи зростання, %	-	114,7	100,5	88,7	137,9	127,4	106,2	88,2	100,9	х
Буряк цукровий фабричний: обсяги	402,6	497,1	613,9	523,3	580,7	701,9	707,7	789,1	938,9	2,3 р.
- темпи зростання, %	-	66,7	123,5	85,2	110,9	120,9	100,8	111,5	118,9	х
Картопля: обсяги	34,1	38,0	40,8	30,2	28,9	37,4	35,7	30,2	33,8	99,1
- темпи зростання, %	-	92,9	107,4	74,0	95,7	129,4	95,5	84,6	111,9	х
Культури овочеві: обсяги	13,1	14,3	31,4	11,2	11,9	7,6	5,6	12,9	9,3	70,9
- темпи зростання, %	-	105,2	2,2 р.	35,7	106,3	63,9	73,7	2,3 р.	72,1	х
Сільськогосподарські тварини: обсяги	68,6	81,7	80,9	73,4	87,4	105,2	103,3	109,1	132,8	193,6
- темпи зростання, %	-	90,6	99,0	90,7	119,1	120,4	98,2	105,6	121,7	х
Молоко: обсяги	18,9	20,7	21,9	18,3	20,9	22,9	22,3	22,4	20,9	110,6
- темпи зростання, %	-	93,67	105,8	83,6	114,2	109,6	97,4	100,5	93,3	х
Яйця: обсяги, млн шт.	133,3	56,2	58,5	37,8	39,7	50,9	45,3	33,5	44,9	33,7
- темпи зростання, %	-	84,4	104,1	64,6	105,0	128,2	89,0	73,9	134,0	х

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Позаяк, для підприємств, які спеціалізуються на окремих видах сільськогосподарської продукції, характерним став спад обсягів її реалізації, що негативно та веде до погіршення фінансово-економічних результатів за відповідної товарної спеціалізації. Йдеться про таку сільськогосподарську продукцію, як жито (темпи спаду за 2010-2020 рр. – 11,6%), картопля (0,9% за

2010-2021 рр.), яйця (66,3%), культури овочеві (29,1%). Особливо позитивним слід вважати зростання обсягів реалізації культур зернових та зернобобових, а також буряка цукрового фабричного, адже на ці дві товарні групи у 2021 р. припадало близько 75% (33,5% та 41,7% відповідно) у загальній структурі реалізованої підприємствами галузі продукції. При тому, частка культур зернових і зернобобових продовжує зростати.

З іншого боку, спад обсягів реалізації зазначених вище товарів також у незначній мірі позначився на фінансово-економічних результатах підприємств галузі, оскільки їх частка в загальній структурі реалізованої продукції не значна – близько 1%.

Якщо обсяги виробництва та реалізації продукції важливі характеристики в сенсі формування обсягу виробничо-господарської діяльності, то на кінцеві фінансово-економічні результати господарювання підприємств впливає значно більша кількість чинників, з-поміж яких головно ведемо мову про ефективність управління витратами, рівень витратомісткості і ресурсоефективності. Власне, зазначені характеристики визначають який обсяг прибутку залишиться в розпорядженні підприємств після покриття загального обсягу витрат.

Таким чином, обсяги і структура витрат у значній мірі визначають фінансово-економічні результати господарювання сільськогосподарських підприємств. Як можна зробити висновок з інформації, наведеної на рис. 2.1, структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) підприємств сільського господарства регіону, які спеціалізуються на продукції рослинництва, залишалася достатньо стабільною, що є, на нашу думку, позитивним (з огляду на збереження структурних пропорцій виробництва і збуту продукції) та водночас негативним (з огляду на не достатньо раціональні структурні співвідношення у витратах). Так, за 2017-2021 рр. частка прямих матеріальних витрат практично не змінилася і становила близько 54%. Тоді як зменшилися прямі витрати на оплату праці (на 1,9 в. п. (з 6,1% до 4,2%)), зросли інші прямі витрати (на 7,8 в. п. (з 17,6% до 25,4%)) та зменшилися загальновиробничі витрати (на 5,7 в. п. (з 22,1% до 16,4%)).

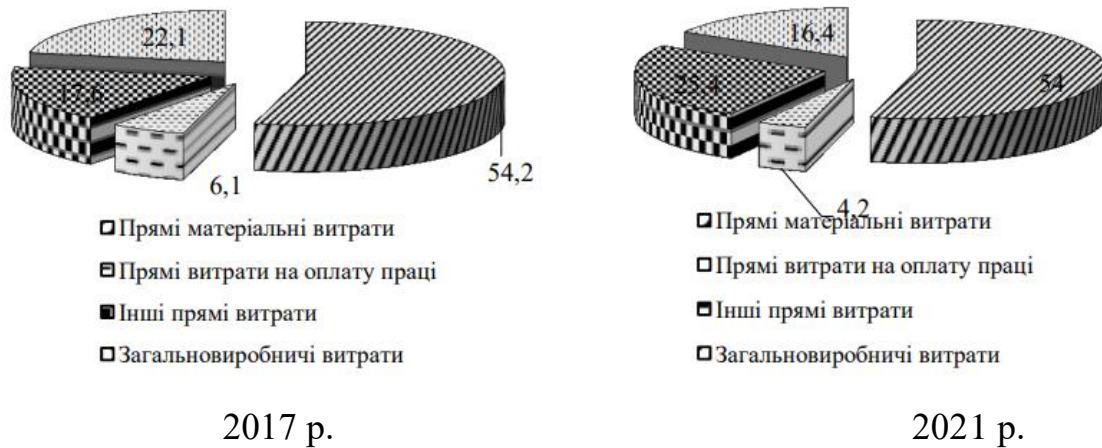

Рис. 2.1. Структура виробничої собівартості продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Що стосується структури витрат сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на продукції тваринництва (рис. 2.2), то тут структурні характеристики, на наш погляд, більш оптимальні. Зокрема, частка прямих матеріальних витрат хоча й знизилася з 81,8% (у 2017 р.) до 76,7% (на 5,1 в. п.) у 2021 р. становила понад три четверті всіх виробничих витрат.

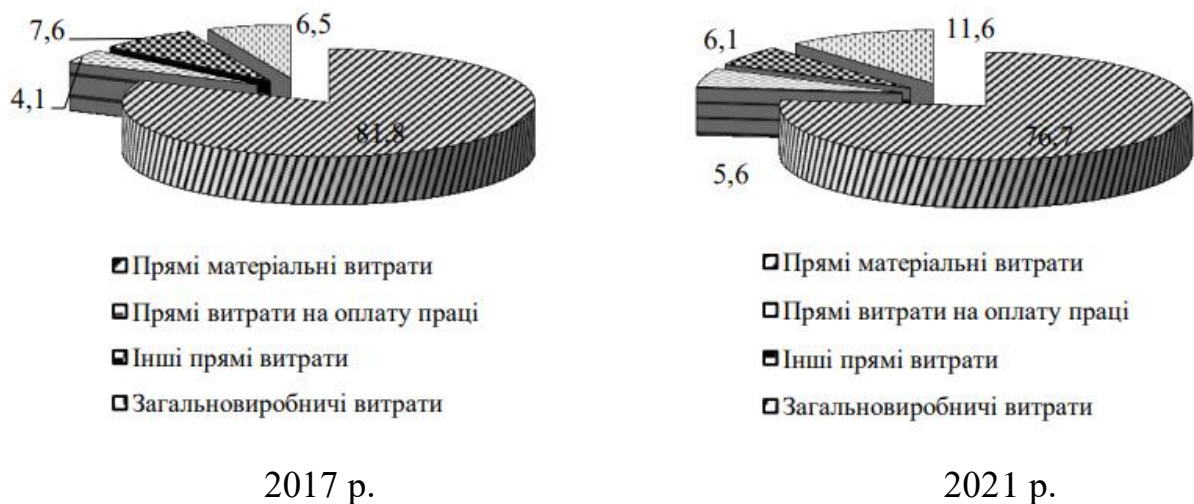

Рис. 2.2. Структура виробничої собівартості продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Прямі витрати на оплату праці склали 5,6% та до 2017 р. їх частка збільшилася на 1,5 в. п. Інші прямі витрати, навпаки, скоротилися на таку ж величину (1,5 в.п.). Відповідно, частка загальновиробничих витрат зросла з 6,5%

до 11,6% (на 5,1 в. п.). На нашу думку, такі зміни є позитивними в сенсі покращення фінансових результатів підприємств сільського господарства цієї галузі.

На нашу думку, збільшення посівних площ – чинник, який сприяє покращенню фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, оскільки дозволяє збільшувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, що, за умови її реалізації, приводить до нарощення доходів, а за ефективного управління витратами – значного покращення кінцевих фінансових результатів – чистого прибутку і рентабельності.

Таблиця 2.3

**Посівні площі основних сільськогосподарських культур
аграрних підприємств Львівської області, тис. га**

Вид культури	Роки								Темпи зростання, %, рази	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2010	2021/ 2020
Всього	221,1	317,8	343,0	365,7	366,7	379,0	391,7	403,5	182,5	103,0
Культури зернові та зернобобові	132,0	182,7	185,9	182,7	184,7	203,8	190,1	200,0	151,5	105,2
Буряк цукровий фабричний	12,4	12,1	12,9	15,5	11,3	11,0	12,6	14,2	114,5	112,7
Соняшник	0,1	11,4	26,7	35,2	34,2	25,6	30,5	40,5	405,0р.	132,8
Ріпак і кольза	43,9	52,8	45,1	56,6	68,6	65,8	67,0	51,3	116,9	76,6
Картопля	2,3	2,0	2,0	1,8	1,8	1,7	1,9	2,3	100,0	121,1
Культури овочеві	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,7	1,8	1,7	113,3	94,4
Культури кормові	22,6	12,4	16,0	11,6	10,2	9,6	6,9	5,7	25,2	82,6

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

У структурі посівних площ традиційно переважають культури зернові та зернобобові. У 2021 р. відповідний показник становив 49,6%. Відносно 2010 р. частка знизилася на 10,1 в. п., однак на тлі загального нарощування посівних площ такі зрушення об'єктивні. Щодо інших змін в структурі посівних площ, то збільшилася частка соняшнику (на 9,9 в. п.). Інші сільськогосподарські культури мали динаміку до незначного зменшення і, на загал, на нашу думку, сформована структура відповідає ринковим реаліям, відтак, має, скоріше, позитивний вплив на формування фінансово-економічних результатів підприємств галузі.

Таблиця 2.4

**Урожайність основних сільськогосподарських культур
аграрних підприємств Львівської області, ц/га**

Вид культури	Роки								Темпи зростання, %	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2010	2021/ 2020
Культури зернові та зернобобові	26,0	50,4	52,5	52,7	56,1	58,8	62,6	69,2	2,7 р.	110,5
Буряк цукровий фабричний	402	475	517	517	585	564	576	597	148,5	103,7
Соняшник	16,8	25,4	25,7	21,0	23,4	28,6	27,0	25,2	150,0	93,3
Соя	14,2	19,5	23,0	23,1	29,5	27,6	28,2	29,9	2,1 р.	106,0
Ріпак і кольза	23,0	26,8	26,9	31,1	30,4	28,1	25,8	33,9	147,4	131,4
Картопля	221	235	230	265	282	297	264	343	155,2	129,9
Культури овочеві	134	223	201	214	193	172	201	177	132,1	88,1
Культури плодові та ягідні	7,1	66,8	141,8	101,3	107,3	104,6	134,3	96,0	13,5 р.	71,5

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Звернімо увагу на те, що урожайність основних сільськогосподарських культур підприємств сільського господарства Львівської області у 2010-2021 рр. перманентно зростала, причому здебільшого вищими темпами за сільськогосподарськими культурами, обсяги виробництва яких та посівні площі за якими найбільші. Так, урожайність зернових та зернобобових культур зросла у 2,7 рази з 26,0 до 69,2 ц з 1 га зібраної площі; урожайність соняшнику збільшилася на 50,0%, а ріпаку і кользи – на 47,4 %. Так, у 2021 р. урожайність картоплі склала 343 ц з 1 га зібраної площі, що було на 55,2% більше, ніж у 2010 р. (табл. 2.4). Однак, негативним слід розцінювати факт різкого зниження врожайності за цією культурою у 2020 р. відносно періоду 2018-2019 рр. Лише за 2019-2020 рр. урожайність картоплі зменшилася на 11,1% або на 33 ц з 1 га зібраної площі.

Підвищення рівня урожайності основних сільськогосподарських культур, на наш погляд, є позитивним чинником в сенсі покращення фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств, адже забезпечує вищий рівень продуктивності праці, ресурсовіддачі, ефективності виробничо-господарських процесів, а, отже, – веде до підвищення рівня прибутковості й рентабельності бізнесу.

Власне, такі припущення в повній мірі відображають показники діяльності

підприємств галузі сільського господарства Львівської області (табл. 2.5), особливо чистого прибутку.

Таблиця 2.5

**Показники діяльності підприємств галузі сільського господарства
Львівської області**

Показники	Роки							Відхилення, %, рази; +/-	
	2010	2015	2016	2018	2019	2020	2021	2021/ 2020	2021/ 2010
Чистий прибуток (збиток), млн грн	378,3	-371,8	740,2	1057,9	1262,4	727,8	1488,2	2,0 р.	3,9 р.
Частка прибуткових підприємств, %	72,6	84,7	80,9	83,2	86,1	81,5	82,9	1,4	10,3
Фінансовий результат прибуткових підприємств, млн грн	484,9	1439,8	1248,0	1681,1	1958,3	1424,2	1964,7	137,9	4,1 р.
Частка збиткових підприємств, %	27,4	15,3	19,1	16,8	13,9	18,5	17,1	-1,4	-10,3
Фінансовий результат збиткових підприємств, млн грн	106,6	1811,6	507,8	623,2	695,9	696,4	476,5	68,4	4,5 р.
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	20,1	12,8	22,0	16,2	8,7	4,4	14,5	10,1	-5,6
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	389,5	-368,5	748,1	1076,0	1207,4	765,5	1503,1	196,4	3,9 р.
Загальні фінансові результати діяльності підприємств до оподаткування, млн грн	395,9	-347,0	773,0	1155,7	1261,3	775,3	1507,9	194,5	3,8 р.

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Так, попри певну нестабільність значень цього узагальнюючого показника фінансово-господарської діяльності, значення чистого прибутку сільськогосподарських підприємств за 2010-2021 рр. збільшилося у 3,9 рази, що істотно. У 2021 р. відповідний показник досяг майже 1,5 млрд грн, що було у двічі більше, ніж у 2020 р. та є свідченням на загал високих фінансово-економічних результатів господарювання підприємств.

При цьому збільшилася й частка прибуткових підприємств галузі. Якщо у 2010 р. показник становив 72,6%, то у 2021 р. – 82,9% (на 10,3 в. п. більше). Відповідно на таку ж величину скоротилася частка збиткових підприємств сільського господарства регіону, опустившись до рівня 17,1%. Фактично, збитковим є приблизно кожне шосте підприємство галузі. Це є свідченням

достатньо високої ефективності функціонування, у т. ч. в порівнянні з підприємствами інших галузей регіональної економіки. До прикладу, загальні фінансові результати підприємств сільського господарства до оподаткування у 2020 р. становили 1,5 млрд грн і це був другий результат в економіці. Галузь за цим показником поступалася лише оптовій та роздрібній торгівлі (2,9 млрд грн), тоді як, наприклад, промисловість, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, тимчасове розміщування й організація харчування, операції з нерухомим майном мали від'ємний загальний фінансовий результат.

Сприятливим макроекономічним чинником формування позитивних фінансово-економічних результатів потрібно вважати також і зростання фінансового результату прибуткових підприємств сільського господарства. У 2021 р. показник підвищився до понад 1,9 млрд грн, а за 2010-2021 рр. зріс у 4,1 рази.

Це дозволило відновити (після істотного спаду у 2019-2020 рр.) достатньо високий рівень рентабельності операційної діяльності підприємств сільського господарства регіону. Показник у 2021 р. становив 14,5%, однак, до 2010 р. знизився на 5,6 в. п. На разі, підприємствам ще не вдалося відновити рівень операційної діяльності 2010-2014 років, коли він сягав 20-30%.

Покращення фінансових результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області у тому числі було забезпечене чинником підвищення ефективності господарювання за низкою ключових товарних позицій. Так, до прикладу, рівень рентабельності продукції «Культури зернові та зернобобові», що складає провідну частку в продукції сільського господарства та в доходах від її реалізації, за посівними площами і т. п., за 2010-2021 рр. зріс на 7,5 в. п. (з 4,5% до 12,0%) (табл. 2.6).

Суттєво підвищилася й рентабельність за такими сільськогосподарськими культурами, як культури ягідні (на 33,3 в. п.), велика рогата худоба на м'ясо (на 29,4 в. п.), свині на м'ясо (на 14,9 в. п.), яйця птиці свійської (на 13,3 в. п.), птиця на м'ясо (на 9,4 в. п.). Очевидно, що зростання цього макроекономічного показника – прямий позитивний чинник впливу на покращення фінансово-

економічних результатів сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.6

Рівень рентабельності основних видів продукції підприємств сільського господарства Львівської області, %

Продукція	Роки							Відхилення, +/-	
	2010	2015	2016	2018	2019	2020	2021	2021/2020	2021/2010
Культури зернові та зернобобові	4,5	25,3	11,3	13,6	17,5	0,5	12,0	+11,5	+7,5
Буряк цукровий фабричний	56,0	44,0	61,4	11,9	8,1	0,1	6,6	+6,5	-49,4
Картопля	41,2	0,9	-7,9	31,3	23,5	-1,1	5,6	+6,7	-35,6
Культури овочеві відкритого ґрунту	95,9	181,9	16,1	38,9	43,0	25,3	7,4	-17,9	-88,5
Культури плодові	к	к	10,1	57,9	-6,9	-2,2	9,0	+11,2	-
Культури ягідні	-4,2	221,8	50,1	-10,2	29,1	+39,3	+33,3
Молоко	15,0	15,0	21,2	19,5	5,9	3,2	8,2	+5,0	-6,8
Велика рогата худоба на м'ясо	-36,4	-15,5	-18,1	-3,8	-7,5	-12,7	-7,0	+5,7	+29,4
Свині на м'ясо	10,8	50,4	33,9	10,7	3,2	17,7	25,7	+8,0	+14,9
Вівці та кози на м'ясо	-45,6	-	-	-	-3,0	-23,4	к	-	-
Птиця на м'ясо	4,0	-5,7	-1,2	0,9	4,4	10,6	13,4	+2,8	+9,4
Яйця птиці свійської	-5,5	21,6	24,1	0,2	13,4	2,1	7,8	+5,7	+13,3

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

З іншого боку, наявні стабільні проблеми, що проявляються у від'ємній рентабельності продукції «Велика рогата худоба на м'ясо», «Вівці та кози на м'ясо»; у значному зниженні рентабельності культур овочевих відкритого ґрунту (на 88,5 в. п. за 2010-2021 рр.), буряка цукрового фабричного (на 49,4 в. п.), картоплі (на 35,6 в. п.); порівняно низьких рівнях рентабельності вирощування картоплі (5,6% у 2021 р.), буряка цукрового фабричного (6,6%), культур овочевих відкритого ґрунту (7,4%). Усунення цих проблемних аспектів дозволило б в значній мірі покращити фінансово-економічні результати підприємств сільського господарства Львівської області.

Неоднозначними є й макроекономічні аспекти функціонування сільськогосподарських підприємств у просторовому аспекті, що позначається й на диференціаціях у їх фінансово-економічних результатах. Так, з одного боку, позитивно, що за 2010-2021 рр. наявна виключно позитивна динаміка продукції рослинництва і продукції тваринництва за всіма без виключення районами області, однак при цьому наявні істотні диспропорції в темпах зростання показників, що особливо характерно для тваринницької галузі. Окремі райони

області (Буський, Жовківський, Миколаївський, Сокальський) характеризуються скороченням посівних площ на тлі загальної тенденції до їх зростання. Українською є ситуація зі забезпеченістю сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва великою рогатою худобою. У переважній більшості районів чисельність ВРХ стабільно скорочується. Протилежною є динаміка лише у Стрийському (чисельність ВРХ за 2014-2021 рр. збільшилася майже у двічі) та Яворівському (на 15,1%) районах.

2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Для аналізу фінансово-економічних результатів безпосередньо на мікрорівні було обрано 7 сільськогосподарських підприємств Львівської області, з яких 3 спеціалізуються на продукції рослинництва та 4 – продукції тваринництва. Більш детальна характеристика підприємств наведена у табл. А.1 Додатку А.

На загал, можна констатувати, що діяльність (як і фінансово-економічні результати господарювання) підприємств у 2017-2021 рр. не була стабільною. Про це передусім свідчать обсяги господарювання, зокрема доходів, та їх динаміка. Так, більшості підприємствам за аналізований період вдалося наростити обсяги доходу, причому окремим з доволі значним приростом (ФГ «Скорика Михайла Мироновича» у 6,1 разу, ФГ «Пчани-Денькович» у 2,3 рази), однак для інших характерним став спад показника – ТзОВ «Львівські свинки» на 31,9 %, ТзОВ «Генетиксервіс» на 21,3 %, ТзОВ «АгроІнвест» на 7,3 % (табл. 2.7).

Окрім того, жодне з аналізованих підприємств не характеризується стабільністю відносно їх доходів і кожне з них мало як періоди нарощування цього показника, так і кризові роки, причому тенденції, які спостерігаються, абсолютно різноманітні, що не дозволяє їх описати певним більш-менш однотипним трендом, а це підтверджує нестабільність діяльності та формування доходності аналізованих підприємств.

З іншого боку, підприємства функціонують перманентно, але стабільно, і

більшість з них на 2021 р. мала достатньо високі значення доходів – ТзОВ «КПК-АгроІнвест» – 170,8 млн грн, ФГ «Пчани-Денькович» – 106,7 млн грн, ПА «Батько і син» – 34,4 млн грн.

Таблиця 2.7

Показники доходу сільськогосподарських підприємств Львівської області

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Разом доходи, тис. грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	184351,0	269963,0	132767,0	120012,0	170821,0	92,7	142,3
ПА «Батько і син»	32488,7	24095,0	51688,1	40623,3	34367,4	105,8	84,6
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	608,4	513,8	493,4	2804,0	3663,0	6,1 р.	130,6
ФГ «Пчани-Денькович»	46851,2	50105,0	62152,8	44767,6	106714,8	2,3 р.	2,4 р.
ФГ «Межиріччя»	16422,2	16991,4	19988,0	21243,8	22165,4	134,9	104,3
ТзОВ «Львівські свинки»	42887,3	44737,6	53033,4	57538,5	29207,8	68,1	50,8
ТзОВ «Генетиксервіс»	20384,6	19743,1	16691,7	12870,8	16044,6	78,7	124,7
Частка чистого доходу, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	95,08	96,1	90,98	96,8	97,98	+2,90	+1,18
ПА «Батько і син»	100,0	100,0	97,6	99,83	99,85	-0,15	+0,02
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	100,0	100,0	99,8	99,9	100,0	-	+0,10
ФГ «Пчани-Денькович»	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
ФГ «Межиріччя»	96,66	92,83	78,63	100,0	100,0	+3,34	-
ТОВ «Львівські свинки»	45,57	52,84	51,57	62,5	100,0	+54,43	+37,5
ТзОВ «Генетиксервіс»	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Частка інших операційних доходів, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	2,28	3,9	9,02	3,2	2,02	-0,26	-1,18
ПА «Батько і син»	-	-	1,6	0,1	0,15	+0,15	-
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	-	-	0,2	0,1	-	-	-
ФГ «Пчани-Денькович»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Межиріччя»	4,34	4,58	18,0	-	-	-4,34	-
ТОВ «Львівські свинки»	42,8	47,16	48,43	37,5	-	-42,8	-37,5
ТзОВ «Генетиксервіс»	-	-	-	-	-	-	-
Частка інших доходів, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	-	-	-	-	-	-	-
ПА «Батько і син»	-	-	1,8	0,07	-	-	-
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Пчани-Денькович»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Межиріччя»	-	2,59	3,37	-	-	-	-
ТОВ «Львівські свинки»	11,63	-	-	-	-	-11,63	-
ТзОВ «Генетиксервіс»	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Попри синусоїдально подібну динаміку доходів аналізованих

сільськогосподарських підприємств все таки є підстави вести мову про те, що більшість з них наростили їх обсяги або в останньому (2021 р. до 2020 р.) з років аналізованого періоду або відносно попереднього – 2019 р.

Відтак, на нашу думку, підприємства функціонують стійко, однак, піддаються істотному впливу зовнішніх факторів, а також ще не виробили оптимальної внутрішньої моделі стабільного сталого розвитку, однією з причин чого можуть слугувати недоліки в системі управління системним розвитком сільськогосподарських підприємств.

Позитивно, що окремі з них частково диверсифікують власні доходи. Так, такі підприємства, як ТзОВ «КПК-АгроІнвест», ФГ «Межиріччя», ТзОВ «Генетиксервіс» та ін. мали в структурі доходів інші операційні доходи, до яких відносяться доходи від надання в оренду активів, відсотки на залишки коштів на рахунках у банках, виручка від продажу оборотних активів (окрім готової продукції). Це додаткове джерело формування доходів та, відповідно, позитивних фінансово-економічних результатів господарювання.

Проте, основна операційна діяльність все таки повинна превалювати, чого, до прикладу, не спостерігалось на ТзОВ «Львівські свинки», у якого у 2017-2020 рр. частка інших операційних доходів сягала 37-49%. У випадку, якщо це суто додаткові доходи, така ситуація прийнятна, однак, якщо одне з базових джерел формування фінансово-економічних результатів, то це може бути свідченням фінансово-економічної несамодостатності основного виду економічної діяльності підприємства – виробництва та реалізації тваринницької продукції.

Окремі підприємства мали в аналізованому періоді також і інші доходи, зокрема отримані від фінансових інвестицій, неопераційних курсових різниць та іншої не пов'язаної з операційною діяльністю, що позитивно, однак обсяги таких доходів не значні, коли диверсифікація дохідної частини може і має вважатися важливою складовою системи менеджменту розвитку бізнесу на загал, а також формування фінансово-економічних результатів господарювання зокрема.

Зростання доходів, беззаперечно, безальтернативна передумова нарощення обсягів господарської діяльності, зміцнення ринкових позицій та розширеного

відтворення сільськогосподарських підприємств. Проте, покращення фінансово-економічних результатів бізнесу безпосередньо залежить від оптимізації при цьому системи менеджменту витрат.

З інформації, наведеної у табл. 2.8, попередньо констатуємо наявність негативної тенденції відносно вищих темпів зростання витрат аналізованих підприємств у порівнянні з показниками доходів. Так, відповідні співвідношення становили: на ПА «Батько і син» 116,3% до 105,8%, на ФГ «Скорика Михайла Мироновича» 6,4 рази до 6,1 разу, на ФГ «Межиріччя» 151,3% до 134,9%, на ТзОВ «Львівські свинки» 109,9% проти 68,1%. При зростанні обсягів діяльності рівень витрат підприємств знижується через послаблення внеску постійних витрат. Але на зазначених підприємствах цього не відбувається, що може бути наслідком або недосконалого управління витратами, або все ще не виходу підприємств на планові обсяги виробничо-господарської, а, відтак, – фінансово-економічної діяльності.

З іншого боку, тенденції зміни витрат сільськогосподарських підприємств практично тотожні зі змінами у їх доходах, що закономірно, оскільки провідну частку в структурі витрат обіймає собівартість реалізованої продукції. Так, на 2021 р. частка собівартості реалізованої продукції на ТзОВ «КПК-АгроІнвест», ФГ «Скорика Михайла Мироновича», ФГ «Пчани-Денькович» та ТзОВ «Генетиксервіс» становила від 88% до 99%, що, з одного боку, позитивно (є свідченням високого рівня змінних витрат та, відповідно, глибокої оптимізації постійних витрат, більшість з яких не пов'язані з виробничою діяльністю і приводять до зниження прибутковості), однак, з іншого боку, може розцінюватися як негативний тренд, адже означає низький рівень фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією інших, не виробничих функцій, як от – менеджменту, маркетингу, консалтингу тощо.

З такої позиції більш раціональною можна вважати структуру витрат, яка склалася на підприємствах ТзОВ «Львівські свинки» та ФГ «Межиріччя», де 65-70% витрат припадає на собівартість реалізованої продукції, 27-35% – на інші операційні витрати (собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних

активів, відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, інші витрати крім тих, що включаються до собівартості продукції (товарів, робіт, послуг)).

Таблиця 2.8

Показники обсягу та структури витрат сільськогосподарських підприємств Львівської області

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Разом витрати, тис. грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	174684,0	258096,0	137560,0	82628,0	90119,0	51,6	109,1
ПА «Батько і син»	26522,1	21217,4	40220,5	36403,2	30841,9	116,3	84,7
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	572,5	511,4	490,9	2786,0	3648,0	6,4 р.	130,9
ФГ «Пчани-Денькович»	42034,7	45855	56952,8	38367,6	94275,8	2,2 р.	2,5 р.
ФГ «Межиріччя»	14049,7	15036,9	22502,4	18375,2	21258,2	151,3	115,6
ТзОВ «Львівські свинки»	35002,4	37510,8	49444,6	51138,3	38451,1	109,9	75,2
ТзОВ «Генетиксервіс»	20199,8	19607,9	16523,3	12627,8	15909,4	78,8	125,9
Частка собівартості реалізованої продукції, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	92,37	92,14	80,85	88,72	88,26	-4,11	-0,45
ПА «Батько і син»	74,86	82,29	89,61	87,72	80,73	+5,87	-7,00
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	79,72	95,54	96,19	87,44	87,91	+8,19	+0,47
ФГ «Пчани-Денькович»	95,17	95,61	93,86	90,13	98,97	+3,81	+8,85
ФГ «Межиріччя»	72,21	70,74	79,31	62,59	69,96	-2,25	+7,37
ТОВ «Львівські свинки»	55,38	54,72	45,74	52,17	64,58	+9,21	+12,42
ТзОВ «Генетиксервіс»	98,86	99,75	97,47	96,06	98,74	-0,12	+2,68
Частка інших операційних витрат, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	5,18	5,76	14,39	8,04	5,13	-0,05	-2,91
ПА «Батько і син»	7,58	10,69	4,95	6,73	9,83	+2,25	+3,11
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	4,19	4,46	3,81	12,56	12,09	+7,9	-0,47
ФГ «Пчани-Денькович»	3,33	3,55	5,08	4,92	0,33	-3,00	-4,59
ФГ «Межиріччя»	11,33	11,15	19,13	34,10	26,96	+15,63	-7,14
ТОВ «Львівські свинки»	45,77	45,28	54,23	47,83	35,42	-10,36	-12,42
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,12	0,12	0,39	0,46	0,24	+0,12	-0,22
Частка інших витрат, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	2,45	2,1	4,76	3,25	6,61	+4,16	+3,36
ПА «Батько і син»	7,5	7,02	5,44	5,55	9,44	+1,94	+3,89
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Пчани-Денькович»	0,39	0,84	1,06	4,95	0,69	+0,31	-4,26
ФГ «Межиріччя»	14,53	18,11	1,56	3,31	3,08	-11,44	-0,23
ТОВ «Львівські свинки»	-	-	0,02	-	-	-	-
ТзОВ «Генетиксервіс»	1,02	0,13	2,15	3,48	1,02	-	-2,46

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Ще близько 3% витрат цих підприємств припадають на інші витрати (собівартість реалізації фінансових інвестицій, витрати від зміни балансової вартості фінансових інструментів, інші витрати, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю).

Разом із тим, на загал, витратомісткість виробничо-господарської та фінансової діяльності аналізованих сільськогосподарських підприємств залишається високою. Так, на частині підприємств рівень загальних витрат (у валовому доході) лише в незначній мірі не сягає 100%, а в окремих роках перевищував цю позначку (ТзОВ «КПК-АгроІнвест» – 103,6% та ФГ «Межиріччя» – у 2019 р.; ТзОВ «Львівські свинки» – 131,7% у 2021 р.), що негативно. Відповідно, зазначені підприємства у вказаних роках були збитковими. Політика формування фінансово-економічних результатів господарювання має бути більш прогнозованою і плановою, не допускати ситуацій, коли витрати перевищують доходи підприємства. Водночас, потрібно визнати, що у сьогоденних складних умовах війни та іншої політико-економічної нестабільності гарантувати це достатньо складно.

Найбільш стабільною у плані управління витратами в аналізований період була діяльність ПА «Батько і син» та ФГ «Пчани-Денькович». Рівень витратомісткості цих суб'єктів сільськогосподарського бізнесу стабільно коливався у діапазоні 78-92%, що, на нашу думку, можна вважати більш-менш оптимальним і таким, що сприяє досягненню прийняттого рівня прибутковості господарювання та окупності інвестицій, вкладених у бізнес.

Власне, такий висновок підтверджується стабільною порівняно високою рентабельністю зазначених суб'єктів господарювання (табл. 2.9). Так, ФГ «Пчани-Денькович» вдалося збільшити рентабельність підприємства з 9,6% у 2017 р. до 14,4% у 2021 р. (на 4,8 в.п.). Попри спад цього показника у 2018 р. надалі, починаючи з 2019 р., показник рентабельності цього підприємства лише стабільно зростає (середньорічні ланцюгові темпи приросту становили 23%). Це може бути свідченням ефективного менеджменту бізнесу і наявності на підприємстві фахівців (структурного підрозділу) з планування фінансово-економічних

результатів господарювання та системного розвитку бізнесу на загал.

Таблиця 2.9

**Показники прибутку і рентабельності сільськогосподарських підприємств
Львівської області**

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Чистий прибуток / збиток, тис. грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	3050,7	3745,0	-4793,0	28266,0	74419,0	24,4 р.	2,6 р.
ПА «Батько і син»	5966,6	2877,6	11467,6	4220,1	3525,5	59,1	83,5
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	35,9	2,4	2,5	18,0	15,0	41,8	83,3
ФГ «Пчани-Денькович»	4816,5	4250,0	5200,0	6400,0	12439,0	2,6 р.	194,4
ФГ «Межиріччя»	2372,9	1954,5	-2514,4	2868,6	907,2	38,2	31,6
ТзОВ «Львівські свинки»	7884,9	7226,8	3588,8	6400,2	-9243,3	-2,2 р.	-2,4 р.
ТзОВ «Генетиксервіс»	184,8	135,2	168,4	243,0	135,2	73,2	55,6
Рентабельність підприємства, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	2,6	3,3	-4,9	18,2	34,9	+32,2	+16,7
ПА «Батько і син»	17,2	7,4	19,6	8,6	6,8	-10,4	-1,9
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	16,9	1,1	1,2	1,1	0,8	-16,2	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	9,6	7,9	8,9	10,5	14,4	+4,8	+3,9
ФГ «Межиріччя»	2,1	3,4	-4,6	4,3	1,4	-0,7	-2,9
ТОВ «Львівські свинки»	50,3	42,8	17,3	19,7	-34,3	-84,6	-53,9
ТзОВ «Генетиксервіс»	2,1	1,5	1,8	1,6	1,3	-0,9	-0,3
Рентабельність власного капіталу, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	33,3	43,5	-127,9	93,2	71,1	+37,7	-22,2
ПА «Батько і син»	45,0	19,6	43,8	17,5	12,7	-32,3	-4,7
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	22,7	1,4	1,6	2,1	1,6	-21,0	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	16,2	12,5	12,9	13,7	20,9	+4,8	+7,3
ФГ «Межиріччя»	4,6	3,7	-5,1	5,2	1,5	-3,2	-3,7
ТОВ «Львівські свинки»	77,1	63,4	20,1	23,8	-49,4	-126,5	-73,2
ТзОВ «Генетиксервіс»	10,3	7,4	8,5	10,9	5,7	-4,6	-5,2
Рентабельність продукції, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	1,9	1,6	-4,5	38,6	93,6	+91,7	+55,0
ПА «Батько і син»	25,3	16,5	31,8	13,2	14,6	-11,2	+0,9
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	6,2	0,5	0,5	0,7	0,5	-5,8	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	11,7	9,7	9,7	18,5	13,3	+1,6	-5,2
ФГ «Межиріччя»	23,5	18,4	-14,1	24,9	6,1	-17,4	-18,8
ТОВ «Львівські свинки»	40,0	35,2	15,8	23,9	-37,2	-77,2	-61,2
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,9	0,7	1,1	2,0	0,9	-	-1,1
Рентабельність фонду оплати праці, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	29,64	32,08	-72,96	440,07	964,23	+9,3 р.	+5,2 р.
ПА «Батько і син»	928,22	439,87	1464,0	233,43	236,56	-6,9 р.	3,1
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	7,01	0,45	0,46	4,13	2,83	-4,2	-1,3
ФГ «Пчани-Денькович»	371,01	284,22	289,18	265,73	447,77	76,8	182,0
ФГ «Межиріччя»	303,44	244,92	-309,6	310,96	91,65	-2,1 р.	-2,2 р.
ТОВ «Львівські свинки»	816,92	737,13	358,59	311,46	-431,5	-12,5 р.	-7,4 р.
ТзОВ «Генетиксервіс»	15,27	9,91	13,35	23,07	8,56	-6,7	-14,5

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

З належним рівнем рентабельності функціонувало також підприємство ПА «Батько і син», щоправда з 17,2% у 2017 р. та 19,6% у 2019 р. показник знизився до рівня 6,8% у 2021 р.

До негативного слід віднести низький рівень рентабельності таких підприємств, як ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (0,8% у 2021 р.), ТзОВ «Генетиксервіс» (1,3%) та ФГ «Межиріччя» (1,4%). Більше того. Для цих суб'єктів господарювання характерним стало зниження рівня рентабельності за період 2017-2021 рр. Очевидно, такий стан справ обумовлений високим рівнем витратомісткості господарювання, а шлях до покращення ситуації передбачає одну з двох альтернатив: оптимізацію витрат або збільшення обсягів діяльності за найбільш прибутковими напрямками, товарними позиціями.

Високорентабельною у 2017-2020 рр. була діяльність ТзОВ «Львівські свинки». Однак у 2021 р. підприємство зазнало збитків, що головно обумовлено відсутністю поступлень за статтею «Інші операційні доходи» і вкотре довело все ще збитковість основної діяльності – виробництва тваринницької продукції.

Рентабельність власного капіталу є показником, який відображає обсяги прибутку в розрахунку на вкладений у бізнес капітал і є одним з ключових параметрів інвестиційної привабливості бізнесу, оскільки характеризує умовну кількість років, за яку (за існуючої прибутковості) підприємство здатне погасити обсяги вкладеного у підприємницьку діяльність власного капіталу. Відтак, позитивно, що високими значеннями цього показника характеризувалася діяльність ТзОВ «КПК-АгроІнвест» (71,1% у 2021 р.), ФГ «Пчани-Денькович» (20,9%), ПА «Батько і син» (12,7%). До 2020 р. включно високими були значення цього показника й на ТзОВ «Львівські свинки». Однак, результати аналізу засвідчують, що цього було досягнуто в більшій мірі не за рахунок стрімкого зростання чистого прибутку, як через достатньо малі обсяги власного капіталу підприємств.

Цю тезу підтверджують також високі значення показників рентабельності фонду оплати праці, які були досягнуті через низький рівень оплати праці та, відповідно, незначний фонд оплати праці персоналу на аналізованих

сільськогосподарських підприємствах. З іншого боку, висока рентабельність фонду оплати праці є свідченням ефективного використання трудового ресурсу. Позаяк, слід враховувати, що це не повинно суперечити тінізації соціально-трудова відносин та зниженню рівня мотивації праці, оскільки такі прояви у підсумку призводять до розвитку деструктивних процесів зі дестабілізацією ситуації та погіршення фінансово-економічних результатів підприємства.

Разом із тим, позитивно, що здебільшого високою є рентабельність продукції на аналізованих сільськогосподарських підприємствах. Найвищими значеннями характеризувався ТзОВ «КПК-АгроІнвест», де у 2021 р. показник становив 93,6% та зріс до 2020 р. на 55,0 в. п. У значній мірі таких результатів було досягнуто за рахунок достатньо раціональної структури операційних витрат цього підприємства. Так, у 2021 р. на матеріальні витрати припадало 60,4%, на оплату праці та соціальні відрахування – 6,1%, на амортизацію основних засобів – 4,6%, на інші операційні витрати – 28,8%. Таким чином, рівень прямих витрат на виробництво продукції не високий і це дозволило наростити її рентабельність. А це прямий шлях до підвищення рівня прибутковості сільськогосподарського підприємства, що і відбулося на практиці, коли у 2021 р. чистий прибуток цього підприємства стрімко зріс відносно 2020 р. – у 2,6 рази (з 28,3 млн грн до 74,4 млн грн).

Порівняно високою залишалася рентабельність продукції ПА «Батько і син» (14,6% у 2021 р.) та ФГ «Пчани-Денькович» (13,3%). Однак, з поміж аналізованих підприємств за цим показником все ж наявні й негативні аспекти. Йдеться про низьку рентабельність продукції ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (лише 0,5-0,7% у 2018-2021 рр.) та ТзОВ «Генетиксервіс» (0,7-2,0% у 2017-2021 рр.); зниження її рівня на ПА «Батько і син» (на 11,2 в.п. за 2017-2021 рр.) та ФГ «Межиріччя» (на 17,4 в.п. за 2017-2021 рр.).

Високі показники прибутковості забезпечили достатньо прийнятну фінансову стійкість суб'єктів сільськогосподарського бізнесу, що є позитивним наслідком господарювання та формування фінансово-економічних результатів підприємств (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Показники фінансового стану сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017	2021/2020
Коефіцієнт автономії (нормативне значення > 0,5)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	0,08	0,08	0,04	0,19	0,49	+0,41	+0,30
ПА «Батько і син»	0,36	0,36	0,45	0,49	0,53	+0,17	+0,04
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,75	0,75	0,77	0,53	0,47	-0,29	-0,06
ФГ «Пчани-Денькович»	0,58	0,63	0,68	0,75	0,68	+0,10	-0,07
ФГ «Межиріччя»	0,91	0,88	0,86	0,80	0,88	-0,02	+0,08
ТзОВ «Львівські свинки»	0,63	0,60	0,68	0,77	0,67	+0,04	-0,10
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,20	0,20	0,21	0,14	0,22	+0,02	+0,08
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів (фінансовий ризик) (нормативне значення <1,0)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	11,59	12,12	24,81	3,91	0,78	-10,81	-3,13
ПА «Батько і син»	1,22	1,25	0,98	0,83	0,79	-0,43	-0,03
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,33	0,33	0,30	0,89	1,15	+0,82	+0,25
ФГ «Пчани-Денькович»	0,65	0,59	0,46	0,31	0,47	-0,18	+0,16
ФГ «Межиріччя»	0,08	0,12	0,13	0,19	0,11	+0,02	-0,08
ТОВ «Львівські свинки»	0,65	0,65	0,48	0,30	0,48	-0,16	+0,18
ТзОВ «Генетиксервіс»	3,76	3,61	3,15	1,53	0,51	-3,24	-1,02
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами (нормативне значення ≥ 0,1)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	-0,09	-0,09	-0,09	0,06	0,33	+0,42	+0,27
ПА «Батько і син»	-0,12	-0,08	0,20	0,25	0,37	+0,48	+0,12
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,73	0,72	0,74	0,45	0,40	-0,33	-0,05
ФГ «Пчани-Денькович»	0,04	0,18	0,01	0,22	0,10	+0,07	-0,12
ФГ «Межиріччя»	0,86	0,87	0,82	0,75	0,84	-0,02	+0,09
ТОВ «Львівські свинки»	0,43	0,41	0,50	0,67	0,46	+0,03	-0,20
ТзОВ «Генетиксервіс»	-0,21	-0,21	0,01	0,08	0,17	+0,38	+0,09
Коефіцієнт покриття (нормативне значення > 2,0)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	0,95	0,92	0,92	1,13	2,00	+1,05	+0,87
ПА «Батько і син»	1,41	1,31	1,58	1,67	1,76	+0,34	+0,09
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3,54	3,58	3,90	1,83	1,66	-1,88	-0,17
ФГ «Пчани-Денькович»	1,22	1,21	1,01	1,34	1,12	-0,10	-0,22
ФГ «Межиріччя»	11,89	8,36	7,33	5,24	8,06	-3,83	+2,83
ТОВ «Львівські свинки»	1,67	1,69	2,00	2,99	1,87	+0,20	-1,12
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,88	0,89	1,19	4,22	8,24	+7,36	+4,02
Коефіцієнт швидкої ліквідності (нормативне значення > 1,0)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	0,27	0,26	0,12	0,28	0,42	+0,15	+0,14
ПА «Батько і син»	0,14	0,11	0,09	0,17	0,14	-0,01	-0,03
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,03	0,01	0,04	0,67	0,56	+0,52	-0,12
ФГ «Пчани-Денькович»	0,32	0,32	0,41	0,56	0,38	+0,05	-0,18
ФГ «Межиріччя»	9,85	6,92	6,32	4,39	5,74	-4,11	+1,35
ТОВ «Львівські свинки»	1,36	1,38	1,29	2,25	1,54	+0,18	-0,72
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,75	0,75	1,01	3,86	7,37	+6,62	+3,50
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (нормативне значення > 0,2)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	-	-
ПА «Батько і син»	0,04	0,04	0,03	0,01	0,01	-0,03	-
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,02	0,01	0,04	0,01	0,18	+0,16	+0,17
ФГ «Пчани-Денькович»	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	-	+0,01
ФГ «Межиріччя»	0,06	0,04	0,01	0,21	0,11	+0,06	-0,10
ТОВ «Львівські свинки»	0,05	0,06	0,03	0,02	0,01	-0,04	-0,01
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	-	-0,01

Так, коефіцієнт автономії, який характеризує незалежність від позикових коштів і показує частку власних активів у загальній валюті балансу, у 2021 р. практично на всіх з аналізованих підприємствах (окрім ТзОВ «Генетиксервіс») мав прийнятні значення ($>0,5$), а на ФГ «Межиріччя» сягав 0,88 та за весь аналізований період коливався у межах 0,8-0,91, що свідчить про дуже міцне фінансове становище підприємства. Позитивним слід також розцінювати наявність тенденції до покращення показника автономії на всіх підприємствах, окрім ФГ «Скорика Михайла Мироновича» за 2017-2021 рр. Однак, фінансова стійкість ТзОВ «Генетиксервіс» не задовольнялася в жодному з років аналізованого періоду, що негативно та є додатковим свідченням незадовільної прибутковості і рентабельності цього суб'єкта господарювання.

Власне, це також стало однією з причин того, що у 2021 р. саме це підприємство отримало незадовільне значення коефіцієнта співвідношення позикових та власних коштів – 1,15, коли нормативне значення $<1,0$.

Ситуація не настільки стабільна з ліквідністю підприємств. До прикладу, у 2021 р. лише три (ТзОВ «КПК-АгроІнвест», ФГ «Межиріччя» та ТзОВ «Генетиксервіс») з семи підприємств мали прийнятні значення коефіцієнта покриття ($>2,0$). Відтак, у інших суб'єктів господарювання здатність швидко погашати власні короткострокові зобов'язання була недостатньою і це негативно у контексті стабільної роботи та високої ділової активності як ознак формування позитивних фінансово-економічних результатів господарювання. З іншого боку, це може бути обумовлене специфікою виробничо-господарської, а, відтак, і фінансової діяльності безпосередньо в сільськогосподарському бізнесі.

При тому ліквідність (коефіцієнт покриття) ФГ «Пчани-Денькович» та ФГ «Межиріччя» за 2017-2021 рр. погіршилася; задовільними значенням коефіцієнта швидкої ліквідності ($>1,0$) характеризувалися лише ФГ «Межиріччя», ТзОВ «Львівські свинки» та ТзОВ «Генетиксервіс»; значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності ($>0,2$) за всіма суб'єктами господарювання були суттєво нижчими за оптимальні. Таким чином, якщо фінансова стійкість аналізованих сільськогосподарських підприємств здебільшого задовольняється, то ліквідність –

ні. Відповідно, керівництву підприємств слід працювати над покращенням структури оборотних активів, стабілізацією ліквідності, покращенням співвідношень дебіторської і кредиторської заборгованості та збільшенням резервів поточних фінансових інвестицій і грошових засобів.

Ефективність виробництва слугує одночасно і умовою і наслідком формування високих фінансово-економічних результатів господарювання. З такої позиції позитивно, що на всіх (крім ТзОВ «Львівські свинки») з аналізованих сільськогосподарських підприємств спостерігається позитивна динаміка щодо підвищення одного з ключових індикаторів ефективності в економіці – продуктивності праці. Особливо високих значень як за обсягами (3,1 млн грн в розрахунку на одного працівника), так і за динамікою (2,3 рази у 2021 р. до 2017 р.) вдалося досягти на ФГ «Пчани-Денькович» (табл. 2.11). У той же час не надто ефективною (в порівнянні з іншими аналізованими підприємствами) можна вважати продуктивність праці на ТзОВ «Львівські свинки». Продуктивність праці на цьому підприємстві у 2021 р. склала 1,1 млн у розрахунку на одного працівника і цей показник був на 26,7% нижчим за його значення у 2017 р. та на 55,3% у 2020 р. Очевидно, що подальше покращення фінансово-економічних результатів господарювання цього підприємства слід тісно ув'язати з внутрішніми чинниками, зокрема інтенсифікацією ефективного використання персоналу.

Не настільки позитивною склалася на аналізованих сільськогосподарських підприємствах ситуація з фондівіддачею. Найбільш продуктивно використовували основні засоби ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (21,9 грн у 2021 р.) та ТзОВ «Генетиксервіс» (за 2017-2021 рр. показник зріс з 6,3 до 23,5 грн (у 3,7 рази)).

Для інших підприємств характерні або невисокі значення цього показника ефективності або його зниження, що є негативною передумовою формування хороших фінансово-економічних результатів господарювання та також потребує підвищення інтенсивності використання основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.11

**Показники ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств
Львівської області**

Підприємства / показники	Роки					Темпи зростання, %	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Продуктивність праці, тис. грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	2333,6	3461,1	1702,1	1666,8	2372,5	101,7	142,3
ПА «Батько і син»	1476,8	1147,4	2461,3	2138,1	2454,8	166,2	114,8
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	152,1	128,5	123,4	280,4	407,0	2,7 р.	145,2
ФГ «Пчани-Денькович»	1377,9	1431,6	1828,0	1316,7	3138,7	2,3 р.	2,4 р.
ФГ «Межиріччя»	821,1	894,3	1110,4	1634,1	1705,0	2,1 р.	104,3
ТзОВ «Львівські свинки»	1531,7	1597,8	1964,2	2054,9	1123,4	73,3	54,7
ТзОВ «Генетиксервіс»	728,0	731,2	667,7	677,4	891,4	122,4	131,6
Фондовіддача, грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	10,1	15,7	11,7	5,4	3,4	33,7	62,6
ПА «Батько і син»	2,3	1,6	2,9	2,6	2,6	113,4	98,5
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	24,4	19,9	21,6	15,7	21,9	89,8	140,0
ФГ «Пчани-Денькович»	1,8	1,7	1,6	1,1	1,9	108,6	180,1
ФГ «Межиріччя»	0,3	2,4	2,1	1,7	1,5	5,9 р.	87,6
ТОВ «Львівські свинки»	9,9	10,5	14,2	6,7	2,9	29,1	43,4
ТзОВ «Генетиксервіс»	6,3	6,5	8,8	11,3	23,5	3,7 р.	2,1 р.
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, рази							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	1,9	2,8	1,6	0,9	1,1	55,4	116,5
ПА «Батько і син»	1,6	1,0	1,3	1,2	0,9	55,7	72,8
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3,3	2,7	2,7	1,9	2,2	66,1	110,2
ФГ «Пчани-Денькович»	1,9	2,1	3,3	2,3	3,4	174,9	149,4
ФГ «Межиріччя»	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	130,9	109,5
ТОВ «Львівські свинки»	3,8	3,5	3,1	2,4	1,7	45,9	72,1
ТзОВ «Генетиксервіс»	3,7	3,4	2,2	0,9	1,6	42,6	179,0
Дохід на 1 грн власного капіталу, грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	20,1	31,4	35,5	3,9	1,6	8,1	41,2
ПА «Батько і син»	2,5	1,6	1,9	1,7	1,2	50,7	73,8
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3,9	3,2	3,1	3,2	4,1	106,9	128,4
ФГ «Пчани-Денькович»	1,6	1,5	1,5	0,9	1,8	114,5	188,4
ФГ «Межиріччя»	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	112,4	93,9
ТОВ «Львівські свинки»	4,2	3,9	2,9	2,1	1,6	37,2	73,1
ТзОВ «Генетиксервіс»	11,3	10,8	8,4	5,8	6,8	59,8	117,5

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Одним зі стримуючих чинників ефективності виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві завжди був чинник сезонності, який обмежував ділову активність і зокрема оборотність оборотних активів. Однак, факт її зниження слід розцінювати як негативну передумову зростання ефективності господарювання аналізованих сільськогосподарських підприємств. Ефективною у цьому аспекті можна визнати хіба оборотність оборотних активів

ФГ «Пчани-Денькович» (у 2021 р. значення показника становило 3,4 рази та показник зріс до 2017 р. на 74,9%). Іншим підприємствам слід працювати над підвищенням оборотності передусім засобами вдосконалення сівозмін, використання більш продуктивних сортів рослин та порід тварин, оптимізації ресурсного забезпечення та пришвидшення технологічних бізнес- процесів.

У підсумку невисокі значення ключових параметрів ефективності виробництва призвели до низької продуктивності бізнесу на загал. Так, один зі головних показників ефективності інвестування у бізнес – дохід на 1 грн власного капіталу – на більшості з аналізованих сільськогосподарських підприємствах залишався невисоким (0,4 – 1,8 грн у розрахунку на 1 грн вкладеного у бізнес власного капіталу), а на окремих із них ще й продовжував знижуватися. Ситуація більш-менш стабільна лише на ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (4,1 грн у 2021 р. та збільшення на 6,9% до 2017 р.) та ТзОВ «Генетиксервіс» (6,8 грн, однак цей показник до 2017 р. знизився на 40,2%). Таким чином, аналізованим суб'єктам господарювання критично важливо підвищувати рівень своєї доходності.

2.3. Управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

У контексті реалізації політики вдосконалення процесів формування фінансово-економічних результатів важливо не лише узагальнити відповідні ключові аспекти й показники діяльності сільськогосподарських підприємств, але й ідентифікувати проблемні аспекти в частині організації та управління в цій сфері. Оскільки йдеться про проблеми в частині менеджменту, виявити міру реалізації потенціалу, а також перешкоди досягнення планових фінансово-економічних результатів підприємств можливо зі застосуванням інструментарію соціологічних досліджень.

Відтак, особливої актуальності та важливості відносно формування й надалі реалізації ефективної політики підприємств сільського господарства з

покращення їх фінансово-економічних результатів набуває аналізу якості управління цими процесами. Додамо, що якщо для оцінки фінансово-економічного стану підприємств переважно використовуються кількісні методи, то для здобуття результатів у сфері менеджменту прикладними в більшій мірі стають якісні методи економічного аналізу.

Першоважливим та навіть невід'ємним аспектом якісного управління бізнес-процесами є реалізація функції планування. Планування дозволяє заздалегідь окреслити як сукупність, так і послідовність заходів, які потрібно реалізувати для досягнення поставленої мети і цілей. З іншого боку, планування передбачає визначення кількісних параметрів функціонування, досягнення яких, власне, сигналізує про реалізацію відповідної мети і завдань і, навпаки, відхилення від цих результатів буде свідченням про невиконання поставлених планів. Відповідно, з використанням планування досягається спроможність підприємства оптимально розподілити наявні ресурси й потенціал для досягнення фінансово-економічних інтересів. Коли мова йде про фінансово-економічні результати, то значимість планування ще більше посилюється головно з позиції того, що результати фінансово-господарської діяльності є, по суті, кінцевою заключною точкою операційного циклу, а, відтак, визначаються наслідками всього спектру подій від моменту першої і до останньої ітерації в бізнес-процесах суб'єкта господарювання. Без належного планування взагалі не існує підстав для висновку про наявність на підприємстві якісного управління фінансово-економічними результатами господарювання.

Попри те, лише 14,3% із досліджуваних підприємств на постійній основі розробляються плани фінансово-економічного стану / розвитку підприємства (рис. 2.3). При тому ще 9,5% підприємств - планування не здійснюють. Очевидно, що в умовах ускладнення середовища господарювання, об'єктивно існуючої кризи та зовнішніх перешкод, обумовлених спершу COVID-19, а надалі – війною, значна частина підприємств має кадрові обмеження, особливо у фахівцях не пов'язаних з виробничою діяльністю, і здійснює управління процесами виробництва та фінансово-господарської діяльності в значній мірі інтуїтивно.

Рис. 2.3. Результати оцінювання діяльності з планування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

Однак, це не може слугувати прийнятною причиною низького рівня планування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. На нашу думку, існує достатньо гостра проблема в покращенні цієї функції менеджменту у межах механізму формування фінансово-економічних результатів підприємств, у тому числі з впровадженням сучасних методів прогнозування, моделювання та програмування різних сценаріїв поведінки, зміни ситуації та їх наслідків для фінансово-економічних результатів господарювання. Хоча, позитивно, що, до прикладу, на більшості підприємствах (33,3%) практикується періодичне прогнозування ключових фінансово-економічних показників, а 23,8% - фінансово-економічне планування здійснюється на підготовчій стадії реалізації нових бізнес-проєктів (що пов'язані з інвестиціями) та/чи започаткуванням нових напрямів бізнесу.

Досліджуючи рівень ефективності виробничо-технологічної діяльності підприємств цього виду економічної діяльності 71,4% відповідає середньогалузевому (рис. 2.4). 14,4% підприємств мають низьку ефективність у цій царині, а таку, що є нижчою за середньогалузеву – 28,6%. Як можемо констатувати, на загал, ефективність виробничо-технологічної діяльності достатньо значної частини сільськогосподарських підприємств все ще низька і це негативний чинник у контексті формування належних фінансово-економічних

результатів господарювання.

Рис. 2.4. Результати оцінювання ефективності виробничо-технологічної діяльності сільськогосподарських підприємств, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

З іншого боку, окремі позитивні прояви теж наявні. Це, до прикладу, сформованість на підприємствах раціональної галузево-виробничої структури (57,1% підприємств), повнота міри логістичного забезпечення підприємств (42,9%), належна забезпеченість матеріально-технічною базою та використання суб'єктами господарювання інноваційних технологій (28,6%).

Таким чином, є підстави стверджувати про істотні резерви сільськогосподарських підприємств відносно подальшого зростання ефективності їх виробничо-технологічної діяльності, реалізація яких має прямі позитивні наслідки в частині збільшення обсягів прибутку та підвищення рівня рентабельності бізнесу, покращення інших характеристик фінансово-економічних результатів господарювання.

Цьому в значній мірі може посприяти й підвищення рівня продуктивності праці, одним з провідних чинників якої є високий рівень її мотивації. На разі, як свідчать результати дослідження, ця функція менеджменту реалізується лише частково та на понад половину складається виключно з оплати праці (28,1%) та

матеріальної складової мотивації (23,4%), а також у більшій мірі поширюється на управлінський персонал підприємств (18,8%) (рис. 2.5).

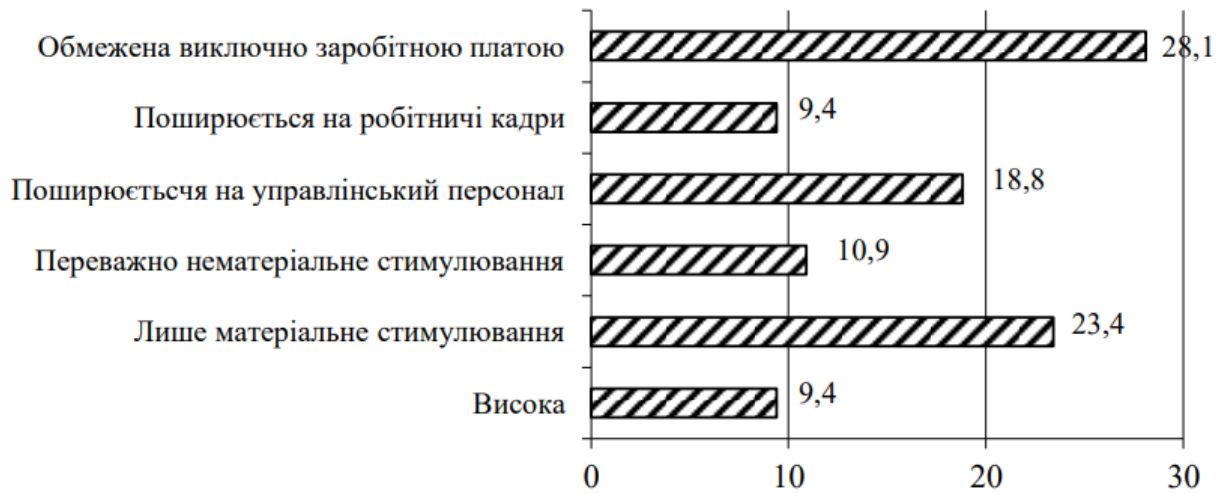

Рис. 2.5. Результати оцінювання стану мотивації праці на сільськогосподарських підприємствах, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

Підтвердженням не достатньої раціональності та якості систем мотивації праці на сільськогосподарських підприємствах є й те, що лише незначна частина підприємств визначає її стан як високий (9,4%). Про незбалансованість системи мотивації праці свідчить низький рівень її поширення на робітничі кадри (лише 9,4%), а також обмеженість практик нематеріального стимулювання персоналу (10,9%).

Стимулювання праці вважається одним з ключових чинників зростання ефективності та передумов покращення фінансово-економічних результатів організацій у сучасному менеджменті. Відтак, керівництву підприємств сільського господарства у значній мірі важливо покращити діяльність у цьому напрямі. Причому пріоритетним має стати формування саме системи мотивації праці зі збалансованою сукупністю елементів, інструментів та засобів, обов'язковою ув'язкою рівня оплати праці та нематеріальних стимулів у відповідності до отриманих кінцевих результатів господарювання.

На підприємствах сільського господарства зв'язки між елементами механізму формування фінансово-економічних результатів господарювання все ще не сформовані і на разі характеризуються певною різновекторністю, що не

відповідає провідним зарубіжним практикам. Про таке можемо стверджувати порівнюючи, наприклад, результати оцінювання ефективності виробничо-технологічної діяльності та міри реалізації економіко-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Отримані значення свідчать на користь переважання другої характеристики. Зокрема, у 34,2% підприємств реалізація економіко-ресурсного потенціалу перебуває на рівні вище середнього, 26,3% - на середньому рівні, 2,6% - на низькому рівні, 10,5% – нижче середнього (рис. 2.6).

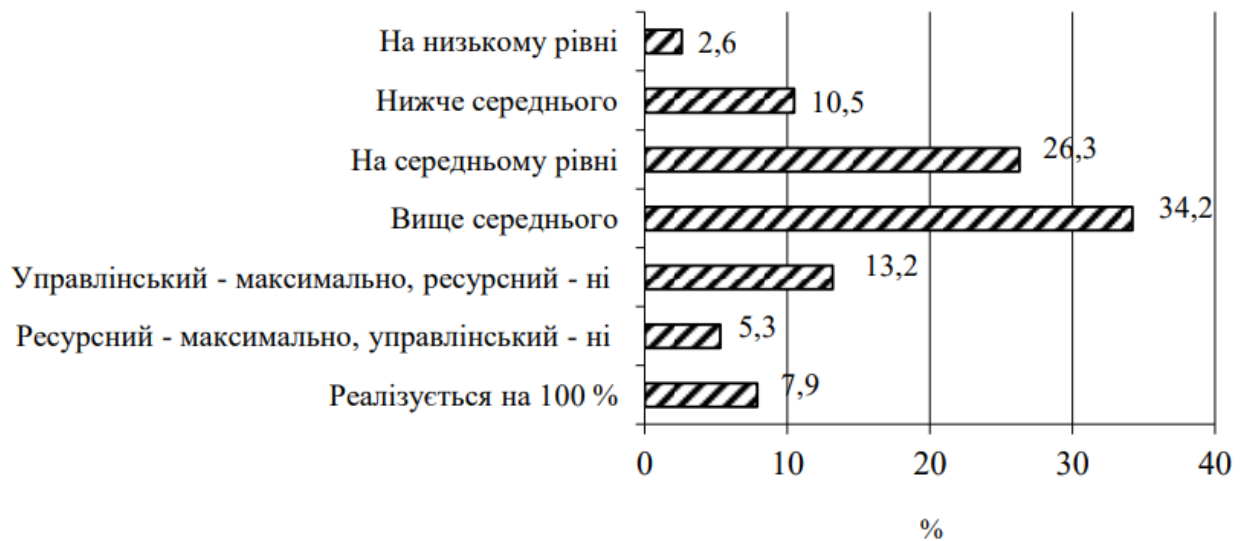

Рис. 2.6. Результати оцінювання міри реалізації економіко-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

Втім, й тут наявний потенціал для подальшого покращення. Так, спостерігається певна дисонація між згаданими високими результатами та, наприклад, тим, що лише у 7,9% підприємств економіко-ресурсний потенціал бізнесу реалізується на сто відсотків. Крім того, характерні розбіжності в рівнях реалізації управлінської та ресурсної компонент потенціалу, наразі, на користь управлінського (13,2% проти 5,3%). Однак, сам факт визнання диференціацій, скоріше, негативний та є свідченням існування проблем що в частині ефективного використання ресурсного (виробничого, матеріально-технічного, технологічного, кадрового та ін.), що в частині повноцінної реалізації потенціалу менеджменту.

Ці аргументи дають підстави для висновку про гостроту потреби в більш

якісному управлінні процесами формування та реалізації економіко-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, а також врахування відповідних процесів як під час обґрунтування положень політики, так і оцінюванні міри її реалізації відносно досягнення високих значень фінансово-економічних результатів господарювання.

Як зазначалося, фінансово-економічні результати виходять за межі суто кінцевих результатів господарювання, якими є прибуток та рентабельність, та визначаються параметрами безпеки і конкурентоспроможності, нарощення власного капіталу, тенденціями до розширеного відтворення і сталого розвитку тощо. Однак, за будь якої ситуації, на первинному етапі все визначається передусім обсягами (виробництво та збут) господарської діяльності, що в підсумку формує доходи підприємств. Максимізація доходів – прямий шлях (за ефективної політики управління витратами) до зростання кінцевих результатів господарювання. Відтак, важливо ідентифікувати за якими складовими характерні ті, чи інші перешкоди й обмеження для підприємств відносно нарощення обсягів доходу.

Результати дослідження дозволили стверджувати, що такими головно є проблеми у сфері матеріально-технічної бази, передусім її доступність та рівень модернізації (80,9%), виробничо-господарської інфраструктури, стану її розвитку й сучасності (61,9%), врожайності й ефективності, а також цінової політики (по 52,4%) сільськогосподарських підприємств (рис. 2.7).

При цьому достатньо високою залишалася й проблематика якості виробництва й маркетингової діяльності (42,9 %) підприємств галузі.

Менш проблемним аспектом для фінансово-економічних результатів підприємств була якість використовуваної сировини і посадкового матеріалу (9,5%), розвиненості системи логістики (23,8%), забезпеченості підприємств посівними площами / виробничо-господарськими приміщеннями, наявної асортиментної структури сільськогосподарської продукції (по 33,3%).

Відтак, отримані результати дають підстави стверджувати про те, що нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств у значній мірі

тісно корелює зі модернізацією матеріально-технічної і техніко-технологічної бази виробництва, розвитком виробничо-господарської інфраструктури, а також вдосконаленням системи маркетингу підприємств, її еволюцією у відповідності до сучасних прогресивних трендів, з-поміж яких – формування та розвиток систем Інтернет-маркетингу і цифрових маркетингових комунікацій.

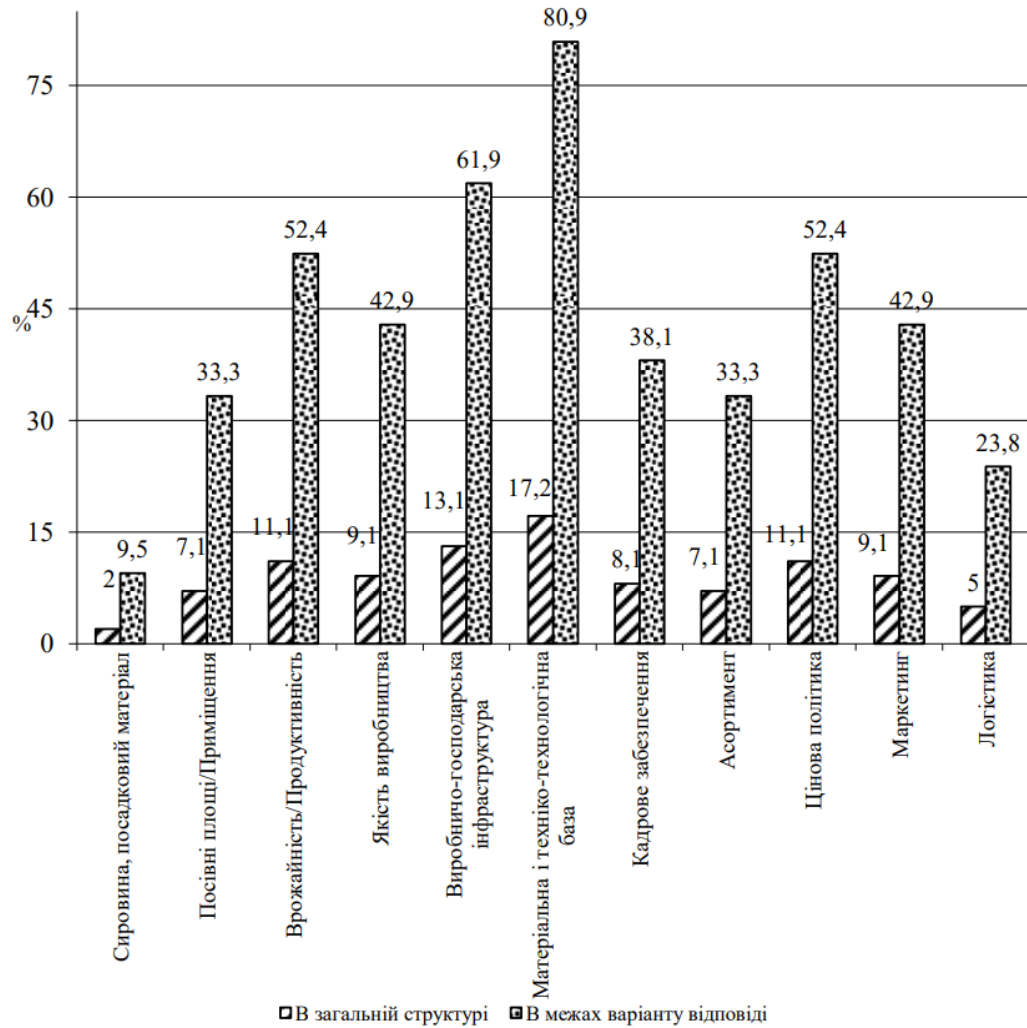

Рис. 2.7. Результати оцінювання проблемних аспектів (обмежень) формування доходів сільськогосподарських підприємств, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

Здебільшого виробничі чинники визначають й рівень прибутковості та рентабельності сільськогосподарських підприємств, що логічно, коли галузь відноситься до реального сектора національної економіки з високим вмістом витратомісткості господарювання. Так, на виробничу собівартість, як один з ключових чинників формування прибутку (рентабельності), вказало 61,9% підприємств (рис. 2.8).

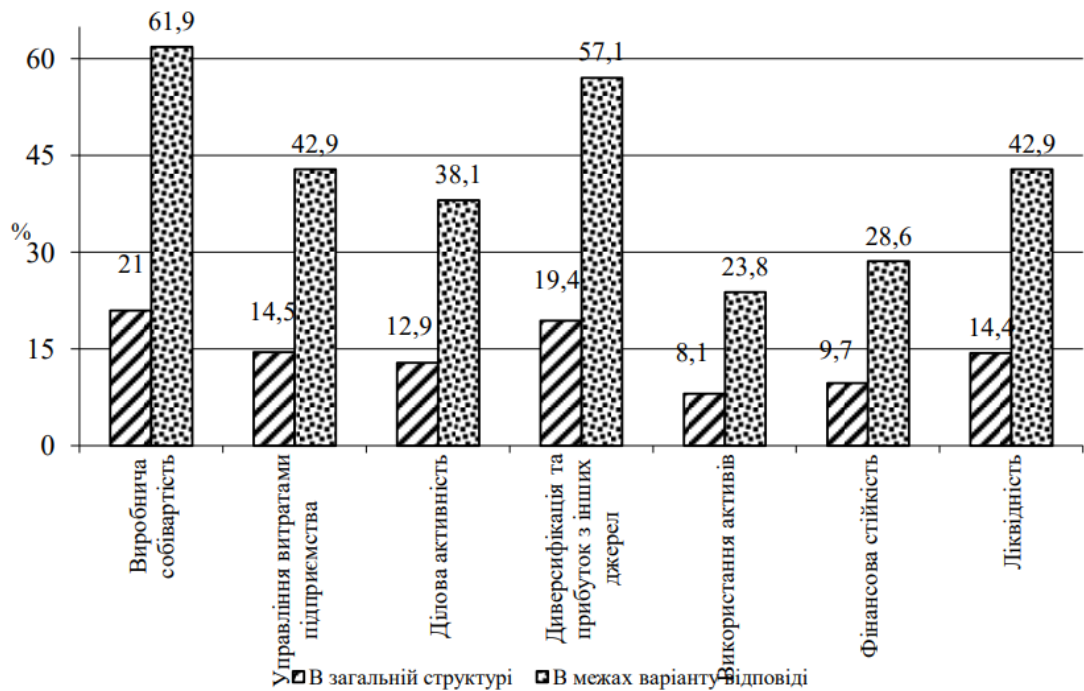

Рис. 2.8. Результати оцінювання проблемних аспектів (обмежень) формування прибутковості (рентабельності) сільськогосподарських підприємств, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

Відповідно, достатньо високим також стало значення впливу на прибутковість такого чинника, як управління загальними витратами підприємств (42,9%). Таким чином лише виробнича собівартість та загальні витрати підприємств на близько 35% слугують обмеженнями (перешкодами) подальшого підвищення рівня прибутковості сільськогосподарського бізнесу. На рівні з управлінням витратами підприємства сільського господарства визначили значимість чинника «Ліквідність». Вочевидь, це може бути обумовлено труднощами швидкої реалізації продукції та здійснення розрахунків в умовах критично високої зовнішньої нестабільності. Натомість, її складування й утримання призводить до нарощування витрат та, відповідно, зниження прибутковості.

При тому, достатньо велика частина підприємств вважає імовірність подальшого зростання рентабельності існуючого сільськогосподарського бізнесу достатньо песимістичним сценарієм (у т. ч. з позиції високої витратомісткості) та в якості виходу зі ситуації вказує на необхідність диверсифікації діяльності (у т. ч.

горизонтальної) задля отримання додаткових прибутків з інших джерел. Такої думки дотримувалося 57,1% представників підприємств.

З іншого боку, як показали результати аналізу, такі чинники, як ділова активність, фінансова стійкість та управління активами, позначаються на прибутковості сільськогосподарських підприємств, однак у дещо меншій мірі. Та, все рівно, сумарно біля 30%. Отже, керівництву підприємств задля забезпечення подальшого зростання прибутковості важливо сформувати систему інструментів, реалізація яких на загал це забезпечить, але з вищим рівнем уваги до ресурсо- та енергоощадності, впровадження більш продуктивних (зокрема ІКТ) технологій, вертикально-горизонтальної диверсифікації (включно зі створенням диверсифікованих корпоративних структур), пришвидшення й забезпечення вищого рівня ефективності бізнес- процесів.

Заходи у визначених напрямках мають прямий позитивний вплив не лише на зростання прибутку і підвищення рівня прибутковості, але й тісно корелюють зі забезпеченням кращих передумов для розширеного відтворення і сталого розвитку підприємств сільського господарства. Втім, вони вже на нині в достатній мірі характерні для суб'єктів цієї галузі, коли 42,9% підприємств вважають свій розвиток стабільним, при цьому на тлі збільшення обсягів господарської діяльності, активів та чисельності працівників підприємств (рис. 2.9).

Ще 9,5% сільськогосподарських підприємств вважають, що для них характерне стабільне функціонування і повноцінне системне покриття витрат. Таким чином, кожне друге підприємство, фактично, успішно реалізує процеси свого розширеного відтворення, що позитивно. При цьому жодне з досліджуваних підприємств не вказало, що для нього характерна стабільна збитковість.

Ці тенденції важливо зберегти, проте низка суб'єктів господарювання не настільки стабільні. Варіант «Існує незначна заборгованість з попередніх періодів» все ще притаманний для 19,1% представників сільськогосподарських підприємств, «Наявні періоди підйому та спаду» – для 23,8%.

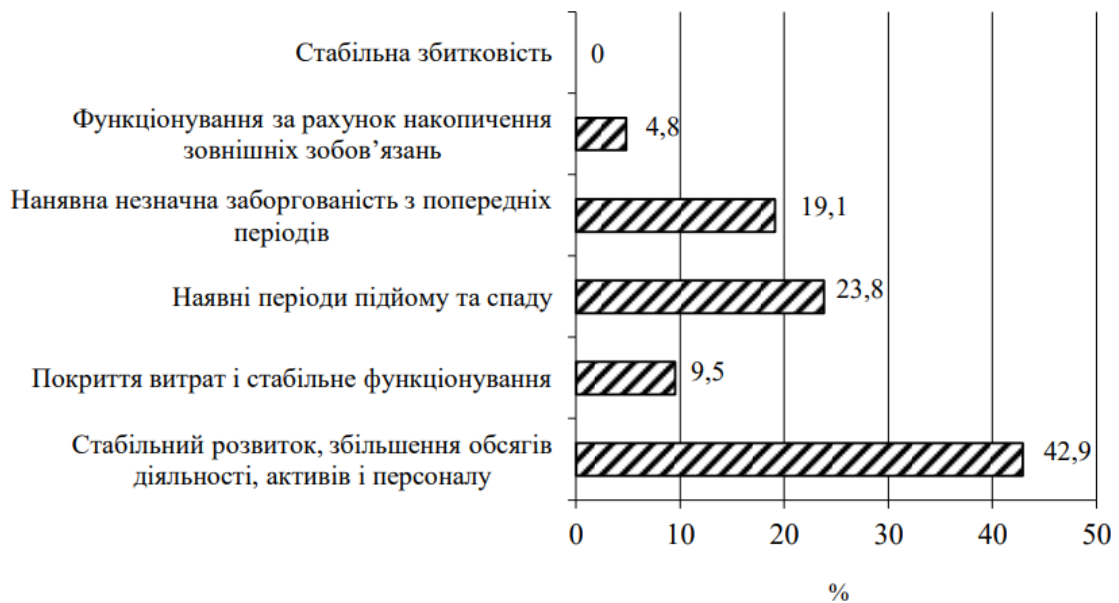

Рис. 2.9. Результати оцінювання наявності на сільськогосподарських підприємствах процесів розширеного відтворення та сталого розвитку бізнесу, 2022 р.

Джерело: складено за результатами експертного опитування.

Ще 4,8% суб'єктів господарювання вказали на те, що, на їх думку, підприємства сільського господарства функціонують не стільки за рахунок доходів і прибутку, як завдяки накопиченню зовнішніх зобов'язань. Таким чином, досягнення стабільності у сталому функціонуванні і розвитку, розширеному відтворенні (як найбільш системних характеристик найкращих фінансово-економічних результатів господарювання) все ще актуальні питання для вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Більше того, на досягнення цієї мети доцільно спрямувати всю сукупність заходів за всіма іншими напрямками політики покращення фінансово-економічних результатів бізнесу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Наростаючі виклики та загрози функціонуванню сільськогосподарських підприємств обумовлюють доцільність розробки стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності цих підприємств. Ситуація загострюється в умовах введення воєнного стану на території України у зв'язку з масштабною збройною агресією з боку Російської Федерації, що формалізується в таких структурно-функціональних проблемах погіршення результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, як зниження показників ліквідності та прибутковості, дестабілізація функціонування банківської системи, ускладнення доступу сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів, високі темпи інфляційних процесів у державі, руйнування виробничо-господарських потужностей сільськогосподарських підприємств та вимушена релокація деяких з них, втрата усталених ринків збуту сільськогосподарської продукції, можливості обмеженого експорту останньої через блокування портів у Чорному та Азовському морях, руйнування сформованих логістичних ланцюгів і складських потужностей сільськогосподарських підприємств, зростання вартості оборотних засобів аграрного виробництва, суттєве зниження купівельної спроможності населення й масова вимушена міграція населення та інші.

Розробка стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечить створення передумов для: 1) зміцнення їх фінансово-

економічного потенціалу та покращення конкурентоспроможності на аграрному ринку в умовах динамічної зміни функціонування останнього; 2) формалізації ефективних інструментів і засобів гарантування належного рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану; 3) мінімізації дестабілізуючого впливу ризиків і загроз на формування кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств; 4) гарантування безперебійного розвитку виробничо-господарських бізнес-процесів в умовах обмеженої ліквідності банківсько-фінансової системи та диверсифікації джерел надходження фінансово-економічних ресурсів на сільськогосподарське підприємство; 5) збалансування та оптимізації стратегічних виробничо-галузевих напрямів діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах зміни споживчої структури запитів і потреб споживачів на аграрному ринку; 6) мінімізації ризиків дестабілізуючого впливу зростання вартості цін на енергоносії, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, корми, насіннєвий матеріал, сільськогосподарську техніку тощо; 7) ідентифікації та задіяння вільних резервів відновлення та нарощування фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств з його подальшою трансформацією в покращення кінцевих результатів господарювання останніх; 8) активізації ділової активності сільськогосподарських підприємств й формування нових логістичних ланцюжків на засадах стратегічної переорієнтації співпраці з контрагентами країн Європейського Союзу, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки; 9) комплексної реструктуризації підсистемних інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків між організаційними підрозділами сільськогосподарського підприємства з метою максимізації обсягів кінцевого отриманого доходу та прибутку; 10) оптимізації витрат сільськогосподарських підприємств на засадах інноваційної перебудови виробничо-господарських потужностей останніх через інструменти реінвестицій отриманого доходу в основний капітал цих підприємств [54].

Проектування стратегічних напрямів обґрунтування цільового механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських

підприємств, з однієї сторони, має базуватись на виробленні інноваційних підсистемних взаємозв'язків між його структурними компонентами, а з іншої – передбачає трансформацію функціонування останніх у площину прикладного аспекту підвищення рівня капіталізації підприємств на засадах становлення процесів розширеного відтворення, диверсифікації логістичних каналів збуту сільськогосподарської продукції та розширення цільових споживчих сегментів аграрного ринку.

Цільовий механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має базуватись на системній структурній перебудові ресурсно-функціональних засад управління фінансово-економічними ресурсами на всіх етапах виробничо-господарського циклу. З огляду на це, пріоритетними завданнями в цьому сегменті є такі: переорієнтація на довгострокові стратегічні цілі функціонування сільськогосподарських підприємств і забезпечення їх динамічної конкурентоспроможності на перспективу; подолання девіантних управлінських впливів при розподілі фінансово-економічних ресурсів і лобювання економічних інтересів представників топ-менеджменту сільськогосподарських підприємств; орієнтація на безперервний процес навчання, розвитку та покращення фінансово-економічних компетенцій управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств; посилення соціальної та екологічної складової в процесі розподілу фінансово-економічних ресурсів підприємства; впровадження безперервної практики моніторингу, оцінювання та моделювання стратегічних аспектів процесу формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; перехід до практики встановлення гранично допустимих норм відхилення фінансово-економічних показників господарювання від загально прийнятих їх науково обґрунтованих значень [14].

Важливим аспектом у процесі розробки цільового механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є диверсифікація джерел залучення грошових ресурсів у процесі підтримки ліквідності виробничих циклів і структурної перебудови господарських

комплексів цих підприємств. У зв'язку з цим, поряд із традиційними напрямками залучення коштів (отримання кредиту в банку, реінвестиція отриманого прибутку, кооперація фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств), доцільним є забезпечення стратегічної спрямованості на активізацію діяльності в сфері отримання ресурсів проєктно-грантової допомоги від державних і міжнародних фондів, використання потужностей бюджетної підтримки підприємств в умовах воєнного стану, реалізацію цільових програм інноваційної техніко-технологічної модернізації та оновлення виробничо-господарських потужностей підприємств, розвитку співпраці з державними інституціями та органами місцевого самоврядування в сфері бюджетно-фінансової підтримки виробничо-господарських процесів у сільському господарстві.

Проєктування стратегічних напрямів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має передбачати врахування галузевої специфіки їх функціонування, особливостей розвитку основних господарських бізнес-процесів, сформованих потоків фінансово-економічних ресурсів в аграрній сфері в межах календарного циклу виробництва сільськогосподарської продукції, основних принципів і засад розподілу грошових коштів між організаційно-структурними підрозділами сільськогосподарського підприємства, технології прийняття та реалізації управлінських рішень у фінансово-економічній сфері підприємства, ринкових засад організації та ведення ділових відносин суб'єктів аграрної сфери, базових передумов відтворення фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств з урахуванням обставин воєнного стану [36].

Важливим напрямом обґрунтування пріоритетних напрямів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є раціоналізація витрат, що спрямовані на забезпечення підтримки розвитку процесу виробництва аграрної продукції. Ця компонента, з однієї сторони, передбачає орієнтацію на оптимізацію виробничо-галузевих витрат сільськогосподарського підприємства через реалізацію інструментів їх мінімізації, а з іншої – інноваційної модернізації виробничо-господарських комплексів цих

підприємств на засадах впровадження передових технологій виробництва продукції, переоснащення техніко-технологічних потужностей, оновлення матеріально-технічної бази підприємства.

Раціоналізація витрат сільськогосподарського підприємства передбачає мінімізацію розміру собівартості виробництва продукції на засадах обґрунтування найбільш пріоритетної виробничо-господарської структури її виробництва з урахування природно-кліматичних умов господарювання та районування підприємства, наявного його ресурсного потенціалу, територіальної наближеності до потенційних ринків збуту продукції, сформованого досвіду та традицій господарювання. Критичне значення для мінімізації виробничо-господарських витрат мають процеси диверсифікації постання сировини, енергетичних ресурсів та оборотних засобів, що необхідні для підтримки виробничих циклів сільськогосподарських підприємств [7].

Раціоналізація виробничих витрат сільськогосподарських підприємств на засадах інноваційної модернізації їх матеріально-технічної бази та технологічних потужностей потребує реалізації комплексних заходів, що орієнтовані на активізацію процесів кооперації та інтеграції між підприємствами, поширення практики використання інструментів фінансового та оперативного лізингу для оновлення парку сільськогосподарських машин, налагодження співпраці підприємств з потужними науково-технічними центрами в питаннях впровадження інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур і виробництва продукції тваринництва, автоматизації виробничо-господарських процесів на підприємствах та мінімізації людського втручання, поширення обміну передовим досвідом і активізації участі підприємств у створенні індустріальних інноваційних парків.

Мінімізація витрат сільськогосподарських підприємств у процесі господарювання передбачає також доцільність впровадження автоматизованих процесів їх моніторингу, обліку та оперативного корегування їх розміру з метою ідентифікації ірраціональних витрат, виявлення збиткових галузей виробництва продукції, нарощування обсягів рентабельності в пріоритетних напрямках

господарювання сільськогосподарського підприємства [7].

Стратегічним напрямом покращення механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є системна зміна наявних принципів і підходів до організації процесу бюджетування. Насамперед, це стосується аспекту визначення чітких джерел наповнення бюджетного фонду сільськогосподарських підприємств, а також імплементації справедливих механізмів розподілу бюджетних коштів, шляхом мінімізації ризиків можливості виникнення конфлікту інтересів між працівниками структурних підрозділів господарюючих суб'єктів. Для цього доцільним є вдосконалення процесів бюджетного планування діяльності сільськогосподарських підприємств, що передбачає таке: узгодження коротко-, середньо- й довгострокових цілей бюджетного планування з урахування природно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств й наперед визначених їх виробничих і ринкових завдань; перехід до практики індикативного бюджетного планування на засадах організації постійного моніторингу зміни основних показників бюджету сільськогосподарських підприємств у динаміці; формування альтернативних джерел компенсації ймовірних бюджетних втрат на засадах диверсифікації ризиків виробничо-господарської діяльності; впровадження практики бюджетного планування ресурсів для створення страхових фондів функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення економічної безпеки останніх; організація проведення прогнозування надходжень фінансово-економічних ресурсів на підприємство з урахуванням потенційних змін галузевої кон'юнктури на аграрному ринку [54].

Обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств неможливе без забезпечення належної управлінсько-кадрової підтримки цього процесу. Незважаючи на усталені процеси та регламенти розвитку фінансово-економічних бізнес-процесів, саме управлінський персонал є джерелом прийняття стратегічних і тактико-оперативних рішень в умовах динамічних змін економічного середовища функціонування сільськогосподарських підприємств. З огляду на це, важливим є

налагодження ефективних інструментів і засобів розвитку управлінського персоналу підприємств, формування його професійних фінансово-економічних компетенцій та вдосконалення аналітичних здібностей в контексті максимізації результатів фінансово-економічної діяльності.

Важливою складовою підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарського підприємства та максимізації результатів його господарювання є створення передумов для безперервного процесу розвитку професійних компетенцій управлінського персоналу.

Забезпечення високих показників формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств неможливе без створення потужних мотиваційних механізмів і стимулів для підвищення ефективності управлінської праці

Реалізація заходів щодо розвитку управлінського персоналу трансформуватиметься в такий стратегічний напрям обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств як удосконалення їх фінансово-економічного менеджменту. Удосконалення фінансово-економічного менеджменту сільськогосподарських підприємств потребує формування адекватного інформаційного базису прийняття управлінських рішень у цільовому сегменті. Інструментарієм забезпечення такого базису є забезпечення проведення комплексної діагностики фінансово-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Стратегічно важливим аспектом є реалізація заходів щодо підвищення ефективності управління фінансово-економічними ресурсами сільськогосподарського підприємства, першочерговими з яких повинні стати такі:

– забезпечення оптимізації структури капіталу сільськогосподарських підприємств через збалансування співвідношення власних і позикових фінансових ресурсів на засадах підвищення рівня прибутковості та рентабельності основних галузей виробництва, диверсифікації джерел залучення додаткових фінансових ресурсів (активізація кооперації, розвиток співпраці з кредитними інституціями, участь у міжнародних грантових програмах), нарощування масштабів відтворення

власного капіталу підприємств, корегування структури власного та обігового капіталу у відповідності до цільових прогнозних показників забезпечення фінансово- економічної стійкості сільськогосподарських підприємств;

– реструктуризація підходів до управління кредиторської та дебіторської заборгованостей сільськогосподарських підприємств, шляхом оптимізації співвідношення їх структури в балансі, пришвидшення строків оборотності цих видів заборгованостей, мінімізації ризиків виникнення прострочених виплат із погашення кредиторської заборгованості, налагодження ефективної співпраці з контрагентами в частині своєчасного погашення платежів на засадах чіткого дотримання укладених договірних умов контрактів, зменшення практики реалізації сільськогосподарської продукції з відстрочкою виплати, впровадження мотиваційної системи бонусних нарахувань для працівників збутового відділу підприємства в частині дострокового погашення дебіторської заборгованості за поставлену продукцію, надані роботи та послуги;

– впровадження практики створення резервних страхових фондів сільськогосподарських підприємств для забезпечення безперебійного процесу розвитку господарської діяльності на засадах вивільнення незадіяних фінансових ресурсів, пошуку зовнішніх джерел залучення капіталу, страхування ризиків виробничо-господарської діяльності та резервування частини отриманого прибутку в контексті забезпечення фінансово-економічної стійкості сільськогосподарських підприємств в умовах невизначеності [43].

Удосконалення фінансово-економічного менеджменту сільськогосподарських підприємств неможливе без активізації його інвестиційно-інноваційної діяльності. З однієї сторони, здійснення інвестицій потребує залучення додаткових коштів, а з іншої – їх реалізація є джерелом підтримки процесів розширеного відтворення та нарощування масштабів господарювання сільськогосподарських підприємств. Активізація інвестиційної-інноваційної діяльності підприємств має бути орієнтована в сегмент налагодження співпраці з фінансово-кредитними установами, індустріальними технологічними парками, науково-інноваційними центрами, міжнародними грантовими інституціями,

венчурними інвестиційними фондами. Важливим аспектом є поширення практики періодичного спрямування частини отриманого прибутку в сферу інноваційного оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, впровадження сучасних методів господарювання, застосування новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції, імплементації передового світового досвіду господарювання в аграрній сфері.

Формування кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства значною мірою залежить від його позицій на аграрному ринку. Охоплення цільових сегментів ринку та утримання лідерських позицій на ньому формує передумови для надходження доходу сільськогосподарського підприємства, отримання ним прибутку та забезпечення належного рівня рентабельності в контексті досягнення динамічної конкурентоспроможності підприємства. З огляду на це, реструктуризація ринкової політики сільськогосподарських підприємств є одним із стратегічних напрямів обґрунтування механізму їх формування фінансово-економічних результатів діяльності.

Одним із елементів реструктуризації ринкової політики сільськогосподарського підприємства є покращення його маркетингової діяльності, як інструменту нарощування конкурентних позицій на ринку, утримання лідерських позицій та просування аграрної продукції. Удосконалення маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства передбачає необхідність реалізації таких заходів:

- 1) забезпечення представлення широкого асортименту та номенклатури сільськогосподарської продукції на аграрному ринку, що відповідає встановленим міжнародним стандартам безпеки та якості продовольства, яка наділена високими якісними споживчими властивостями, а також вироблена в умовах дотримання всіх екологічних норм. Досягнути таких цілей можливо на засадах реалізації стратегії галузевої горизонтально-вертикальної диверсифікації виробництва продукції сільськогосподарських підприємств, відкриття переробних потужностей та збільшення частки продукції з доданою вартістю в структурі реалізації аграрної

продукції, відкриття інноваційних напрямів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств;

2) здійснення гнучкої політики ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, шляхом запровадження практики надання дисконтних знижок для постійних покупців, прив'язки політики зменшення кінцевої ціни на продукцію до заявлених збільшених обсягів продажу в контрактах на постачання, поширення практики представлення акційних продуктових пропозицій на аграрному ринку, укладення перспективних контрактів на постачання аграрної продукції за дисконтними цінами перед початком маркетингового року;

3) розвиток та підтримка розгалужених комунікаційних взаємозв'язків сільськогосподарського підприємства з покупцями аграрної продукції на засадах постійного опрацювання запитів і потреб учасників ринку, моделювання розвитку ринкової кон'юнктури на перспективу, здійснення системних маркетингових досліджень, проведення тематичних конференцій та ярмарків, реалізації спільних із покупцями інвестиційних проєктів, кооперації та інтеграції сільськогосподарських підприємств у процесі збуту аграрної продукції [56].

Значним незадіяним резервом нарощування обсягів формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є диверсифікація ринків збуту їх продукції. Це дозволяє не лише максимізувати обсяги надходження доходів на підприємство, але й мінімізувати ризики невиконання укладених контрактів на постачання сільськогосподарської продукції.

Агреговані стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств представлені на рис. 3.1. Реалізація запропонованих стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств потребує забезпечення комплексної узгодженості дій між їхніми структурними підрозділами, збалансованого фінансування підтримки проведення розроблених заходів та послідовності в процесі імплементації останніх.

Рис. 3.1. Стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Джерело: [43; 45; 46; 54; 56].

Таким чином, реалізація стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств трансформується у створення таких

конкурентних переваг як: підвищення рівня фінансово-економічної стійкості в умовах обмеженого доступу залучення грошових ресурсів у господарський процес; збалансування параметрів розвитку стратегічних бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств; підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів підприємств та забезпечення належного рівня їх рентабельності; зміцнення фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки; становлення процесів розширеного відтворення та сталого розвитку соціально-економічної та екологічної сфер на сільських територіях; узгодження інтересів учасників аграрного ринку та збалансований розвиток останнього.

3.2. Інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств

Управління доходами має достатньо провідну роль у формуванні фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Нарощення обсягів доходу безпосередньо сільськогосподарських підприємств потребує або (1) зростання врожайності та продуктивності (праці, основних засобів, активів), використання високоякісних посадкових матеріалів, прогресивних матеріалів і сировини, удосконалення технологій обробітку ґрунтів, догляду за рослинами, пришвидшення оборотності оборотних активів, зниження трудомісткості, удосконалення організації праці, більш ефективного використання фінансових активів і т. п., однак цей шлях також має свої обмеження у вигляді граничної віддачі ресурсів, або (2) розширення ресурсного забезпечення підприємств (посівні площі, інтелектуально-кадровий та трудовий ресурс, фонд робочого часу персоналу та техніки, матеріально-технічна і техніко-технологічна база, оборотний капітал тощо), що пов'язане з інвестиціями в розширене відтворення.

Рішення в сфері управління доходами підприємств також в значній мірі ухвалюються у відповідності до політики досягнення кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання, а, відтак, у схожій мірі це стосується й

прибутку і рентабельності сільськогосподарських підприємств. Покращення показників цієї групи також може відбуватися інтенсивним (зростання рентабельності продукції, доходу, активів та підприємства на загал при збереженні існуючих обсягів виробництва і збуту) або ж екстенсивним (нарощення доходів при збереженні існуючого рівня ефективності використання ресурсів і доходівіддачі) шляхом [13].

Кожен зі стратегічних векторів передбачає власні відповідні фактори, вплив на які й гарантує реалізацію планових завдань підприємства у сфері управління його доходами. При тому ці фактори перебувають як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі відносно суб'єкта сільськогосподарського бізнесу.

Якщо вести мову про внутрішні фактори, то їх також можна поділити на дві окремі групи – 1) виробничі (прямі матеріальні витрати (сировина, основні та допоміжні матеріали), прямі витрати на оплату праці персоналу, безпосередньо задіяного у виробництві сільськогосподарської продукції, інші прямі виробничі витрати (відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, різного роду втрати і т. п.), змінні загальновиробничі та постійні загальновиробничі витрати (в частині управління виробництвом, амортизації, витрат на утримання й обслуговування основних засобів, на енергоресурси, на безпеку та захист, удосконалення систем організації і технологій виробництва)) та 2) позавиробничі (пов'язані з реалізацією виготовленої продукції та розвитком підприємства (логістично-складські, на тару, упакування, транспортування продукції, комісійні збори посередницьким організаціям, інші витрати на збут, на науково-дослідну діяльність, на розвиток і навчання персоналу тощо)). До позавиробничих витрат також відносять витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю та соціальним розвитком сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку, зовнішні фактори, які визначають обсяги та структуру доходів сільськогосподарських підприємств доцільно структурувати на умовно залежні (нарощення зовнішніх логістично-дистрибуційних та торговельно-ресурсних можливостей для збільшення пропускної спроможності просування і реалізації сільськогосподарської продукції на ринку) та незалежні (більш

раціональне та ефективне використання наявного сформованого збутового потенціалу). При цьому важливо враховувати, що безпосередній вплив на доходи сільськогосподарських підприємств матимуть чинники місткості системи переробки аграрної продукції та купівельної спроможності населення, еластичності попиту на сільськогосподарську продукцію, ринково-кон'юнктурних коливань та здатності диверсифікувати у відповідності до них сільськогосподарське виробництво й асортиментну структуру продукції. Позаяк, керівництву сільськогосподарських підприємств також потрібно врахувати й внесок структури доходів у кінцеві фінансово-економічні результати, відповідно остаточне рішення відносно виробничої програми підприємства в частині її асортименту визначається завданням максимізації прибутку та його приросту, однак із урахуванням тенденцій зміни ринкової ситуації у, як мінімум, середньостроковій перспективі. При цьому вихідним у її співставленні є порівняння рентабельності за кожним видом продукції.

На основі узагальнення вище наведеного, а також виходячи з бачення економістів шляхів збільшення та оптимізації обсягів виробничо-господарської діяльності, на рис. 3.2. наведено ключові напрями та інструменти політики формування доходів сільськогосподарських підприємств. Одночасно зауважимо, що заходи у сфері нарощування доходів як передумови формування їх прибутку має орієнтуватися на два компоненти. Перша – вибудування загальної стратегії зростання на ґрунті подолання слабких сторін – проблемних аспектів підвищення ефективності діяльності. Друга – поєднання діяльності з максимізації доходів і прибутку із загальною стратегією і тактикою розвитку сільськогосподарського бізнесу.

Якщо слідувати такій логіці, то потрібно опиратися на:

- 1) підвищення продуктивності праці та використовуваних предметів і засобів праці, розвиток та інтеграцію (щодо бізнес-процесів) виробничо-господарської і торгово-логістичної інфраструктури, цифрову трансформацію бізнес-процесів (як в частині виробництва сільськогосподарської продукції, її зберігання, так і щодо просування на ринки та здійснення електронних

розрахунків), впровадження технологічних інновацій, результатів наукових досліджень, орієнтованих на потреби сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня ветеринарної, фітосанітарної та продовольчої безпеки, інвестування в модернізацію та зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і бізнесу на загал, з одного боку;

2) нарощування посівних площ, підвищення ефективності їх використання та збільшення обсягів виробництва всіх видів сільськогосподарської продукції (за раціоналізації його структури), нарощення виробничих потужностей з виробництва продукції тваринництва, створення умов для впровадження прогресивних технологій і залучення інвестицій, зокрема для цифрової трансформації бізнес-процесів, зростання частки виробництва та збуту (у т. ч. на зовнішні ринки) органічної продукції, вертикальну диверсифікацію бізнесу з метою підвищення рівня глибини переробки продукції та забезпечення збільшення обсягу і підвищення рівня доданої вартості як провідного шляху зростання фінансово-економічних результатів господарювання в кожному виді економічної діяльності, у т. ч. у сільськогосподарському бізнесі, з іншого.

Специфіка галузі сільського господарства обумовлює те, що ключовим екстенсивним чинником нарощення господарської діяльності є наявні і використовувані посівні площі. Як показують статистичні дані, їх обсяги у сільському господарстві Львівської області (у т. ч. й посівних площ у розрахунку на один суб'єкт господарювання) зростають, що позитивно і є свідченням збільшення ресурсного потенціалу підприємств, який залучається у виробничо-господарську діяльність. Важливо аби сільськогосподарські підприємства й надалі працювали над збільшенням посівних площ сільськогосподарських культур. Однак при цьому не менш важливим аспектом залишається й раціональність їх структури, яка дозволяє при менших посівних площах отримувати більшу віддачу (з урахуванням поєднання попиту, а також ціни та собівартості виробництва відповідних видів продукції) або при великих площах ще більше максимізувати доходи та прибутковість.

Внутрішні джерела	Інструменти
<p>Екстенсивні фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ посівні площі; ✓ інтелектуальний та кадровий ресурс; ✓ матеріально-технічна та техніко-технологічна база; ✓ фонд робочого часу; ✓ капітал 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ збільшення посівних площ більш врожайних сільськогосподарських культур, обмеження площ малопродуктивних земель; ➤ розвиток і ефективне використання інтелектуально-кадрового капіталу підприємств; ➤ створення інвестиційних фондів розвитку матеріально-технічної та техніко-технологічної бази виробництва; ➤ участь у кластерних структурах для покращення матеріально-технічного забезпечення і технологічної модернізації виробництва; ➤ впровадження автоматизованих виробничо-господарських систем, ІКТ; застосування нестандартних форм зайнятості; ➤ нарощення капіталізації підприємств;
<p>Інтенсивні фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ врожайність; ✓ продуктивність; ✓ сировина, матеріали, якість продукції; ✓ технології, оборотність; ✓ трудомісткість, організація праці; ✓ використання фінансових активів 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ раціональне застосування мінеральних добрив, вирощування більш інтенсивних культур, підвищення якості технологічних процесів виробництва продукції; ➤ покращення якості продукції та оптимізація структури собівартості, виробничо-технологічних бізнес-процесів; ➤ створення і застосування нових інформаційно-комунікаційних бізнес-моделей, інтегрованих горизонтальних та вертикальних ланцюжків, розумних продуктів, смартферм; ➤ розвиток внутрішньої та зовнішньої цифрової інфраструктури; ➤ пришвидшення оборотності сільськогосподарської продукції засобами застосування технологій інтенсифікації виробництва та вирощування; оптимізація запасів інших оборотних активів за рахунок їх раціонального нормування; ➤ впровадження комплексних систем мотивації праці, розвиток соціального партнерства та соціального діалогу; ➤ підвищення рівня продуктивності фінансових активів сільськогосподарських підприємств;
<p>Зовнішні джерела</p>	
<p>Детерміновані фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ розвиток дистрибуційно-збутової мережі; ✓ розвиток логістичної системи; ✓ ефективізація та вдосконалення системи маркетингу; ✓ дохід від участі в капіталі 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ забезпечення контролю з боку підприємства всіх етапів дистрибуційної системи (виробництво, посередництво, опт, роздріб); ➤ покращення якості функціонування логістичної системи, оптимізація логістичних витрат, застосування логістичного аутсорсингу, інвестування у власну систему логістики; ➤ побудова та розвиток системи Інтернет-маркетингу сільськогосподарських підприємств; ➤ диверсифікація доходів за рахунок доходу від участі в капіталі;
<p>Стохастичні фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ агробіокліматичний потенціал і природно-кліматичні фактори; ✓ державна підтримка і регулювання; ✓ логістичні та дистрибуційні системи; ✓ демографічна ситуація; ✓ кон'юнктура ринку; ✓ інфляційні процеси, ін. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ моніторинг розвитку та впливу стохастичних факторів; ➤ прогнозування та моделювання наслідків розвитку ситуації; ➤ визначення та своєчасне реагування на виклики; ➤ нівелювання (мінімізація наслідків) ризиків і загроз; ➤ максимізація позитивних ефектів; ➤ вплив на ключові процеси розвитку галузі, ринків, сільських територій

Рис. 3.2. Джерела та інструментарій політики нарощування доходів сільськогосподарських підприємств.

Джерело: сформовано автором на основі [20; 51; 58].

При ухваленні рішень в частині формування структури посівних площ керівництву підприємств слід враховувати, що провідними джерелами забезпечення високого рівня ефективності використання сільськогосподарських угідь є підвищення врожайності сільськогосподарських культур, нарощування обсягів виробництва більш врожайних культур та при цьому обмеження частки менш врожайних, недопущення прорахунків щодо засобів і строків вирощування сільськогосподарських культур, залучення доступних фінансових ресурсів для закупівлі сучасної прогресивної техніки, технологічного устаткування й матеріальних засобів, що в сукупності дозволяє якнайшвидше впровадити високопродуктивні технології.

Одним з ключових ресурсів у кожному з видів економічної діяльності справедливо вважається інтелектуально-кадровий. Відповідно, збільшення чисельності кваліфікованих кадрів при збереженні існуючого рівня продуктивності праці пряма запорука до нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств.

Для збереження високого рівня продуктивності праці, а, відтак нарощення обсягів доходу, при збільшенні чисельності зайнятих необхідно паритетно розвивати і нарощувати, модернізувати матеріально-технічну і техніко-технологічну базу сільськогосподарських підприємств. На сьогодні функціонування багатьох підприємств сільського господарства не в повній мірі корелює зі здатністю до залучення інвестицій для розширеного відтворення, прискорення техніко-технологічної модернізації, впровадження інновацій, подолання різноманітних обмежень при розробці та використанні нових технологій і підвищення за рахунок цих чинників власної доходності. Натомість, засоби праці завжди слугували визначальним елементом, матеріально-технічною основою у виробничих видах економічної діяльності, а їх збільшення та підвищення рівня якості – передумовою прогресивного зростання. Це підтверджується й досвідом сучасних країн – лідерів за темпами сільськогосподарського виробництва, у яких частка витрат на матеріально-технічне забезпечення сягає 70-80% в структурі собівартості

сільськогосподарської продукції [72].

Однак, на нині забезпеченість вітчизняних підприємств сільського господарства технікою недостатня, становить менше 50% від їх технологічних потреб; характерною тенденцією стало зниження рівня забезпечення підприємств основними видами сільськогосподарської техніки. З іншого боку, проблема полягає не у відсутності відповідної техніки на ринку, а в її доступності для сільськогосподарського виробника.

Якщо вести мову про другу групу внутрішніх джерел максимізації доходів сільськогосподарських підприємств, то вона пов'язана з реалізацією інструментів, які інтенсифікують наявне у них ресурсне забезпечення. Передусім йдеться про забезпечення підвищення рівня врожайності сільськогосподарських культур. На разі, цьому перешкоджає низка чинників, з поміж яких – низька інтенсивність галузі, недотримання всіх необхідних елементів ґрунтозахисної системи землеробства, повільне освоєння раціональних сівозмін та інтенсивних технологій, недоліки насінництва, відхід від вимог агротехніки вирощування культур. Натомість, підвищити рівень врожайності сільськогосподарських культур можливо засобами раціонального застосування мінеральних добрив (зростання показника може становити близько 30,0%), використання більш інтенсивних сортів сільськогосподарських культур (15,0%), дотримання термінів та високої якості протікання всіх технологічних процесів вирощування зернових та інших сільськогосподарських культур [71].

Одним із провідних чинників інтенсифікації виробництва в сучасних умовах цифрової трансформації економіки й суспільства закономірно вважається автоматизація всіх процесів, впровадження елементів точного землеробства смартферм, реалізація інноваційно-технологічних проєктів. Завдяки якнайширшому застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій, особливо найбільш прогресивних, як-от – мобільні технології, сховища даних, промислові мережі, хмарні обчислення, технології ідентифікації і довіри, VR/AR, штучний інтелект, 3D друк, Digital Twins, IoT платформи, Wearable-технології, сільськогосподарські підприємства отримують можливість приймати рішення на

основі масиву даних, які поступають в режимі реального часу, відносно стану посівів, вологи, поживних елементів, азоту, калію, фосфору, шкідників, ймовірності опадів. При цьому впровадження елементів точного землеробства здійснюється у комплексі із придбанням нової сільськогосподарської техніки, виконанням агротехнологій. До таких елементів відносяться: електронні карти полів, точні метеодані, сенсори та датчики, космомоніторинг та інші [35; 70].

Достатньо вагомим внутрішнім інтенсивним фактором збільшення доходності сільськогосподарських підприємств можна вважати оборотність їх оборотних активів. Пришвидшення оборотності продукції дозволяє збільшити обсяги її реалізації. Проте, сільське господарство має свою специфіку у вигляді сезонності виробництва продукції в рослинницькій галузі, що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року, а, відтак, стає на заваді пришвидшення оборотності сільськогосподарської продукції. Однак, і тут є резерви для покращення у вигляді технологій інтенсифікації вирощування сільськогосподарських культур, використання гібридів сільськогосподарських культур з коротшим строком вегетації, вирощування скоростиглих порід худоби та птиці з високою продуктивністю корму, застосування більш інтенсивних методів обробки ґрунтів та збору продукції, раціоналізації використання посівних площ під різні культури, якісних сівозмін і т. п.

В значній мірі забезпечити інтенсифікацію нарощення обсягів господарської діяльності можливо також і засобами зниження трудомісткості та організації праці на сільськогосподарських підприємствах. Хоча тут йдеться про дещо ширше коло питань, а саме щодо покращення трудового потенціалу підприємств галузі, впровадження більш якісних систем оплати та стимулювання праці, використання додаткових матеріальних стимулів, а також сучасних методів нормування праці.

Як показує практика, на багатьох вітчизняних сільськогосподарських підприємствах застосовується стимулювання праці, зокрема матеріальне й у вигляді преміювання. Однак, такі практики, не досконалі і зокрема без ув'язки

преміювання з кінцевими результатами господарювання. Відтак, важливо зміцнити саме мотивуючу роль преміювання визначивши конкретні показники, за які відбуваються заохочувальні виплати. Крім того, слід розуміти, що оплата праці не єдиний компонент системи матеріального стимулювання. Тут доцільно підходити більш комплексно включивши також і соціальний пакет, постійно покращуючи умови, а також створюючи оптимальні режими праці й відпочинку, дбати про розвиток персоналу, підвищення його кваліфікації, формувати й розвивати корпоративну культуру, підвищувати рівень прозорості соціально-трудова відносин, а також обізнаності персоналу про плани й результати фінансово-економічної діяльності підприємства, підтримувати соціальну сферу в сільській місцевості.

На наше переконання, внутрішні фактори є основними в плані формування та реалізації політики збільшення доходів сільськогосподарських підприємств і головно з позиції того, що вони більш контрольовані. Втім, потрібно розуміти, що існують і зовнішні чинники, які мають здебільшого опортуністичний характер, однак в певний момент часу можуть істотно позначитися на доходах підприємств як з позиції їх збільшення, так і навпаки.

До зовнішніх умовно залежних (детермінованих) чинників віднесемо наступні. По-перше, це вплив сільськогосподарських підприємств на розвиток дистрибуційно-збутової мережі розподілу сільськогосподарської продукції. Важливим є посилення контролю (як прямого, так і опосередкованого) підприємства на всіх етапах дистрибуційної системи, якими є виробництво, збут (виробник та представництво виробника), посередництво (уповноважені представники, дистрибутори, агенти), опт (оптово-роздрібні суб'єкти, дилери) та роздріб (роздрібні торговельні підприємства, товарні ринки, електронна комерція) у секторі споживчих товарів, а також впровадження стратегій розвитку учасників дистрибуційної системи.

В доповнення до цього ведемо мову й про розвиток логістичних систем сільськогосподарських підприємств, модернізація яких стає додатковим джерелом оптимізації витратної частини та збільшення виробничо-збутових потужностей

сільськогосподарського бізнесу на загал. На жаль, на сьогодні не всі керівники підприємств сільського господарства в повній мірі усвідомлюють потребу у здійсненні активних заходів щодо впливу підприємства на формування та розвиток логістичних мереж. Натомість, розробка і реалізація логістичних стратегій дозволяє одночасно оптимізувати внутрішнє середовище бізнесу, так і суттєво зміцнити конкурентні позиції підприємства на ринку.

Робота в цьому плані достатньо витратно та інвестиційно містка та ще й ускладнюється сучасними викликами війни, змінами політичних і економічних умов господарювання, однак потребує постійної уваги, включно з адаптацією інструментів і засобів реалізації логістичної стратегії за напрямками: скорочення логістичних витрат, підвищення рівня якості функціонування логістичної системи та її послуг, застосування логістичного аутсорсингу, залучення та ефективне використання інвестицій у логістичну інфраструктуру. Для сільськогосподарського бізнесу поєднання логістики та маркетингу є чи не найкращим методом досягнення високої ефективності корпоративного менеджменту. Ефективно функціонуючі логістичні системи дозволяють мінімізувати витрати на транспортування, складування, скоротити терміни доставки сільськогосподарської продукції від виробника до споживача [1].

У плані покращення маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно говорити про становлення та розвиток систем Інтернет-маркетингу як постійно діючої системи активностей в інформаційному просторі, пов'язаної з формуванням попиту, задоволенням і розвитком потреб споживачів сільськогосподарської продукції, реалізацією функцій та завдань маркетингової діяльності з використанням переваг, можливостей і засобів цифрових комунікацій, інноваційних інструментів і новітніх ІКТ.

Потрібно також розуміти, що існує достатньо багато зовнішніх чинників, які є умовно не залежними від підприємств сільського господарства, які можуть істотно повпливати на обсяги доходу та кінцеві фінансово-економічні результати господарювання, однак вплив на які підприємства мають обмежений або ж й узагалі не впливають на них. Йдеться про агробіокліматичний потенціал і

природно-кліматичні фактори, державну підтримку і регулювання діяльності суб'єктів галузі, функціонування незалежних логістичних та дистрибуційних систем, демографічну ситуацію, кон'юнктуру ринків, умови та вартість постачання сировини і виробничо- господарських ресурсів, інфляційну динаміку і т. п.

Зрозуміло, що існують обмеження відносно впливу суб'єктів господарювання на ці та інші зовнішні чинники формування доходів сільськогосподарських підприємств, однак питання їх моніторингу, прогнозування та моделювання наслідків, визначення та своєчасного впровадження заходів, покликаних нівелювати ризики й загрози, а також максимізувати позитивні ефекти і т. п. мають перебувати на постійній увазі з боку керівників та фахівців сільськогосподарських підприємств. Це також важливо й у контексті менеджменту прибутку і рентабельності підприємств, що є предметом наступного підрозділу дослідження.

3.3. Засоби підвищення ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств

Глобально покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств відбувається за рахунок однієї з двох альтернатив: 1) збільшення масштабів діяльності (доходи, витрати охоплення ринку і т. п.); 2) підвищення ефективності господарювання (зниження рівня витратомісткості та покращення основних показників ефективності виробництва та використання ресурсів). Якщо перша альтернатива головно стосується повноцінного задіяння і раціонального поєднання внутрішніх та зовнішніх інтенсивних і екстенсивних чинників, то друга – оптимізації витрат підприємства задля досягнення більшої віддачі з кожної одиниці ресурсу, залученого у виробничо-господарську та іншу діяльність суб'єкта господарювання. Таким чином управління витратами стає ключовим об'єктом на шляху підвищення рівня ефективності використання капіталу, ресурсів і активів підприємств.

Одним з критеріїв прибутковості у бізнесі слугує показник доходу у точці

беззбитковості. Його значення відповідає тим масштабам господарювання, за яких підприємство здатне у повній мірі покрити свої витрати і гарантувати власну принаймні беззбиткову діяльність. Точка беззбитковості є достатньо важливим індикатором, адже в порівнянні з обсягами фактичного доходу від реалізації продукції (надання послуг) дозволяє побачити на скільки фактичні доходи перевищують критичне значення цього показника, при перевищенні якого підприємство переходить у ранг збиткових. Відповідно, чим більший відрив, тим функціонування підприємства безпечніше.

З метою обчислення відповідних обсягів (граничних меж) доходу аналізованих у дослідженні сільськогосподарських підприємств здійснено поділ їх загальних витрат на постійні та змінні, розраховано умовний прибуток на вкладений капітал (з розрахунку, що середня відсоткова ставка комерційних банків за депозитами юридичних осіб у 2021 р. в Україні становила 5,4%) та враховано показники ефективності використання їх ресурсного забезпечення (табл. 3.1). При цьому для ТзОВ «Львівські свинки» до розрахунку взято дані за 2020 р. оскільки у 2021 р. підприємство було збитковим.

Таблиця 3.1

Дохід, витрати та показники ефективності (вихідні дані для розрахунку беззбитковості) сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Підприємства	Постійні витрати, тис. грн	Дохід, тис. грн	Змінні витрати, тис. грн	Прибуток на вкладений капітал, тис. грн	Продуктивність праці, тис. грн	Фондовіддача, грн	Коефіцієнт оборотності оборотних активів, рази
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	16861,0	170821,0	79541,0	5153,4	2372,5	3,4	1,1
ПА «Батько і син»	5944,6	34367,4	24897,3	1214,16	2454,8	2,6	0,9
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	441,0	3663,0	3207,0	43,8	407,0	21,9	2,2
ФГ «Пчани-Денькович»	966,6	106714,8	93309,2	1989,12	3138,7	1,9	3,4
ФГ «Межиріччя»	6386,5	22165,4	14871,1	3030,84	1705,0	1,5	0,4
ТзОВ «Львівські свинки»	24460,7	57538,5	26677,6	878,76	1123,4	2,9	1,7
ТзОВ «Генетиксервіс»	200,6	16044,6	15708,8	97,92	891,4	23,5	1,6

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Розподіл витрат на умовно-постійні та змінні дозволив зробити окремі висновки за цією структурною ознакою класифікації витрат

сільськогосподарських підприємств. Так, здебільшого для аналізованих підприємств склалося співвідношення постійних та змінних витрат як 20% до 80%. Істотним винятком є ситуація на ФГ «Межиріччя», де частка постійних витрат була більшою і становила 30,0%. Спостерігаються і приклади дуже мізерних постійних витрат. Так, на ФГ «Пчани-Денькович» та ТзОВ «Генетиксервіс» рівень змінних витрат становив 98,9% та 98,7% відповідно, тоді як постійних – лише 1,1% та 1,3%.

Попередній аналіз рівня витратомісткості сільськогосподарських підприємств дозволив констатувати проблему надмірного рівня витрат на окремих з аналізованих підприємств. Йдеться про ТзОВ «Львівські свинки», рівень постійних витрат якого в доході підприємства склав аж 42,5%. Така структура витрат аж ніяк не характерна для виробничого бізнесу, а, відтак, є свідченням надмірного обсягу умовно-постійних витрат підприємства і, відповідно, значною вадою на шляху формування високих кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання. Високим також був рівень умовно-постійних витрат ФГ «Межиріччя» – 28,8% та критично високим рівень змінних витрат ТзОВ «Генетиксервіс» – 97,9%, що практично не залишає місця для формування валового прибутку.

На цьому тлі значно оптимальнішою (з позиції гарантування кращих фінансово-економічних результатів) виглядала структура витрат ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (12,0% рівень постійних витрат, однак аж 87,6% – змінних витрат), ТзОВ «КПК-АгроІнвест» (9,9% та 46,6%), ПА «Батько і син» (17,3% та 72,4%). Це доводить як важливість, так і актуальність реалізації на сільськогосподарських підприємствах політики вдосконалення структури та зниження рівня витрат виробничо-господарської і фінансової діяльності. З іншого боку, структура витрат позначається і на спроможності суб'єктів господарювання забезпечувати беззбиткове господарювання, а, за можливості, й з високим рівнем рентабельності (табл. 3.2).

Таким чином, визначено значення показників доходу у точках беззбитковості, мінімальної рентабельності та ресурсозабезпеченого прибутку

сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 3.2

Критичні межі господарської діяльності (доходу) сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Підприємства	Дохід у точці безбитковості, тис. грн	Дохід у точці мінімальної рентабельності, тис. грн	Дохід у точці ресурсозабезпеченого прибутку (тис. грн) за:		
			продуктивністю праці	фондовіддачею	оборотністю оборотних активів
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	31553,60	31553,66	225986,40	1187713,50	555369,60
ПА «Батько і син»	21573,21	21573,34	43941,80	317583,70	131499,42
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3542,51	3542,60	28248,30	5076,00	5773,20
ФГ «Пчани-Денькович»	7694,58	7694,73	106715,80	1315976,50	106049,40
ФГ «Межиріччя»	19406,84	19407,26	40803,10	406578,20	178476,20
ТзОВ «Львівські свинки»	45605,67	45605,70	87883,60	259430,60	81252,52
ТзОВ «Генетиксервіс»	9584,71	9585,01	56496,60	16071,65	34098,26

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Враховуючи, що підприємства мали не надто великі обсяги власного капіталу та з огляду на відносно низький рівень відсоткової ставки за депозитами юридичних осіб у вітчизняних комерційних банках у 2021 р., значення доходу у точці мінімальної рентабельності були вищими, ніж у точці безбитковості, однак, відповідні відхилення були не суттєвими. При тому, логічно, що у точці мінімальної рентабельності підприємства лише покривають власні загальні витрати і умовно втрачений прибуток, який могли б інвестувати у фінансові доходи, а у точці ресурсозабезпеченого прибутку функціонують з максимальною ефективністю, значення останніх показників закономірно вищі. Відповідні коефіцієнти відхилень подані на рис. 3.3.

З отриманої інформації можна зробити кілька висновків. По-перше, ФГ «Пчани-Денькович» функціонує з найвищою ефективністю (може вважатися еталоном для аналізованих підприємств) за показниками продуктивності праці та оборотності оборотних активів. Проте, підвищення рівня фондовіддачі може гарантувати підприємству додаткове збільшення доходу на 12,33%.

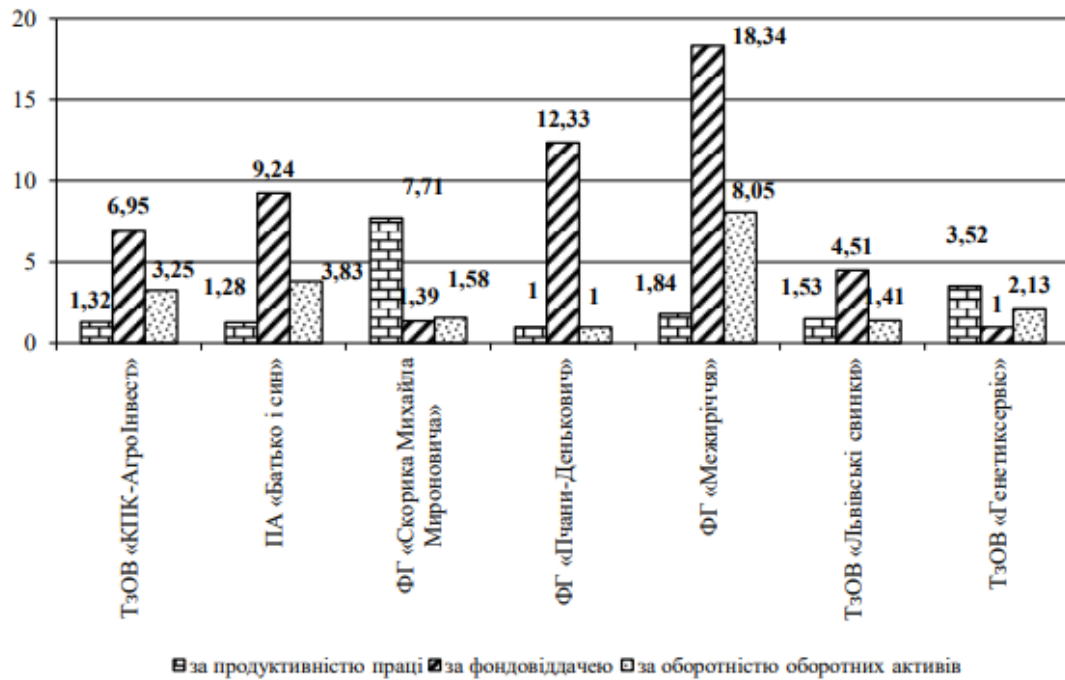

Рис. 3.3. Коефіцієнти відхилення значень доходів у точці ресурсозабезпеченого прибутку від фактичних доходів сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Якщо взяти за основу щонайменші відхилення показників доходу у точці ресурсозабезпеченого прибутку, то на загал можна констатувати порівняно вищу (коли зростання ефективності забезпечує все меншу віддачу у вигляді відхилення від фактичних обсягів господарювання) ефективність господарювання таких підприємств, як ТзОВ «Львівські свинки», ТзОВ «Генетиксервіс», ТзОВ «КПК-АгроІнвест». З іншого боку, існують значні резерви до подальшого зростання у ФГ «Межиріччя» (за фондівіддачею на 18,34%, оборотністю оборотних активів на 8,1%), ФГ «Пчани-Денькович» (на 12,33% за фондівіддачею) та ПА «Батько і син» (на 9,24% за фондівіддачею).

При тому, можна стверджувати, що на разі найбільший запас фінансово-економічної безпеки притаманний для ФГ «Пчани-Денькович», фактичне значення якого перевищує значення показника у точці беззбитковості у 13,9 рази (рис. 3.4). Високим також був запас міцності на ТзОВ «КПК-АгроІнвест» (5,4 рази). Низка підприємств характеризується середніми, однак також відносно

стабільними параметрами, як от – ТзОВ «Генетиксервіс» (фактичні доходи у 2021 р. перевищували значення показника у точці беззбитковості на 67%) та ПА «Батько і син» (59%).

Натомість, критично низькою виявилася маржа валового прибутку для ФГ «Скорика Михайла Мироновича». Фактично незначні дестабілізуючі зміни на ринку (на рівні понад лише 3%) обумовлюють одномоментну збитковість цього підприємства. Для ФГ «Межиріччя» та ТзОВ «Львівські свинки» достатньою може розглядатися дестабілізація ситуації, яка обумовлює зниження доходів підприємства на 14% та 26% відповідно.

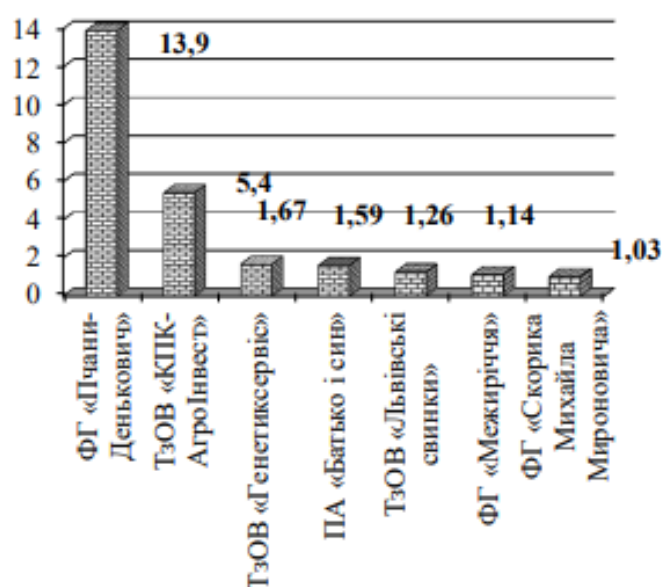

Рис. 3.4. Коефіцієнти відхилення фактичних обсягів доходів сільськогосподарських підприємств від доходів у точці беззбитковості у 2021 р.

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Отримані результати дослідження дозволили визначити провідні напрями зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств:

- 1) оптимізація умовно-постійних витрат;
- 2) зниження рівня змінних витрат;
- 3) ефективне управління витратами на персонал, формування та використання основних засобів і оборотних активів.

Відтак, на нашу думку, саме за цими напрямами сільськогосподарським

підприємствам доцільно формувати власні моделі політики ефективного управління витратами та забезпечення підвищення рівня прибутковості господарювання (рис. 3.5).

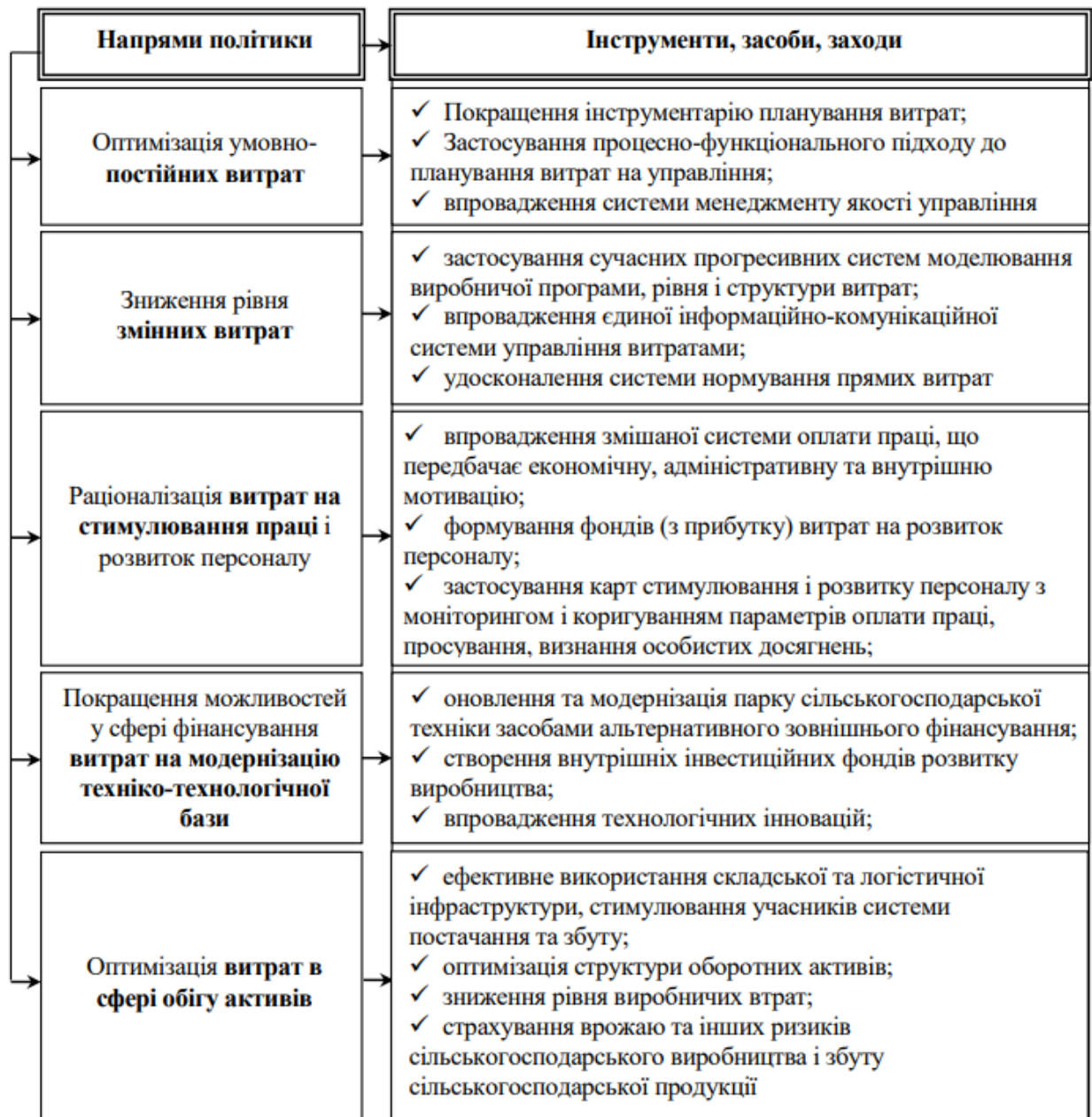

Рис. 3.5. Напрями та інструментарій зростання ефективності управління витратами та забезпечення підвищення рівня прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Джерело: авторська розробка на основі [7; 17; 45].

Рівень постійних витрат має бути оптимальним, а їх обсяги – обґрунтованими аби досягти балансу і компромісу між витратомісткістю та якістю управління. Вирішення цього завдання в значній мірі стосується

покращення інструментарію планування витрат. Коли йдеться про постійні витрати, то найбільш доречними методами їх планування стають ABC-метод (на противагу обліку витрат за товарними позиціями передбачає їх облік, аналіз та нормування за видами діяльності, функціями і операціями, що більше характерне саме для управлінського персоналу), ФСА-метод (орієнтований на розкладання витрат за різними споживчими властивостями продукції), ФВА- метод (стосується класифікації й поділу витрат за споживчими функціями сільськогосподарської продукції) [68, с.329].

Система постійних витрат має змінюватися (розвиватися) по мірі розвитку самого бізнесу, збільшення обсягів господарської діяльності та розширення ринкових позицій самого підприємства. А, з огляду на це, ведемо мову про ув'язку управління витратами з системою стратегічного планування розвитку сільськогосподарського підприємства як бізнес-одиниці. Відповідно, необхідно визначитися зі: 1) стратегією формування витрат, виходячи з прогнозу стану розвитку галузі (цільових ринкових сегментів) та бажано-очікуваного стану розвитку підприємства; 2) ключовими критеріями конкурентоспроможності, на які орієнтується підприємство (якість, ціна, асортимент і т. ін.), в узгодженні з його ресурсними можливостями і потенціалом; 3) інструментами (фінансові, цінові, логістичні, техніко-технологічні, адміністративні, соціальні), які будуть чи не найбільше використовуватися підприємством у процесі реалізації стратегічної моделі розвитку бізнесу; 4) спроможністю системи управління підприємством реалізувати обрані інструменти та досягти відповідного рівня ефектів як в управлінні витратами, так і в розвитку підприємства на загал [7].

Оптимізації обсягів і структурних характеристик постійних витрат істотно сприятиме впровадження системи менеджменту якості на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Під час впровадження системи стандартизації якості управління сільськогосподарськими підприємствами потрібно розділити два напрями такої роботи. Перший стосується системи якості управління формуванням і використанням ресурсів (грунти, екологічний стан, персонал, матеріально- технічне та техніко-технологічне забезпечення, інвестиції

і фінансові ресурси, інформація, бази даних тощо), що безпосередньо пов'язане з націленістю на зниження рівня витратомісткості та більш інтенсивне використання ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Другий – системи якості управління іншими складовими розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств, зокрема за напрямками: розвиток і конкурентоспроможність сільськогосподарського бізнесу; якість бізнес-процесів; залучення і використання технологій; продукція за міжнародними вимогами і стандартами.

Зниження рівня змінних витрат підприємств, які здійснюють діяльність у виробничому підприємстві, завдання архіважливе та водночас вельми складне. Це дозволяє знизити собівартість виробництва продукції і отримати більшу величину та рівень валового доходу і прибутку з кожної одиниці та кожної гривні реалізованої продукції, у підсумку – досягти значно кращих фінансово-економічних результатів господарювання. Позаяк, це також і шлях до зниження рівня доходу у точці беззбитковості, а, відтак, за однакових обсягів діяльності дозволяє мати вищий рівень фінансово-економічної стабільності і безпеки. Більше того, кожна зекономлена гривня на прямих змінних витратах може бути інвестована у розвиток бізнесу.

З іншого боку, зниження рівня змінних витрат безпосередньо пов'язане зі змінами у виробничо-технологічному процесі, а на це є свої об'єктивні обмеження, пов'язані з обсягами посівних площ, родючістю ґрунтів, наявним персоналом, якістю посадкового матеріалу, пропускними і виробничими потужностями складів, цехів оброблення продукції і т. п.

В умовах обмеженості ресурсів провідна роль відводиться обранню найбільш раціональної (за структурою та обсягами) виробничої програми підприємства. Йдеться про обсяги і асортимент продукції, яка буде виготовлятися підприємством у відповідних часових періодах. Логічно, коли ключовими дискусійними питаннями під час формування такої оптимальної структури є: попит і можливість реалізації тієї, чи іншої продукції; спроможність та витрати на її зберігання, можливу переробку; розвиненість дистрибуційно-збутових мереж і

систем; очікування відносно ціни продукції; обсяги та строки виробництва продукції; витратомісткість виробництва продукції; технологічні вимоги пов'язані зі сівозмінами й вирощуванням відповідних сільськогосподарських культур; очікування щодо природно-кліматичних умов та зміни в інших зовнішніх чинниках впливу на сільськогосподарський бізнес. У підсумку відповідей на ці питання можна підібрати найбільш оптимальну виробничу програму з максимальною інтенсифікацією обсягів та нижчим рівнем змінних витрат виробництва сільськогосподарської продукції, для чого використовуються сучасні прогресивні системи моделювання виробничих програм та рівня і структури витрат сільськогосподарських підприємств [18].

Раціоналізація витрат на стимулювання та розвиток персоналу, на нашу думку, потребує виваженого підходу. Рівень оплати праці завжди вважався головним мотивуючим чинником до високоефективної та продуктивної праці, але витрати на персонал здебільшого мають вагому частку в структурі загальних витрат підприємства, відтак, є дестимулятором в контексті формування високих фінансово-економічних результатів господарювання. Рішення відносно обрання найбільш оптимальної форми та розмірів витрат на персонал є прерогативою кожного конкретного підприємства, однак при ухваленні відповідних рішень потрібно розуміти, що тут криється практично прямий шлях до ефективності функціонування і стабільного розвитку бізнесу. Відповідно, оплата праці має бути чимось більшим, а ніж окремий елемент в структурі витрат сільськогосподарського підприємства. Важливо вибудувати співвідношення: працівник → управління мотивацією праці → управління персоналом → функціональні сфери бізнесу → сталий розвиток і реалізація економічних інтересів підприємства; іншими словами – тісні відношення між витратами на персонал та збалансованим розвитком підприємства, особливо у виробничо-господарській, фінансовій, інтелектуально-кадровій, соціальній, технологічній, інвестиційно-інноваційній та інтерфейсній сферах.

На сьогодні перед більшістю сільськогосподарських підприємств постала проблема нестачі якісної сучасної високопродуктивної сільськогосподарської

техніки і це основна перешкода зростання фондівдачі, з одного боку, та, причина підвищення витратомісткості господарювання, з іншого. Відсутність техніки призводить до ручної праці, яка більш затратна та низькопродуктивна, знижує ритмічність виробничо-господарських процесів, уповільнює оборотність виробничих запасів і готової продукції, збільшує амортизацію та витрати на ремонт і обслуговування зношених основних засобів.

Водночас, як показали результати аналізу, сільськогосподарські підприємства не володіють в достатній мірі власними фінансовими активами, які вони могли б використати в цілях модернізації техніко-технологічної бази виробництва включно з придбанням нової сільськогосподарської техніки зарубіжного чи навіть вітчизняного виробництва. Ситуація особливо ускладнилася в умовах війни та матиме важкі наслідки для сільськогосподарської галузі й у період повоєнного відновлення економіки України.

З огляду на зазначене, підприємствам слід працювати над використанням засобів альтернативного зовнішнього фінансування проєктів з модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази. Одним з таких інструментів, як показує зарубіжний досвід, є лізинг. Окрім лізингу, сільськогосподарські підприємства можуть придбавати сільськогосподарську техніку безпосередньо в кредит, однак, такі практики, як правило, більш витратні, що пов'язано з необхідністю надання (оформлення) застави, сплати 3% збору до Пенсійного фонду України, а також низки банківських комісій, які відсутні за умов лізингу. З іншого боку, за придбання в кредит відповідна сільськогосподарська техніка одразу переходить у власність підприємства, поповнюючи необоротні активи високоліквідними основними засобами низького рівня зносу, що на загал покращує інвестиційну привабливість підприємства як цілісного майнового комплексу.

Потужним чинником зростання ефективності фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств також слугує оптимізація витрат в сфері обігу активів. Успіхи у цій царині – прямий шлях до зниження рівня змінних витрат, а, відтак, – зростання прибутковості з кожної гривні вкладеної в

обігові кошти та на виробництво продукції на загал. Як вже зазначалося, найбільш ефективним способом оптимізації витрат, які відносяться на оборотні активи сільськогосподарських підприємств, є вдосконалення їх нормування, з одного боку, та інтенсифікація використання, з іншого боку. Перший шлях передбачає мінімізацію запасів оборотних активів і, відповідно, зменшення фінансових засобів, які відволікаються на формування виробничих запасів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва і т. п.; другий – пришвидшення оборотності і також вивільнення частини коштів [29].

Сільське господарство є видом економічної діяльності, що пов'язаний з виробництвом, причому з високим рівнем ризику, адже тут чинними залишаються природно-кліматичні та інші форс-мажорні фактори. Саме тому підприємства мають багато виробничих втрат продукції. Їх скорочення дозволить наростити обсяги виробництва і збуту сільськогосподарської продукції і тому потрібно працювати в цьому напрямі з використанням інструментів раціональних сівозмін, застосування більш родючих і продуктивних посадкових матеріалів, сировини і т. п., ефективних засобів захисту рослин, контролю якості виробництва, складування, зберігання, транспортування і збуту сільськогосподарської продукції.

Як показує зарубіжний досвід, достатньо раціональним засобом і зниження рівня втрат, і мінімізації ризиків та загроз сільськогосподарського виробництва може стати страхування врожаю та інших ризиків сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції. Як свідчить практика, такий підхід дозволяє отримати менші видатки на страхування в порівнянні з втратами, які отримують сільськогосподарські товаровиробники в разі реалізації відповідних ризиків і загроз, які в сільському господарстві чи не найвищі з поміж всіх інших видів економічної діяльності [30].

Вважаємо, що на загал реалізація визначеної системи інструментів, засобів та заходів дозволить оптимізувати витратну частину сільськогосподарських підприємств, що забезпечить підвищення рівня та збільшення обсягів їх фінансово-економічних результатів господарювання.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження у магістерській роботі дозволяють зробити такі висновки.

1. За результатами узагальнення теоретико-методичних положень та сутнісних характеристик фінансових і економічних результатів господарювання, у т. ч. із урахуванням специфіки функціонування і розвитку сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано, що поняття «фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств» потрібно трактувати як кінцеві підсумки їх діяльності, які характеризують ефективність стратегічних бізнес-процесів і формалізуються в цільових показниках доходу, прибутку, вартості й структури власного капіталу, кредиторської і дебіторської заборгованостей тощо на конкретно визначений період часу, в сукупності свідчать про ресурсний базис для відтворення і накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства.

2. Узагальнено, що фінансово-економічні результати сільськогосподарських підприємств формуються в умовах впливу чинників зовнішнього середовища, які здебільшого сприятливі, що підтверджується позитивною динамікою ключових показників розвитку сільського господарства України, однак суттєво ускладнилися в умовах війни. Також наявні й несприятливі тенденції, які слугують ресурсними обмеженнями збільшення обсягів та підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств. Це, зокрема наступні зовнішні (зменшення обсягів реалізації картоплі, культур овочевих та яєць, скорочення посівних площ кормових культур, нестабільність рівня урожайності та повноцінного збору урожаю на посівних площах окремих сільськогосподарських культур, збитковість низки підприємств та продукції (зокрема великої рогатої худоби та овець і кіз на м'ясо), низький рівень рентабельності та наявність тенденції до його подальшого зниження для культур овочевих відкритого ґрунту, буряка цукрового фабричного та картоплі, істотні диспропорції в ефективності функціонування сільського господарства за галузями

та за районами Львівської області) та внутрішні (нестабільна доходність та прибутковість підприємств, мала частка інших операційних і інших доходів, а, відтак, залежність від одного виду діяльності, високий рівень собівартості продукції, низька рентабельність, особливо малих суб'єктів господарювання; низький рівень ліквідності і платоспроможності, низька фондвіддача, оборотність оборотних активів та віддача від залучення власного капіталу) чинники.

3. Доведено, що найбільший вплив на формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств мають такі індикатори, як дохід у розрахунку на 1 грн активів, коефіцієнт оборотності оборотних активів, рентабельність власного капіталу та фонду оплати праці, коефіцієнт автономії, співвідношення позикових і власних коштів.

4. Виявлено, що внутрішнє середовище сільськогосподарських підприємств (в аспекті якісного та ефективного управління процесами реалізації механізму формування фінансово-економічних результатів) попри певні позитивні тенденції до покращення ресурсозабезпеченості і розвитку, зростання показників фінансового результату до оподаткування, рентабельності, характеризується низкою недоліків, які призводять до послаблення потенціалу подальшого зміцнення фінансово-економічної стійкості підприємств. Зі застосуванням методу експертного оцінювання встановлено, що основними проблемними аспектами за елементами механізму головно слугують: відсутність практик ретельного планування кінцевих результатів діяльності, процесів перебігу структурних змін в капіталі, зобов'язаннях, параметрах безпеки, конкурентоспроможності, розширеного відтворення підприємств; недостатньо висока ефективність виробничо-технологічної діяльності, реалізації економіко-ресурсного потенціалу, відтворення і сталого розвитку підприємств, незбалансованість мотивації праці; висока потреба в модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази, виробничо-господарської інфраструктури підприємств, проблематика продуктивності та якості виробництва, а також маркетингової, особливо цінової, політики підприємств, управління їх витратами та процесами вертикально-горизонтальної диверсифікації.

5. За результатами проєктування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств встановлено, що стратегічними цільовими орієнтирами політики в цій сфері є: раціоналізація виробничих витрат; покращення бюджетування сільськогосподарських підприємств; розвиток управлінського персоналу; удосконалення фінансово-економічного менеджменту; реструктуризація ринкової політики сільськогосподарських підприємств.

6. Доведено, що першим кроком на шляху формування кращих фінансово-економічних результатів господарювання є нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств. Вирішення цього завдання, на перший погляд, стосується формування раціональної виробничої програми та інтенсифікації виробничо-господарських і збутових процесів, оптимального ціноутворення. Однак, така стратегія має обмеження у вигляді фокусування лише на ендогенних чинниках зростання та нехтування значними зовнішніми можливостями. Відтак, обґрунтовано більш системний і комплексний підхід у цій сфері, який передбачає задіяння всього можливого спектру внутрішніх екстенсивних та інтенсивних факторів, а також зовнішніх детермінованих (які піддаються опосередкованому впливу) і стохастичних (менш залежних від діяльності підприємств) чинників.

7. Обґрунтовано, що після розширення джерел і збільшення обсягів доходу сільськогосподарським підприємствам слід працювати над підвищенням їх фінансово-економічної ефективності, нарощенням прибутку, капіталізацією, перешкодою чого на нині залишається висока витратомісткість господарювання підприємств галузі. На основі методики аналізу доходу в точці беззбитковості ідентифіковано ключові перешкоди підвищення прибутковості та ефективності аграрних підприємств. Відповідно, їх усунення та гарантування кращих фінансово-економічних результатів господарювання визначено в якості напрямів політики підприємств у цій сфері. Це оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І. В. Стан та перспективи фінансового забезпечення сільського розвитку. *Наукові горизонти*. 2018. № 5. С.44–51.
2. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. К.: КНЕУ, 2005. 290 с.
3. Бакаренко Н. П. Сутнісно-структурна характеристика дефініції «фінансово-економічний механізм управління діяльністю підприємств». *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 7. С. 77–81.
4. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
5. Більський І. Д., Дудяк Р. П. Особливості процесу розроблення інвестиційної стратегії аграрного виробництва. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2008, Вип. 18. С. 192-197.
6. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир : Рута, 2001. 672 с.
7. Варченко О. М., Свмноус І. В., Іванова Л. С., Ткаченко К. В. Биба В. А. Методичні підходи до управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 19-26.
8. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Вип. 21.2. С. 132- 136.
9. Васильців Т.Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2012. 388 с.
10. Васильчак С. В., Жидяк О. Р. Формування інвестиційного клімату в аграрних підприємствах. *Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького*. 2014. №1(58), Ч. 2. С. 327–331.
11. Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. *Міжнародний економічний журнал*.

Економічні науки. № 2. 2015. С. 23-26.

12. Волощук К.Б., Волощук В.Р., Кацан А.М. Інвестиційна привабливість та можливості розвитку агропромислових підприємств. *Інноваційна економіка.* 2020. № 1-2. С.145-150.

13. Вороніна О. О., Дікань Л. В. Складові та основні функції управління фінансовим результатом підприємства. *Економіка розвитку.* 2008. №1(45). С.66-68.

14. Гордієнко Т. М. Сутність організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2010, № 3. Т. 3. С. 135-139.

15. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>.

16. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: навч. посібник. Х.: НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.

17. Григораш О. В., Булигіна Д. О. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємств. *Приазовський економічний вісник.* 2018. № 6 (11). С. 154-158.

18. Григораш О. В., Терьошина Ю. О. Ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств України. *Бізнес-інформ.* 2017. № 11. С. 221-226.

19. Губко В. І. Організаційно-економічний механізм управління фінансово-економічною результативністю аграрного підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки.* 2020. № 2. С. 62-66.

20. Гудзь О.Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК.* 2007. №3/5. С. 100-108.

21. Дадашев Б. А. Інвестиційний розвиток сільського господарства України. *Агроінком.* 2013. № 4-6. С. 43-46.

22. Желіховська В. М. Методи оцінки фінансово-економічної діяльності та рівня менеджменту підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2010. № 4. Т. 1. С. 10-13.

23. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник: навчальний посібник. Київ: Знання, 2010. 1072 с.

24. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

25. Івашко О. А. Концептуальні основи фінансового механізму. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки*. 2014. № 4. С. 65-71.

26. Іщенко М. І. Модель оцінки ресурсного забезпечення фінансово-економічних результатів діяльності підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. 2013. № 33. С. 220-228.

27. Карпова І. В. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2013. Випуск 24. С. 211-214.

28. Козак В. Є., Христич Г. О. Економічні результати як елемент оцінки діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009, № 6, Т. 2. С. 7-11.

29. Козак О.А. Оцінювання інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. *Вісник Хмельницького нац. університету. Економічні науки*. 2018. № 6. Том 3 (264). С. 83-90.

30. Козак О.А., Духницький Б.В. Особливості інвестування розвитку аграрних підприємств України. *Вісник Хмельницького нац. університету. Економічні науки*. 2019. № 6. Том 2 (276). С. 201–205.

31. Кравчук Н. І. Сучасний рівень інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_58.

32. Костирко Р. О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. 2007. № 578. С. 141-145.

33. Кривицька О. Р. Сутність прибутку як економічної категорії: еволюційний підхід і сучасне бачення. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип.7. С. 82-86.

34. Кругла Н. М. Особливості визначення та обґрунтування оцінки

економічних результатів діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 5(35). С. 104-109.

35. Лизак М. П. Використання інноваційних технологій в розвитку аграрних підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій*. Матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. Дубляни: ЛНУП, 2021. С. 208-211.

36. Лизак М. П. Властивості та функції механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*. Матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022. С. 215-216.

37. Лизак М. П. Ідентифікація структурно-галузевих особливостей формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інтелект XXI*. 2021. № 5. С. 40-44.

38. Лизак М. П. Методичні засади оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Львів : ЛНУП, 2022. С. 180-182.

39. Лизак М. П. Прибуток – ключовий показник фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки*. Матер V міжнар. наук.-практ. конфер. Київ: МЦНіД, 2020. С. 20-21.

40. Лизак М. П. Рентабельність в сільськогосподарських підприємствах. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*. Матер. VI міжнар. наук.-практ. конфер. Київ-Варшава, 2021. С. 134- 137.

41. Лизак М. П. Узагальнення макроекономічних передумов формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4 (308). С. 149-154.

42. Лизак М. П. Фінансово-економічні результати діяльності як основа для прийняття управлінських рішень. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів*

та права в сучасних умовах. Матер міжнар. наук.-практ. конфер. Полтава: ЦФЕНД, 2019. С. 33-34.

43. Лизак М. П. Визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2021. № 4 (90). С. 30-35.

44. Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» та «результативність» управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 10 (88). С. 207-216.

45. Літвінов А. С., Капталан С. М. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Управління розвитком*. 2016. № 3 (185). С. 59-65.

46. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 485 с.

47. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 20.6. С. 248-252.

48. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Навчальний посібник. Львів. В-во ЛДУВС, 2011. 380 с.

49. Морозюк Н. С., Голубков Е. В., Губко В. І. Сутність та оцінка фінансового стану діяльності підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2015. Вип. 5(64). С. 105-108

50. Наконечна Н. В. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 286-293.

51. Онисько С. М., Біттер О. А., Східницька Г. В. Стан, проблеми і шляхи покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств: монографія. Львів. Ліга-Прес, 2013. 226 с.

52. Онисько С. М., Бойко В. В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств : теорія, методика, практика: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 169с.

53. Онисько С. М., Лизак М. П. Дослідження економічної сутності категорії «прибуток». *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 1 (69). С. 58-65

54. Онисько С. М., Лизак М. П. Передумови обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, сільських територій України та країн V-4*. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни : ЛНУП, 2022. С. 103-104.

55. Онисько С. М., Лизак М. П. Прибуток – найважливіший індикатор ефективної діяльності підприємства. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки*. Матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни: ЛНУП, 2020. С. 80-81.

56. Пархомець М. К., Гудак В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 256 с.

57. Патарідзе-Вишинська М. В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. №2. С. 25-37.

58. Петрушка Т. О., Заїка О. І. Групування видів фінансово-економічних результатів діяльності підприємства та типів його зростання. *Матеріали конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень»*. 2020. Т 1. Київ. МЦНД. С. 16-17.

59. Сільське господарство Львівської області. 2017 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 177 с.

60. Сільське господарство Львівської області. 2018 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2019. 172 с.

61. Сільське господарство Львівської області. 2019 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2020. 170 с.

62. Сільське господарство Львівської області. 2020 : Статистичний збірник.

Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2021. 141 с.

63. Сільське господарство Львівської області. 2021 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2022. 104 с.

64. Ткаченко Т. П. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості підприємства. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2014. №11. С.192-197.

65. Україна. Закон України. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

66. Христенко Г.М., Бридун А.О. Управління інноваційною діяльністю підприємства. *Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти*. Збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції науковців та здобувачів вищої освіти (4 травня 2023 р., м. Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський: ЗВО «ПДУ», 2023. С. 72-74.

67. Христенко Г.М., Бридун А.О. Інноваційна діяльність - пріоритетний чинник забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Глобальні та національні тенденції у галузі наук про життя*: Збірник наукових праць. Ніжин: НДУ Гоголя, 2023. С. 6-8.

68. Череп О. Г., Урусова З. П., Урусов А. А. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*, 2012. №3(61). С. 328-330.

69. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Пер. з англ. В. Старка. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

70. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія. Львів : Український бестселер, 2013. 427 с.

71. Pyash O., Lupak R., Vasylytsiv T., Hetmanskyi V. Models of efficiency of functioning in trading enterprises under conditions of economic growth. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2021. № 51. P. 7-24.

72. Onysko S., Lyzak M. Identification of the problem and management aspects of the formation of financial and economic results of agricultural enterprises. *International independent scientific journal*. 2022. Vol. 42. pp. 26-31.

Додаток А

Таблиця А.1

**Характеристика сільськогосподарських підприємств – об'єктів
аналізування фінансово-економічних результатів**

Назви підприємств	Організаційно-правові форми	Місця розташування	Товарна спеціалізація	Чисельність зайнятих (на кін. 2021 р.), осіб	Обсяги активів (на кін. 2021 р.), млн грн
КПК-АгроІнвест	Товариство з обмеженою відповідальністю	Львівська обл., Стрийський р- н, смт. Гніздичів	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику)	72	213,9
Батько і син	Приватна агрофірма	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Ганнівці	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику), продукція тваринництва	14	52,2
Скорика Михайла Мироновича	Фермерське господарство	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Нові Стрилища	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби), продукція тваринництва (свині)	9	1,9
Пчани-Денькович	Фермерське господарство	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Пчани	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику), продукція тваринництва (ВРХ, молоко, мед натуральний)	34	87,2
Межиріччя	Фермерське господарство	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Заріччя	Продукція рослинництва (пшениця, кукурудза та зерно), продукція тваринництва (ВРХ, молоко)	13	68,0
Львівські свинки	Товариство з обмеженою відповідальністю	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Жирова	Продукція тваринництва (свині)	26	27,7
Генетиксервіс	Товариство з обмеженою відповідальністю	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Бориничі	Продукція тваринництва (свині)	18	10,8

Джерело: складено автором за даними підприємств.